

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น 2 ตอน
ได้แก่

ตอนที่ 1 การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว ประกอบด้วย

1. การอบรมเลี้ยงดูที่เป็นลักษณะทั่วไป

1.1 การหาเลี้ยงครอบครัว

1.2 การเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็กในด้านต่างๆ

2. แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีลักษณะเฉพาะอันเนื่องมาจากการเป็น

ครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว
ประกอบด้วย

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว

1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการพบและเลือกคู่ครอง

1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการหย่าร้าง

2. ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว

2.1 การอบรมเลี้ยงดูกับความสัมพันธ์ของครอบครัวเดิมของมารดา

2.2 ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของมารดาและครอบครัวเดิมของมารดา และการรับมิตชอบของมารดา

2.3 ความสัมพันธ์กับอดีตสามีหรือครอบครัวทางอดีตสามีก่อนการหย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม และความรับผิดชอบของอดีตสามี

2.4 บุคลิกภาพของมารดา และบุคลิกภาพของเด็ก

2.5 การมีเด็กวัยเดียวหรือเพศเดียวกันอยู่ในบริเวณบ้าน

ตอนที่ 1 การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลกรณีศึกษาทั้ง 6 ครอบครัว อาจแบ่งผลการ

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว เป็น 2 ส่วน คือ การอบรมเลี้ยงดูที่เป็นลักษณะทั่วไป และแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นลักษณะเฉพาะ

1. การอบรมเลี้ยงดูที่เป็นลักษณะทั่วไป

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นลักษณะทั่วไปของครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว 2 หัวข้อ คือ

1.1 การหาเลี้ยงครอบครัว

1.2 การเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็กในด้านต่างๆ

1.1 การหาเลี้ยงครอบครัว

จากการศึกษาพบว่า มารดาในครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 6 ครอบครัว ที่มาจากรครอบครัวหย่าร้าง แยกกัน และสามีถึงแก่กรรม มารดามีหน้าที่รับผิดชอบภาระต่างๆในครอบครัว และหาเลี้ยงตนเอง บุตร และสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยสามารถแบ่งลักษณะการหาเลี้ยงครอบครัวของมารดาทั้ง 6 ครอบครัว ดังนี้

1) มารดาับภาระหาเลี้ยงทั้งหมดในครอบครัว

1) มารดาับภาระหาเลี้ยงตนเอง และบุตร โดยมีสมาชิกอื่นในครอบครัวเดิมรับภาระในบ้าน

2) มารดาับภาระหาเลี้ยงทั้งหมดในครอบครัว ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ

ย่อย คือ

1.1) มารดาหาเลี้ยงเองทั้งหมดและส่งเสียสมาชิกคนอื่นด้วย ในครอบครัวที่มารดาับภาระรับผิดชอบลักษณะนี้มีมารดา 2 คน คือ ฤดี และพร โดยมารดา 2 คนนี้มาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานของครอบครัวพ่อแม่หย่าร้าง โดยที่ฤดีหลังจากการหย่าร้างได้กลับมาอยู่กับมารดา ในลักษณะต่างคนต่างอยู่และต่างคนต่างหาเลี้ยงตนเอง ดังนั้นฤดีจึงต้องรับผิดชอบภาระต่างๆภายในบ้านทั้งหมด รวมทั้งรายจ่ายส่วนตัวของตนเอง บุตร และส่งเสียบิดา ซึ่งนอนป่วยรักษาตัวที่โรงพยาบาลด้วย ส่วนพรหลังจากการเลิกกับสามีก็แยกออกมาอยู่ตามลำพังกับสองคน พรได้เข้าใจมารดาจากประสบการณ์ในชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เมื่อพรทำงานมีรายได้ พรจึงมี

ผิดชอบตนเอง บุตร และส่งเสียแม่ซึ่งทำงานรับจ้างเล็กๆน้อยๆ รวมทั้งหลาน ซึ่งเป็นลูกของพี่สาวที่ฝากพรและแม่เลี้ยงดู

1.2) มารดาหาเลี้ยงโดยมีทรัพย์สินเก่าของสามีช่วย ซึ่งพบในครอบครัวของมารดาที่สามีถึงแก่กรรม และสามีได้เหลือทรัพย์สินไว้ให้ คือ ฤดา จากการศึกษา พบว่า ในขณะที่ฤดาต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียวและส่งเสียสมาชิกอื่น เช่น พ่อแม่ น้องชาย 2 คน และบุตรชาย แต่ฤดาก็มีเงินรายได้ของตนเองจากการทำงานและรายได้จากทรัพย์สินของสามีที่เหลือไว้ให้ช่วยแบ่งเบารายจ่าย ทำมารดามีเงินพอเพียงในการใช้จ่ายในครอบครัวและส่งเสียบุคคลอื่นโดยไม่เดือดร้อน

2. มารดาับภาระหาเลี้ยงตนเอง และบุตร โดยมีสมาชิกอื่นในครอบครัวเดิม รับประทานในบ้าน จากการศึกษา พบว่า มารดากรณีศึกษาจำนวน 3 คน คือ มาลี จิตรา และคำนึ่ง ซึ่งมารดาและบุตรอาศัยอยู่ในครอบครัวพ่อแม่ ในขณะที่ มาลี และจิตรา ประกอบอาชีพค้าขายร่วมกับบุคคลในครอบครัว และรายได้จากการค้าขายมีการแบ่งเป็นส่วนๆ สำหรับรายจ่ายในบ้าน รายจ่ายอุปกรณ์ประกอบอาชีพ และรายจ่ายของส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นในแต่ละเดือนมารดาทั้งสองมีรายได้ส่วนตัวสำหรับเลี้ยงตัวเองและบุตรมากพอสมควร โดยไม่ต้องรับประทานในครอบครัว ทำให้มารดามีเงินพอเพียงในการใช้จ่ายอย่างเต็มที่ และตอบสนองความต้องการของบุตรได้ตามความพอใจ ในทางตรงกันข้าม ในครอบครัวของคำนึ่ง สมาชิกในบ้านทุกคนมีรายได้ของตนเองในการใช้จ่าย แต่คำนึ่งช่วยรับผิดชอบทั้งภาระค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ค่าใช้จ่ายของตัวเองและบุตรด้วย

จากการศึกษา พบว่า มารดา คือ ฤดี พร และคำนึ่ง มีการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วน ส่วนมารดาที่เหลือ คือ มาลี จิตรา และฤดา มีการใช้จ่ายเงินอย่างสะดวกสบายเต็มที่ ดังนั้น การที่มารดามีลักษณะพฤติกรรมการใช้จ่ายที่แตกต่างกัน อาจเนื่องจากรายได้ของมารดาและภาระในการหาเลี้ยงครอบครัว ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของมารดา

2. การเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็กในด้านต่างๆ

จากการศึกษา พบว่า ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษามีการเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็กในด้านต่างๆ แบ่งตามพัฒนาการแต่ละด้านได้ ดังนี้

2.1 พัฒนาการด้านร่างกาย

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนนี้ เป็นการนำเสนอบนเรื่อง อาหารและโภชนาการ การรักษา ความสะอาดของร่างกาย การแต่งกายและเครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจ็บป่วยและป้องกันโรค การออกกำลังกาย ดังนี้

อาหารและโภชนาการ

อาหารที่เด็กรับประทาน แบ่งเป็นประเภทและการปรุงอาหาร ต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 8 : ประเภทและการปรุงอาหาร

ประเภทและการปรุงอาหาร	ชื่ออาหาร
ข้าว	ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ขนมปัง ปาท่องโก๋ ข้าวต้ม โจ๊ก ข้าวหมูแดง ข้าวผัด(ไก่ ไข่ เนื้อหมู ปู เนื้อวัว) ภาตหน้า ก๋วยเตี๋ยว ผัดซีอิ๊ว
ทอดและปิ้ง	ไส้กรอก หมูปิ้ง ไข่เจียว ไข่ดาว ไก่ทอด มันฝรั่ง ลูกชิ้นปิ้ง ปลาทอด ปลานมิกย่าง
ผัด	ผัดกะเพรา(ไก่, หมู) ผัดด้วงอกไข่เต้านู ผัดด้วงไข่ลูกชิ้น ผัดพริกถั่ว ผัดเปรี้ยวหวาน ผัดกะหล่ำปลี ผัดผักนึ่ง ผัดกุ้งเส้นไข่เห็ดหูหนู
ต้ม	ไข่ต้ม ไข่ตุ๋น ต้มยำไก่ใส่เห็ด ต้มข้าวไก่ ทะโล้ ต้มจืดตำลึง (ไก่ เนื้อหมู) ต้มจืดแตงกวาใส่ไก่สับ ต้มจืดหน่อไม้
แกง	แกงจืดกุ้งเส้น แกงผักนึ่งใส่ไก่ แกงหน่อไม้ และแกงจืดใส่ผักต่างๆ
ขนมหวาน	ลอดช่อง กุ้งใส่ไข่ ถั่วดำต้มน้ำตาล บัวลอย ขนมตาล ถั่วแปบ
เครื่องดื่มและขนม	นมกล่องรสต่างๆ เช่น จืด ชอคโกแลต หวาน สตรอเบอรี่ และนมเปรี้ยว
เลืมระหว่างมือ	ยาคุลท์ น้ำหวาน น้ำอัดลม น้ำผลไม้ปั่น น้ำแข็งไส ขนมถุงกรอบต่างๆ เช่น ข้าวเกรียบกุ้ง ข้าวโพดอบกรอบ มันฝรั่งทอด ฯลฯ ขนมปังไส้ต่างๆ แอมเบอเกอร์ ลูกอม ลูกกวาดรสต่างๆ คอนเฟรทใส่นม ชอคโกแลต ไอศกรีม

อาหารที่เด็กรับประทานประกอบด้วย อาหารเนื้อสัตว์เช่น ไก่ ไข่ หมู วัว ปลา และอาหารทะเลบางชนิด คือ ปู ปลา ปลานมิก , อาหารแป้ง เช่น ข้าว ขนมปัง ปลาทอดโก๋ เส้นก๋วยเตี๋ยว กุ้งเส้น มันฝรั่งทอด , ผักชนิดต่างๆ เช่น ถั่ว ถั่วงอก ผักนึ่ง กะหล่ำปลี เห็ดหูหนู เห็ดฟาง แตงกวา หน่อไม้ ตำลึง และผักอื่นๆ , ผลไม้ชนิดต่างๆ เช่น ส้ม เงาะ แดงโม สับประรด และผลไม้ตามฤดูกาล อาหารเลืมและเครื่องดื่มที่มีประโยชน์ เช่น นม น้ำผลไม้ ยาคุลท์ คอนเฟรท และอาหารระหว่างมือที่ไม่มีประโยชน์ เช่น ขนมถุงกรอบต่างๆ ลูกอมและลูกกวาด เป็นต้น

จากการสังเกตอาหารที่มารดาจัดให้เด็กรับประทาน มีประเภทและการปรุงอาหารที่คล้ายคลึงกัน เป็นอาหารที่จัดเตรียมได้ง่าย ใช้เวลาเตรียมสั้น และ สะดวกในการซื้อหาให้เด็ก ทั้งนี้ เนื่องจากในตอนเช้ามารดาที่ทำงานประจำต้องรีบเร่งปฏิบัติภาระกิจให้เสร็จทันเวลาออกจากบ้านไปทำงานและส่งบุตรไปโรงเรียน เช่น ครอบครัวของฤดี, คำนิงและพร

สำหรับวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ในเวลาเช้ามารดาให้เด็กดื่มนม หรือโอวัลติน พร้อมกับอาหารที่ปรุงง่าย ๆ เช่น ไข่ทอด, ไข่ดาว, ไข่เจียว และขนมปัง ถ้าสถานที่อาศัยอยู่ใกล้ตลาด เด็กจะได้รับประทาน ข้าวต้ม, น้ำเต้าหู้, ปาท่องโก๋ หรือ จี๊จก เช่น บุตรของมาลีในทุกเช้าก่อนมาโรงเรียนต้องรับประทาน จี๊จก กับโอวัลติน ทั้งนี้เนื่องจากในตอนเช้ามารดาของมาลีขายจี๊จกที่หน้าบ้าน เช่นเดียวกับ บุตรสาวของจิตรา และ ฤดาซึ่งอาศัยอยู่ใกล้ตลาดจึงสะดวกในการซื้ออาหาร

ในเวลากลางวัน โรงเรียนเป็นผู้กำหนดรายการอาหารสำหรับเด็ก ในมื่อกลางวันทางโรงเรียนจัดอาหารที่มีความหลากหลาย และมีคุณค่าทางโภชนาการพอเพียงต่อร่างกายเด็ก อาหารที่โรงเรียนจัด เช่น อาหารประเภทเนื้อสัตว์ คือ ไก่ ปลา ยกเว้นเนื้อหมู เนื่องจากมีเด็กจำนวนหลายคนี่มาจากครอบครัวอิสลาม และ เพื่อเป็นการตัดปัญหา เรื่องการประกอบอาหาร จึงไม่มีการปรุงอาหารจากเนื้อหมู อาหารที่โรงเรียนมีรสชาติ รสไม่จัดและ การประกอบอาหาร สะอาดคำนึงถึงคุณค่าของอาหารโดยมี อาจารย์ฝ่ายโภชนาการทำหน้าที่ควบคุมดูแลการปรุงสังเกตได้ว่า เด็กส่วนใหญ่รับประทานอาหารหมด และสามารถขอเพิ่มเติม

ในเวลาเย็นส่วนใหญ่เด็กจะรับประทานอาหารที่ผู้ใหญ่จัดซื้อให้ คือ อาหารสำเร็จรูป แต่ในครอบครัวที่มารดาขายอาหาร เช่น มาลี เป็นผู้ปรุงอาหารให้ลูกรับประทานเอง แต่ลูกก็สามารถเลือกรับประทานอาหารอื่นที่ไม่มีในร้านได้ โดยการเดินไปส่งที่ร้านค้าใกล้ๆกัน อาหารเย็นที่เด็กรับประทานส่วนใหญ่เป็นอาหารจานเดียว เช่น ข้าวผัดต่างๆ หรือข้าวกับอาหารที่ผู้ใหญ่ดักใส่รวมในจานเดียวกัน เนื่องจากการรับประทานอาหารของเด็กส่วนใหญ่รับประทานไม่พร้อมกับผู้ใหญ่

สำหรับในวันเสาร์ - อาทิตย์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ ในช่วงเวลาเช้าเด็กตื่นสายและมารดาที่ทำงานประจำหยุดทำงาน อาหารที่มารดาเตรียมในเวลาเช้าเป็นอาหารง่ายๆเหมือนวันธรรมดาแต่มีอาหารสำเร็จรูปเพิ่มเติม ส่วนในมื่อกลางวันนั้นมีอาหารที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวของฤดี นิยมรับประทานอาหารกลางวันประเภทอาหารจานเดียว หาซื้อได้ง่ายในบริเวณร้านค้านอกรั้วที่อาศัย โดยการจ้างวานเด็กที่โตๆออกไปซื้อหามาให้ เช่น ข้าวผัดต่างๆ, ก๋วยเตี๋ยว, ผัดซีอิ้ว, ราดหน้า เป็นต้น ส่วนในช่วงปลายเมื่อมีเวลาว่างจากการทำงานบ้าน

ญาติจะพาลูกไปตลาดโดยรถสองแถวเพื่อซื้ออาหารสด และ อาหารแห้งที่เก็บไว้ในตู้เย็นสำหรับวันธรรมดา และ นำมาปรุงอาหารรับประทานในเวลาเย็น แต่บางวันที่ซื้อหาจากรถกระบะของแม่ค้าที่มารับขายอาหารสด และ อาหารแห้งบริเวณนอกรั้ววิทยาลัยเทคนิค

ครอบครัวของมาลีในวันหยุด บ้านของมาลีมียายชายใจกตอนเช้า ลูกๆและหลานของมาลีรับประทานโจ๊ก กับ โอวัลติน ส่วนในเวลากลางวันผู้ใหญ่จะไปซื้ออาหารสำเร็จรูปประเภทอาหารจานเดียว และ ซื้ออาหารสดเช่น ผักสด หรือเนื้อสัตว์ แต่บางครั้งในตู้แช่จะมีอาหารประเภทเนื้อสัตว์เก็บไว้จากวันธรรมดาที่ขายอาหาร ผู้ใหญ่ทำอาหารรับประทานในเวลาเย็น ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวมาลีมีสมาชิกหลายคนจึงประกอบอาหารรับประทานเอง เป็นการประหยัดกว่าการซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับประทาน แต่มีบางวันที่น้ำ และ ยายพาลูกและหลานไปเที่ยวข้างนอก เด็กจะรับประทานอาหารประเภท Fast Food แต่จากการพูดคุยกับเด็ก พบว่า ผู้ใหญ่พาเด็กไปข้างนอกไม่บ่อย เพราะเหตุผลว่า เด็กมักจะงุนวาย

ครอบครัวของจิตรา ในเวลาเช้าของวันหยุดมารดาให้เด็กดื่มนมสองกับอาหารง่ายๆ เหมือนวันธรรมดา เนื่องจากร้านขายส้มตำของครอบครัวเปิดขายทุกวันบางครั้งเด็กไม่ได้รับประทานอาหารเช้าเมื่อเด็กไม่ต้องการ ในช่วงกลางวันผู้ใหญ่จะถามความต้องการเกี่ยวกับอาหารที่เด็กอยากกินและสั่งซื้อให้ในร้านบริเวณใกล้กัน ส่วนใหญ่เป็นอาหารจานเดียวเช่น ข้าวผัดราดหน้า ข้าวหมูแดง ก๋วยเตี๋ยว หรือ ข้าวเหนียวกับหมูปิ้ง ในช่วงเวลาเย็นมารดาเก็บร้านเสร็จมักพาเด็กไปเดินเที่ยวที่ห้างสรรพสินค้าพร้อมกับสมาชิกในครอบครัวแล้วเลือกรับประทานอาหารมาจากนอกบ้าน เช่น อาหารประเภท Fast Food หรือ กินอาหารตามสั่งที่ร้านอาหาร ถ้าไม่ได้ไปไหน มารดาจะซื้ออาหารถุงสำเร็จรูปให้เด็กรับประทานก่อน และผู้ใหญ่ปรุงอาหารเพิ่มเติม

ครอบครัวของสุดา ในเวลาเช้าของวันหยุดผู้ใหญ่ เช่น ตายาย ปรุงอาหารให้เด็กรับประทานเองเป็นอาหารง่ายๆ เช่น ข้าวกับไข่เจียว, ไข่ตุ๋น ส่วนในตอนกลางวันมารดามักจะพาเด็กออกมาเที่ยวข้างนอกตามห้างสรรพสินค้า และ เลือกอาหารประเภท Fast Food รับประทาน เช่น แฮมเบอร์เกอร์ ไก่ทอด มันฝรั่งและน้ำอัดลมให้เด็กรับประทาน ส่วนในช่วงเวลาเย็นสมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้า ผู้ใหญ่จะปรุงอาหารเองพร้อมกับสุดาซื้ออาหารสำเร็จรูป 1 - 2 อย่างมาเพิ่มเติม

ครอบครัวของค่านิ่ง ในวันหยุด มารดาและบุตร ออกไปตลาดเพื่อซื้ออาหารสำเร็จรูป และอาหารสดมาเตรียมไว้ เพื่อประกอบอาหารในเวลากลางวันและเมื่อไปถึงมือเย็นและมือเช้าของ วันรุ่งขึ้น บางวันเด็กตื่นสายจะตื่นนม โยวัลดินกับขนมปัง , ปาท่องโก๋จิ้มนม หรือไส้กรอก บางมือเป็นข้าวต้มที่ผู้ใหญ่เตรียมไว้ให้ ส่วนในเวลากลางวันมารดาให้เด็กรับประทานอาหารสำเร็จรูปและ ทำอาหารง่ายๆเพิ่มเติม เนื่องจากวันหยุดมารดาต้องรับจ้างซักผ้า มารดาเริ่มประกอบอาหารในช่วงปลายเป็นอาหารที่สามารถรับประทานได้ในเช้าวันรุ่งขึ้น เช่น คัมจัดหรือแกงประเภทต่างๆ โดย ตาทำหน้าที่อุ่นอาหารก่อนเวลารับประทาน นานๆครั้ง เมื่อมีความจำเป็นต้องซื้อของใช้ มารดาพาเด็กออกไปตลาดนัด หรือไปห้างสรรพสินค้า เด็กมีโอกาสรับประทานอาหารประเภท Fast Food เช่น แฮมเบอร์เกอร์ มันฝรั่งทอด น้ำอัดลม มารดาซื้อให้เด็กกลับมา รับประทานที่บ้านเป็นอาหารเสริมก่อนมือเย็น

ครอบครัวพร ในเวลาเช้าวันหยุด มารดาและเด็กตื่นสายพร้อมกัน มารดาพาเด็กออกมากินข้าวต้ม หรือโจ๊ก หน้าปากซอย พร้อมกับซื้ออาหารสำเร็จรูปประเภทอาหารถุงกลับบ้านเช้า เพื่อรับประทานในเวลากลางวัน มือกลางวันบางครั้งมารดาฝากเพื่อนที่เช่าอยู่ด้วยกันซื้ออาหารประเภท ข้าวผัด, ก๋วยเตี๋ยว, ภาตหน้า หรือข้าวเหนียวกับหมูปัง มารับประทานที่บ้าน ถ้าวันไหน มารดาพาเด็กมาเล่นที่โรงเรียนหรือไปหาเพื่อนก็จะรับประทานอาหารนอกบ้านประเภทอาหารตามสั่งเช่น ข้าวกับอาหาร 2 - 3 อย่าง ในกรณีที่วันหยุดหลายวัน มารดามักพาเด็กไปเยี่ยมยายและ หลานที่บางกะปิ ส่วนใหญ่มารดาไม่ประกอบอาหารเองเพราะไม่สะดวกในการปรุงอาหาร

ในทุกครอบครัวนอกจากอาหารมื้อหลักประจำวันแล้ว เด็กได้รับประทานอาหารประเภทอาหารเสริม เครื่องดื่ม และ ขนมหวานชนิดต่างๆ ได้ตามอิสระ โดยเด็กสามารถซื้อรับประทานเอง หลังจากโรงเรียนเลิกอย่างอิสระตามจำนวนเงินที่มารดาให้ไว้สำหรับใช้ที่โรงเรียน เนื่องจาก บริเวณในโรงเรียนและริมรั้วด้านนอกโรงเรียนในเวลาบ่ายจะมีทั้งร้านขนม ไอศกรีมรถเข็น ร้านขาย ลูกชิ้น ร้านขายขนมหวานและของเล่น ร้านขายน้ำ มาวางตั้งให้เด็กเลือกซื้ออย่างอิสระ

จากการสังเกต พบว่า เด็กที่ได้เงินมาโรงเรียนน้อย ส่วนใหญ่เป็นบุตรของมารดาที่ทำงานประจำ คือ ฤดี สุดา ค่านิ่ง พร ซึ่งมีรายได้ 5,000 - 8,000 บาท เด็กมักซื้อขนมจากร้านที่ขายในโรงเรียน เป็นอาหารจำพวก น้ำผลไม้กับขนมปัง ที่ราคาไม่แพง เช่น ด.ช. จาน , ด.ช.ปุม ,

ด.ช เมียร์ และ ด.ญ ฝ่าย หรือเด็กบางคนนำเงินไปซื้อเครื่องเขียน และ ของเล่นในบ้านสหกรณ์ของโรงเรียนราคาถูก เช่น ขางลบ ดินสอ กบเหลาดินสอ เช่น ด.ช. บุ่ม และ ด.ช. จาน

เด็กที่ได้เงินมาโรงเรียนมาก ส่วนใหญ่เป็นบุตรของมารดาที่ประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ด.ญ มด ได้เงินมาโรงเรียน 20 บาท/วัน ก็จะซื้อขนมถุงกรอบ , น้ำผลไม้ปั่น หรือ ชอคโกแลต และ ด.ญ มุก ได้เงินมาโรงเรียน ประมาณ 15 - 20 บาท นอกจากซื้อขนมถุงกรอบที่โรงเรียนแล้ว นำเงินที่เหลือกลับไปซื้อขนมหวาน เช่น อยยิ้ม , ท็อฟฟี่ ที่บ้านอีก นอกจากนี้ที่บ้านเมื่อเด็กกลับไปถึง มารดามีอาหารเสริมที่ซื้อเก็บไว้ให้รับประทานในตู้เย็น เช่น

กุดมีกซื้อขนมหวานมาจากที่ทำงาน และ เก็บใส่ตู้เย็นให้เด็กหยิบกินเองเมื่อต้องการ เป็นขนมหวานประเภท ถั่วแปบ ลอดช่อง คุกกี้หรือเนเปร์ริชว แต่ถ้าเด็กขอเงินซื้อขนมถุง น้ำอัดลม หรือไอศกรีม มารดาก็พิจารณาว่า วันนี้เด็กทานอะไรไปแล้วบ้างไม่ให้เงินฟุ่มเฟือย

จัดจัดหาอาหารประเภทชอคโกแลต คอนเฟรท นมกล่อง ไว้ในตู้เย็นเพื่อให้เด็กหยิบรับประทานโดยอิสระ และ ตามใจเมื่อลูกขอเงินเพิ่มเติมไปซื้อขนมถุงบริเวณร้านค้าในซอย จากที่สังเกตเห็นใน 1 วันมดซื้อขนมรับประทานหลายอย่าง เช่น ลูกอม ขนมปัง ลูกชิ้น หมูปัง ขนมถุงกรอบประเภทต่างๆ เป็นต้น

ส่วนมาลีลูกสาวได้เงินจากบิดาบ้าง เมื่อบิดามาหา ทั้งนี้เนื่องจากบ้านของบิดาอยู่ในบริเวณใกล้กัน และ ด.ญ มุกนำเงินที่ได้มาซื้อขนมถุงกรอบ ลูกอม และชอคโกแลต ซึ่งดัดแปลงเป็นรูปร่างต่างๆ และ เด็กสามารถรับประทานอาหารในบ้าน เช่น เครื่องดื่มประเภทน้ำอัดลม น้ำผลไม้ปั่นในบ้านได้ตามอิสระ จากการสังเกตเมื่อผู้วิจัยไปพบที่บ้าน เห็น ด.ญ มุก กำลังกินท็อฟฟี่ที่มีลักษณะคล้ายอยยิ้มสีชมพู ผู้วิจัยถามว่า " มุกซื้อท็อฟฟี่ที่ไหน " มุกตอบ " ร้านโน้น " แล้วชี้มือไปที่ร้านค้าฝั่งตรงข้าม ป้าป๊าให้เงินมา 20 บาท มุกซื้อขนม 1 บาท เหลือ 19 บาท "

ขณะนั้นมีเด็กผู้หญิงคนหนึ่งเดินเข้ามาถึงขนมหวานลักษณะเดียวกัน มุกทักว่า " ปุง กินเหมือนกันเลย " แล้วมุกก็ดูดลูกอมจนปากเลอะเทอะ ขณะพุดมีเด็กผู้ชายอีกคนเดินเข้ามาในเมื่อถึงท็อฟฟี่สีแดงลักษณะเหมือนกัน ทั้ง 3 คนคุยกันและปากก็อมท็อฟฟี่ด้วย

สุดาเลือกซื้อผลไม้และขนมปัง หรือขนมกล่อง ในซูเปอร์มาร์เก็ต โดยไม่ให้ลูกกินขนมถุงกรอบๆ หรือขนมที่ไม่มีประโยชน์ เช่นเดียวกับอากง หรือสมาชิกในบ้านจะไม่ซื้อขนมประเภทขนมหวานให้

ค.ช เบียร์ รับประทาน

ค่านึงเตรียมขนมหวานประเภท ขนมปัง หรือขนมและผลไม้ที่ซื้อจากตลาดมาเก็บไว้ในตู้เย็น เมื่อเด็กหิวก็มาเปิดกินเอง ถ้าเป็นขนมที่ไม่มีประโยชน์ค่านึงจะพิจารณาว่าสมควรให้เงินไปซื้อหรือไม่ ถ้าเป็นขนมประเภทลูกอมหรือลูกกวาด ซอคโกแลต ค่านึงจะไม่ให้เงิน แต่ถ้าเป็นน้ำอัดลม ไอศกรีม หรือขนมถุงกรอบ ค่านึงให้เงินซื้อแต่จำกัดเรื่องราคา และความถี่ของการรับประทาน

พร เลือกซื้อขนมบางอย่างตามใจลูกสาวแต่พิจารณาราคาของขนมด้วย ถ้าเป็นเครื่องดื่ม เช่น น้ำหวาน, น้ำปั่น, น้ำอัดลม หรือไอศกรีม และขนมถุงกรอบบางชนิดจะซื้อให้ แต่มารดาจะไม่ซื้อเตรียมไว้ให้ก่อน

การจัดเตรียมอาหาร

การเตรียมอาหารสำหรับเด็กนั้น นอกจากมารดาเป็นผู้ดูแลเตรียมอาหารให้แล้ว มีผู้ใหญ่ เช่น ตา ยาย น้า และพี่เลี้ยงที่มารดาจ้างดูแลบุตรเป็นผู้จัดเตรียมอาหารให้ด้วย ส่วนในวันธรรมดาเมื่อกลางวันของทุกครอบครัวเป็นหน้าที่ของโรงเรียนในการจัดเตรียมอาหารเพียงมารดาเสียค่าใช้จ่าย 1,200 บาทต่อเดือน

ครอบครัวฤดี อาหารมือเช้าของทุกวันและอาหารทุกมื้อในวันหยุดมารดาเป็นผู้จัดหามาให้เด็กรับประทาน ส่วนอาหารมือเย็นในวันธรรมดามารดาจ้างพี่เลี้ยงดูแลเด็กและจัดหาอาหารเย็นให้เด็กด้วย พี่เลี้ยงจัดหาอาหารโดยการซื้อจากร้านค้า เป็นอาหารจานเดียว ซึ่งสะดวกและราคาไม่แพง ทั้งนี้เนื่องจากรดาจ่ายค่าอาหารและค่าเลี้ยงดูเด็ก 300 บาทต่อเดือน

ครอบครัวมาลี อาหารมือเช้ายายเป็นผู้ดูแลจัดหาให้จากอาหารที่มีอยู่ในบ้าน คือ โจ๊ก และ โอวัลติน ส่วนอาหารเย็นมารดาเป็นผู้ปรุงและจัดหาให้ตามความต้องการของเด็ก ยกเว้นวัน

หยุดในเวลาเป็นผู้ใหญ่ในบ้าน เช่น น้าสาว หรือ ยาย เป็นผู้ดูแลจัดหาให้ ทั้งนี้เนื่องจากในวันหยุด มาลีมักนัดเพื่อนออกมาสังสรรค์นอกบ้าน

ครอบครัวจิตรรา อาหารมื้อเช้าจิตรราเป็นผู้ดูแลจัดหาให้โดยการซื้อมาจากตลาด และ มื้อกลางวันในวันหยุดมีผู้ใหญ่เช่น ป้า (พี่สาวจิตรรา) ยาย เป็นผู้ช่วยจัดหาในบางวัน ส่วนมื้อเย็น จิตรราเป็นผู้จัดหาให้ลูกด้วยตนเอง

ครอบครัวสุตา อาหารมื้อเช้าของทุกวันมี อากง(ตา) หรือ อามา(ยาย) เป็นผู้จัดหาให้ ซึ่งเป็นทั้งอาหารสำเร็จรูปหรืออาหารที่ประกอบเอง และมื้อเย็น อากงซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบไปรับ หลานและอามาจะเป็นผู้จัดซื้อหาหรือประกอบอาหารให้เด็กรับประทาน เมื่อมารดา กลับมาจากที่ ทำงานก็ซื้ออาหารสำเร็จรูปมาเพิ่มเติมหรือเมื่อให้สำหรับมื้อเช้า เช่น ขนมปังชนิดต่างๆ ส่วนในวัน หยุดมารดาเป็นผู้จัดหาอาหารมื้อกลางวันและมื้อเย็นให้บุตร

ครอบครัวคำเนิง อาหารมื้อเช้ามี ตา เป็นผู้ปรุงอาหารแบบง่ายๆ ในขณะที่มารดาไป ตลาดซื้ออาหารให้ตาดักบาตร และซื้ออาหารมื้อเช้าสำหรับมารับประทาน ส่วนมื้อเย็นมารดาเป็นผู้จัดหาอาหารให้ลูก ถ้ามีอาหารเหลือตาเป็นผู้ทำหน้าที่อุ่นอาหาร ส่วนในวันหยุดมารดาเป็นผู้ดูแล จัดหาอาหารให้

ครอบครัวพร อาหารมื้อเช้าพรจัดหาโดยการซื้ออาหารที่โรงเรียนให้เด็กรับประทาน ส่วนมื้อกลางวันและมื้อเย็นมารดาเป็นผู้จัดหาด้วยตนเอง

จากการสังเกตในครอบครัวกรณีศึกษา พบว่า มารดาจำนวน 5 ใน 6 คนมีผู้ใหญ่ ที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและพี่เลี้ยงที่จ้างดูแลเด็ก ทำหน้าที่ช่วยแบ่งเบาภาระในการจัดหาอาหาร วิธีการจัดหาอาหารในตอนเช้ามารดาหรือผู้ใหญ่จัดหาอาหารใส่จานพร้อมกับนม หรือ โอวัลติน เตรียมวางให้เด็กตักกินเองได้เลย เนื่องจากความจำกัดด้านเวลา ถ้าเป็นช่วงเวลาอื่น มารดาสอน ให้ช่วยตนเอง เช่น ด.ช.นุม ,ด.ญ.มุก ช่วยเหลือตนเองในการหยิบจาน ช้อน หรือหยิบแก้วน้ำใส่ น้ำ ต้มเอง ส่วน ด.ญ.มด มารดาเตรียมอาหารใส่จานและตักอาหารเอง หรือ เมื่อ ด.ญ.มด อยากกิน นมผสมคอนเฟิร์ทจัดการเทผสมกันเอง ขณะที่ ด.ช.จาน รับประทานอาหารร่วมกับผู้ใหญ่ มารดา

ตักข้าวให้แล้วเด็กตักอาหารใส่จานกินเองจนอิ่ม เด็กในครอบครัวที่ศึกษาจำนวน 5 ใน 6 คน อายุระหว่างอายุ 4 - 6 ปี สามารถช่วยตัวเองได้ดีแล้ว

ในการจัดซื้ออาหารมารดาส่วนใหญ่เลือกที่ซื้ออาหารสำเร็จรูป และ ทำอาหารง่าย ๆ เพิ่มเติม ตะตอก รวดเร็ว และประหยัด ยกเว้นในครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคน และขายอาหารลดปรุงอาหารรับประทานเอง เช่น ครอบครัวของมาลี

การรับประทานอาหารของเด็ก

ช่วงเวลาในการรับประทานอาหารของเด็ก ในวันจันทร์ ถึง ศุกร์ อาหารมื้อเช้า และมื้อกลางวัน เป็นช่วงเวลาที่กำหนดแน่นอน มารดาให้เด็กรับประทานอาหารเช้าครบ 3 มื้อ คือ มื้อเช้า มื้อกลางวัน มื้อเย็น ในระหว่างอาหารมื้อต่างๆมีอาหารเสริมเช่น นม ขนมหวาน ผลไม้ ขนมถุงกรอบ ชาคุลท์ ซึ่งเด็กเป็นผู้เลือกซื้อเอง และ มารดาเป็นผู้จัดเตรียมไว้ให้

เมื่อเด็กรับประทานอาหารเด็กสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ดี ในการ หยิบถ้วย จาน ชาม ช้อน หรือช่วยยกอาหาร ตักอาหารกินโดยอาหารไม่หกเลอะเทอะ มารดาสอนให้เด็กเก็บเศษอาหารที่หกล้นนอกจากทิ้งในจานเปล่า ขณะที่รับประทานเด็กส่วนใหญ่นั่งดูโทรทัศน์ไปด้วย หรือนั่งเรียบร้อยที่โต๊ะอาหาร เมื่อเด็กกินอาหารอิ่มแล้ว เด็กผู้หญิงบางคนนำจานไปเก็บที่ล้างจาน เช่น

ด.ญ มุกบุตรสาวของมาลี นั่งรออาหารที่มารดากำลังปรุงอยู่ ก็เดินไปหยิบแก้วใส่น้ำแข็งและตักน้ำเทใส่ ถ้วยมานั่งที่โต๊ะ เมื่อยกแก้วน้ำดื่มและน้ำหก ผู้วิจัยทัก " น้ำหกแล้ว " มุกเดินไปหยิบผ้าเช็ดโต๊ะบริเวณที่น้ำหก และวางผ้าเช็ดไว้บนเก้าอี้ข้างตัว เมื่อมารดานำอาหารมาวางให้ที่โต๊ะ มุกนั่งกิน เมื่อกินเสร็จ มารดาสั่งให้นำจานไปวางในบริเวณล้างจาน มุกลุกขึ้นหยิบจานไปวาง แล้วมานั่งที่โต๊ะ

ด.ช มุมบุตรชายของฤดี นั่งฟังผู้วิจัยคุยกับแม่ และพูดขึ้นว่า " แม่ อยากกินขนมที่ครู ... มาให้จัง " เมื่อมารดาอนุญาต มุมลุกขึ้นไปเปิดตู้เย็น และ หยิบขนมพร้อมกับเดินไปหยิบช้อนมานั่งกินข้างๆแม่

ค.ช จานบุตรชายค้ำนึ่ง กลับจากไปซื้อของกับแม่ และถือถุงใส่อาหารมา 2 ถุงใหญ่ เป็นอาหารประเภท Fast Food ขณะที่ผู้วิจัยนั่งคุยกับค้ำนึ่ง จานนึ่งฟังสักครู่ ก็เดินไปหยิบถุงอาหารมา 1 ถุง แม่จึงพูดว่า " หิวอีกแล้วจ้ะ " จากหยิบแก้วได้กออกมา 2 แก้วพร้อมหลอด แล้วเอาหลอดจิ้มลงในแก้ว ผู้วิจัยถามว่า " ชื่อมาให้ใครบ้าง " จานตอบว่า " ของจานกับตาสองคน " พอเห็นตาเดินมาก็เรียก " ตากินแม็ค (แฮมเบอเกอร์) " แล้วหยิบมันฝรั่งทอดออกมากิน แล้วนั่งร่วมคุยกับผู้วิจัยและแม่

จากการสังเกตการรับประทานอาหาร เด็กสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ดี มารดาให้เด็กรับประทานอาหารได้ทุกเวลา เมื่อเด็กบอกความต้องการ อาหารที่มารดาเลือกมารดาว่าจะพิจารณาถึงความเหมาะสม เมื่อเด็กรับประทานอาหารเสร็จแล้วเด็ก บางคนจะเก็บภาชนะด้วยตนเอง แต่เด็กบางคนมารดาต้องเตือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า ก่อนที่จะรับประทานอาหารเด็กกำลังมีกิจกรรมอะไร เช่น เล่นกับเพื่อน ,ดูโทรทัศน์ และ ในระหว่างที่เด็กรับประทานอาหารเด็กจะชวนผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้สนทนาด้วย เด็กบางคนจะไม่เรียกให้ผู้ใหญ่หรือมารดากินด้วย เด็กจะแบ่งผู้อื่นต่อเมื่อมารดาบอกให้แบ่งปัน

ในการรับประทานอาหารผู้ใหญ่จะดูแลให้เด็กรับประทานอาหารก่อนเกือบทุกมื้อ เพราะมารดา กลับจากทำงานเลยเวลาอาหารเย็น หรือมารดาบางคนจะไม่รับประทานอาหารเย็น เช่น ครอบครัวของฤดี และสุดา เช่นเดียวกับในครอบครัวที่มีอาชีพค้าขาย เช่น จิตราและมาลี

ส่วนใน วันเสาร์ หรือ อาทิตย์ มีเด็กบางครอบครัวจะรับประทานอาหารพร้อมกับผู้ใหญ่ ยกเว้น ครอบครัวของพรซึ่งอยู่กับลูกสาว 2 คน มารดาดูแลเด็กรับประทานอาหารด้วยตนเองทุกมื้อ

การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย เรื่อง อาหารและโภชนาการ ของเด็กในครอบครัวที่มีมารดาคนเดียว พบว่า

1) อาหารประเภทต่างๆที่เด็กรับประทานนั้น มีคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย สังเกตจากส่วนสูงและน้ำหนักของเด็กในครอบครัวที่เป็นภรรยาศึกษาเมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของเด็กอายุ 3 - 6 ปี ถือว่าเด็กมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงได้รับสารอาหารเพียงพอ ไม่ปรากฏเด็กขาดสารอาหาร

2) นอกจากอาหารมื้อหลักแล้ว เด็กรับประทานอาหารเสริมระหว่างมื้อทั้งที่มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยมารดา ผู้ใหญ่ และตัวเด็กเอง เป็นผู้จัดซื้อ

3.) มารดาที่เป็นกรณีศึกษาจำนวน 5 ใน 6 ครอบครัว มีผู้ใหญ่ คือ ญาติ และพี่เลี้ยง รับจ้าง ช่วยเหลือดูแลเด็กในเรื่องการจัดเตรียมอาหาร

4) อาหารที่มารดาจัดเตรียมนั้น เป็นอาหารถุงสำเร็จรูปที่หาซื้อง่าย สะดวกรวดเร็ว และประหยัด มากกว่าการปรุงอาหารด้วยตนเอง

5) มารดาหรือผู้ใหญ่ในทุกครอบครัวนิยมให้เด็กรับประทานอาหารประเภท Fast Food ในกรณีที่ไม่เที่ยวห้างสรรพสินค้าและปล่อยให้เด็กรับประทานอาหารที่ไม่มีประโยชน์

6) เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองในเรื่องการรับประทานอาหาร ได้ดี

การรักษาความสะอาดร่างกาย

การรักษาความสะอาดของร่างกาย เช่น การอาบน้ำ การขับถ่าย และการดูแลอวัยวะต่างๆของร่างกาย คือ ผม เล็บ ฟัน เป็นต้น

1) การอาบน้ำ ในวันจันทร์ ถึง วันศุกร์ เด็กทุกครอบครัว อาบน้ำวันละ 2 ครั้ง คือ เช้า และ เย็น ในเวลาเช้า เมื่อมารดาปลุกเด็กตื่นนอนจะสั่งให้ อาบน้ำ ฟอกสบู่ และแปรงฟัน ในห้องน้ำเนื่องจากทุกบ้านมีห้องน้ำเป็นสัดส่วน มารดาปล่อยให้เด็กปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะมารดามีภารกิจที่ต้องปฏิบัติแตกต่างกันไป มารดาส่วนใหญ่ได้ฝึกเด็กให้อาบน้ำเองมาตั้งแต่เริ่มช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว เช่น มาลีปล่อยให้ลูกสาวช่วยเหลือตัวเองทุกอย่างในสิ่งที่ลูกสาวทำได้

ส่วนจิตราเป็นมารดาที่คอยช่วยเหลือลูกตลอดเวลาทั้งที่บุตรโตพอที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้ว มารดาดูแลลูกสาวอาบน้ำ ฟอกสบู่และบางทีก็ช่วยแปรงฟันให้ รวมทั้งการแต่งกาย ใส่เสื้อผ้า กางเกง และรองเท้า จิตราไม่มีภารกิจที่ต้องทำตอนเช้า เพราะมีสมาชิกในบ้านคอยดูแลและทำงานต่างๆ และร้านค้าเริ่มเปิดตอน 10.00 น.

มารดาที่ช่วยเหลือลูกบ้างและมีผู้ใหญ่ช่วยเหลืออีกส่วนหนึ่ง เช่น สุตามี อากง (ตา) และ ยาย คอยดูแลลูกชายให้

นอกจากนี้มารดาที่ไม่มีผู้ใหญ่ช่วยเหลือ มารดาช่วยเหลือลูกบ้างในกรณีที่เด็กซ้า คือ พร และฤดี เช่น

พร ขณะที่ดูแลตัวเองแล้วต้องช่วยเหลือดูแลการอาบน้ำ แต่งตัวให้บุตร
สาวด้วย เช่น ใส่เสื้อผ้า หวีผม เนื่องจากฝ่ายเป็นเด็กที่เชื่องช้า และช่วยตัวเองไม่ค่อยได้

ฤดี ต้องรีบไปทำงานและส่งลูกไปโรงเรียน เมื่อเห็นลูกแต่งตัวช้าก็รีบแต่ง
ในส่วนที่ลูกยังแต่งไม่เสร็จ แต่ส่วนใหญ่ปฐมเสร็จทันมารดา

ทั้งนี้การที่มารดาหรือ ผู้ใหญ่ช่วยเหลือบุตรมีเรื่องเวลามากเกี่ยวข้องกับ ถ้าเป็นวันที่ไม่ต้อง
รับร้องนมารดาปล่อยให้เด็กเป็นอิสระในการปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น ในช่วงเวลาเย็น หรือในวันหยุด

ในวันหยุดนั้นเด็กส่วนใหญ่อาบน้ำไม่เป็นเวลา เด็กบางคนอาบน้ำ 1 ครั้งในตอนเย็น
เท่านั้น ซึ่งมีทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย เช่น

ครอบครัวคำนึ่ง เมื่อบุตรตื่นนอนมาก็กินอาหารก่อนพร้อมกับดูการ์ตูน
ระหว่างที่มารดาขีดผ้าที่รับจ้างซัก และ แปรงฟันทีหลังหรือบางครั้งเด็กก็ลืมแปรงฟัน ถ้าไม่มีผู้ใหญ่
เตือนหรือซักถาม เมื่อดูโทรทัศน์เสร็จเด็กก็ออกไปเล่นกับเพื่อนข้างบ้าน

ครอบครัวมาลี เมื่อบุตรตื่นนอนบางวันมารดาก็ไม่อยู่ไปตลาดหรือออก
ไปข้างนอก เด็กล้างหน้า แปรงฟัน อย่างเดียวแล้วออกมาดูการ์ตูน จากนั้นออกไปเล่นกับเพื่อน
หรือบางครั้งเพื่อนมาหากก็เล่นกันอยู่บริเวณในซอย ถ้าช่วงบ่ายมารดาเห็นเสื้อผ้าเด็กเลอะเทอะก็
จะบอกให้เด็กไปอาบน้ำ

ครอบครัวฤดี เมื่อบุตรตื่นนอนจะล้างหน้า แปรงฟัน แล้วนั่งดูการ์ตูน
พร้อมกับกินอาหารเช้า จากนั้นเด็กก็ออกมาเล่นหน้าบ้านหรือไปบ้านน้าชาย เด็กอาบน้ำในช่วง
บ่ายครั้งเดียว นอกจากมารดาเห็นว่าเด็กเล่นเลอะเทอะก็ให้อาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่

ในบางครอบครัวเมื่อเด็กตื่นนอนตอนเช้ามารดาให้เด็ก ล้างหน้า แปรงฟัน พร้อมกับ
อาบน้ำ เนื่องจากมารดาและผู้ใหญ่ใกล้ชิด เช่น ครอบครัวของสุดา, จิตราและพร

จากการสังเกต ในวันหยุดเด็กอาบน้ำเมื่อมารดาเห็นว่าเด็กเล่นมาสกปรก และเมื่อมารดาต้องการพาเด็กออกไปข้างนอก ช่วงเวลาของการรักษาความสะอาดของร่างกายในวันหยุดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับ กิจกรรมที่เด็กทำและกิจกรรมที่ผู้ใหญ่จะให้เด็กทำ

2) การขับถ่าย ในเด็กอายุ 4 - 6 ปี เด็กสามารถบอกความต้องการเมื่อต้องการขับถ่าย และ ดูแลรักษาความสะอาดในเรื่องการขับถ่ายได้ดีแล้ว มารดาสอนให้เด็กปฏิบัติตนให้ถูกต้องตั้งแต่เด็กเริ่มรู้จักการใช้ห้องส้วม

จากการสัมภาษณ์มารดา พบว่า การสอนเรื่องการขับถ่าย การเข้าส้วม เริ่มสอนตั้งแต่ก่อนเข้าโรงเรียน โดย การฝึกเด็กให้รู้จักทำความสะอาดเป็นขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นเข้าส้วม และทำความสะอาดหลังจากขับถ่ายเสร็จ จากนั้น ให้ราดน้ำหรือ กดชักโครกเมื่อถ่ายเสร็จ ขณะที่เด็กปฏิบัติในช่วงแรกมารดาหรือผู้ใหญ่จะดูแลและอยู่ด้วย ลักษณะการขับถ่ายของเด็กไม่เป็นเวลาที่แน่นอน

จากการสังเกตที่โรงเรียน อาจารย์ให้เด็กเข้าห้องส้วมเป็นเวลาคือ ตอนเช้าก่อนเข้าห้องเรียน ตอนกลางวันก่อนนอน และตอนบ่ายเมื่อตื่นจากเวลานอนกลางวันแล้ว เด็กที่อายุน้อย เช่น ฝ่ายเป็นเด็กที่ทำการต่างๆช้ากว่าเด็กในห้องเมื่อถึงเวลาครูพาเด็กไปห้องน้ำ บางครั้งฝ่ายก็ไม่ได้ไปพอถึงเวลาที่ฝ่ายต้องการเข้าห้องน้ำ ฝ่ายจะขืนมิดตัวและเอามือกุมกระโปรงโดยไม่พูดบอกความต้องการ จนบางครั้งถ้าครูไม่สังเกตฝ่ายก็จะปัสสาวะรดกระโปรง หรือ ในกรณีของงาน ระหว่างที่งานนอนอยู่และปวดปัสสาวะแล้วงานชวนเพื่อนไปห้องน้ำ เมื่อเพื่อนไม่ไปด้วย งานร้องไห้และไปฟ้องครู จนสุดท้ายงานทนปวดไม่ไหวต้องไปห้องน้ำคนเดียว

3) ภูมิ มารดาของเด็กผู้ชาย 2 ใน 3 คน ให้เด็กไว้ผมทรงนักเรียนประถม คือ ด้านข้างศีรษะเกรียนและเหลือผมด้านบนยาวประมาณ 2 - 3 เซนติเมตร เพื่อความสะอาดในการดูแลรักษาความสะอาดด้วยตัวเองได้ ทำให้ต้องพาลูกไปตัดผมบ่อยเมื่อเด็กผมยาวมารดาพาเด็กไปตัดที่ร้านตัดผมประจำ แต่มีมารดาของ ด.ช เบียร์ ที่ไว้ผมยาวแต่สะอาดเพราะนอกจากมารดาดูแลการสระผมแล้วก็มีตา ยาย คอยดูแลรักษาความสะอาดให้ด้วย

ส่วนเด็กผู้หญิงไว้ผมสั้น เนื่องจากเป็นระเบียบของทางโรงเรียน มารดาของเด็กผู้หญิง 2 ใน 3 คน ที่ดูแลและสระผมให้ เช่น ด.ญ มด และ ด.ญ ฝ่าย 1 - 2 ครั้งต่อสัปดาห์ ในขณะที่มาลี ซึ่งเป็นมารดาของ ด.ญ มุก ปล่อยให้บุตรช่วยเหลือตนเองในการสระผม เมื่อมารดาล้างให้อาบน้ำและสระผม จากการสัมภาษณ์อาจารย์ประจำชั้น ให้ความเห็นว่า มารดาของมุกไม่คอยดูแล

เอาใจใส่ลูก เพราะเวลาตรวจนม บางทีเจอสิ่งที่มีลักษณะคล้ายไขเหา ต้องล้างที่ลาวที่เขียนชั้น ประถมให้บอกมารดาช่วยดูแลเรื่องความสะอาดของนมด้วย และจากที่ผู้วิจัยไปสังเกต มารดาสั่งให้ลูกไปอาบน้ำและสระผมเองและเด็กหายเข้าไปในบ้านไม่ถึง 5 นาที ก็ออกมาในลักษณะที่ผมเปียกน้ำมาดๆ มารดาถามว่า "สระผมหรือเปล่า" เมื่อเด็กตอบมารดาก็ไม่สนใจตรวจดูและหันไปสนใจปรุงอาหารชายต่อ

4) เล็บ มารดาหรือผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับเด็กเป็นผู้ดูแลตัดเล็บให้ เนื่องจากเล็บเป็นอวัยวะที่มารดาไม่ค่อยสังเกต แต่ทางโรงเรียนมีส่วนอย่างมากในเรื่องการดูแลรักษาความสะอาดของเล็บ เพราะในตอนเช้าอาจารย์ประจำชั้นตรวจสุขภาพเด็ก และบอกเด็กให้ไปบอกแม่ให้ตัดให้ ถ้าเด็กคนไหนไม่ปฏิบัติตาม อาจารย์ประจำชั้นมีจดหมายสั้นๆ เพื่อเตือนผู้ปกครองเด็ก

5) ฟัน จากการสังเกตพบว่า เด็กมีสุขภาพฟันที่ไม่ดี เช่น ฟันผุ ฟันมีคราบสีเหลือง และฟันหน้าหลอ จากการสัมภาษณ์มารดากรณีศึกษา พบว่า เด็กแปรงฟันที่บ้านวันละ 1 ครั้ง ในตอนเช้า โดยเด็กแปรงฟันเอง มารดาไม่มีเวลามาดูแล และก่อนนอนมารดาส่วนใหญ่ไม่ได้บอก ให้เด็กแปรงฟัน เนื่องจากเด็กรับประทานอาหารเช้า และ ดูโทรทัศน์ หลังจากนั้นเด็กเข้านอนและหลับทันที ในขณะที่วันหยุด เด็กบางคนตื่นนอนก็รับประทานอาหารเช้าทันที หรือล้างหน้าและลิมแปรงฟัน หรือแปรงฟันอย่างรวดเร็ว และจากการสังเกต สุชนิสัยด้านการกินมีผลมากต่อสุขภาพฟันเด็กผู้หญิงฟันผุและหลอมมากกว่าเด็กผู้ชาย เนื่องจากมารดาของเด็กผู้หญิงให้อิสระในการกินอาหาร เช่น ชอคโกแลต, ลูกอม, ท็อพฟี, อยยิ้ม, และขนมหวานอื่นๆ รวมทั้งน้ำอัดลม ส่วนมารดาของเด็กผู้ชายส่วนใหญ่เลือกในสิ่งที่เด็กกินโดย คำนึงถึงความประหยัดและสิ่งที่มีประโยชน์

ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนมีบทบาทในการช่วยดูแลรักษาสุขภาพ เนื่องจากเด็กทุกคนหลังรับประทานอาหารเช้ากลางวันเสร็จแล้วจะต้องแปรงฟันก่อนนอนกลางวัน ถ้าเด็กคนไหนทำแปรงหาย อาจารย์สั่งให้เด็กบอกมารดาให้ซื้อแปรงใหม่ นอกจากนี้ทางโรงเรียนจัดให้เด็กได้อมฟลูออไรด์เดือนละ 1 ครั้ง

การพัฒนาด้านร่างกายในเรื่อง การดูแลรักษาความสะอาดร่างกาย พบว่า

1) มารดาเน้นการฝึกให้เด็กดูแลช่วยเหลือตนเองในสิ่งที่เด็กสามารถทำได้ เช่น การอาบน้ำ สระผม การขับถ่าย เนื่องจากมารดามีเวลาดูแลเด็กเป็นบางเวลา เด็กที่อายุ 5 - 6 ปี สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี ส่วนเด็กหญิง 1 คนมีอายุ 4 ปีเศษ ความสามารถในการดูแลตนเอง

ได้ไม่ตี มารดาคอยดูแลใกล้ชิด เป็นที่น่าสังเกตว่า มารดาในกรณีศึกษาฝึกให้เด็กช่วยเหลือตนเอง ให้เร็วที่สุด คือ มาลี และไม่ฝึกให้เด็กช่วยตัวเองโดยการทำสิ่งต่างๆให้เด็ก คือ จิตรา

2) โรงเรียนมีบทบาทอย่างมากในการฝึกให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง และดูแลสุขภาพ ของเด็ก เช่น เล็บ ปากและฟัน เป็นต้น

3) เด็ก 5 ใน 6 ครอบครัวมีปัญหา เรื่องสุขภาพปากและฟัน มากที่สุด เนื่องจากนิสัย การกิน

การแต่งกายและเครื่องนุ่งห่ม

มารดาในส่วนใหญ่ให้เด็กมีอิสระในการเลือกเสื้อผ้า และช่วยตัวเองในการแต่งตัว เด็ก สามารถแต่งตัวได้เอง คือ สวมเสื้อ สวมกางเกง ติดกระดุม รูดริบ ใส่ถุงเท้าและรองเท้า

เด็กหญิงที่อยู่อนุบาล 1 คือ ด.ญ. ฝ่ายยังช่วยเหลือตัวเองได้ไม่มากนัก เช่น ใส่ถุงเท้า และ ใส่รองเท้าผิดข้าง เวลาที่กระดุมเสื้อหลุดก็ปล่อยให้ร่วง เมื่อครูสั่งให้ติดก็พยายามจนติดได้

ในขณะที่เด็กหญิง 1 คน มารดาไม่ฝึกให้ช่วยตนเอง คือ ด.ญ. มด ซึ่งเรียนชั้นอนุบาล 2 จากการสังเกตขณะที่เด็กอยู่ที่โรงเรียนเด็กสามารถทำสิ่งต่างๆได้ด้วยตนเอง การแต่งกายรวมทั้ง เสื้อผ้าสะอาดเรียบร้อย เมื่อต้องติดกระดุมเสื้อ หรือ ใส่ถุงเท้าและรองเท้าหรือพับผ้าเช็ดหน้าใส่ กระเป๋า แต่เมื่อมารดามารับกลับบ้านมารดาจะใส่รองเท้าให้ และให้พับผ้าเช็ดหน้าให้และในขณะที่ อยู่บ้านสังเกตว่า มารดาเป็นคนทำสิ่งต่างๆให้ลูก เช่น ถอดเสื้อผ้า ถุงเท้า รองเท้าและเปลี่ยนชุดให้ ลูกด้วยตนเอง จากการสัมภาษณ์มารดา พบว่า ตั้งแต่เล็กมารดาช่วยเหลือลูกทุกอย่าง ในเรื่องเสื้อ ผ้า มารดาขีดเสื้อผ้าของลูกสาวไว้ทุกชุด เด็กเลือกชุดที่รัดแล้วใส่เอง ถ้าชุดไหนไม่รัดลูกไม่ยอมใส่ และ เวลาแต่งตัวแม่ใส่เสื้อผ้าให้บุตรเอง แม่ให้เหตุผลว่า " เสื้อผ้าลูกต้องสะอาดเรียบร้อย เพราะ เห็นเด็กข้างบ้านแม่เขาไม่สนใจลูกแต่งตัวสกปรกไม่ชอบให้ลูกเป็นอย่างนั้น "

ในขณะที่มาลีนั้นฝึกให้ลูกช่วยตัวเองในเรื่องการแต่งตัว ให้อิสระลูกในการเลือกเสื้อผ้าใส่ เอง โดยมารดาพับเสื้อผ้าลูกไว้ในตะกร้าใกล้ๆกัน จนบางครั้งอาจารย์ประจำชั้นบอกกับผู้วิจัยว่า วันนี้ ด.ญ. มุก ลงส้นเอากางเกงในแม่มาใส่ เพราะเด็กดึงกางเกงในตลอดเวลาจนครูลงส้นและขอ ดูพบว่า เป็นกางเกงในของผู้ใหญ่ ซึ่งตรงกับที่ผู้วิจัยเห็น

สำหรับเด็กผู้ชายมารดาปล่อยให้เด็กมีอิสระในการแต่งตัว มารดาของเด็กทุกคนเลือกซื้อเสื้อผ้าราคาไม่แพงและเสื้อผ้าลดราคา ส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ขายตามตลาด หรือ ในชอที่ขายของราคาถูก เช่น ค่านึงเลือกซื้อเสื้อผ้าให้บุตรชายเมื่อเสื้อผ้าใส่ไม่ได้ อาจจะเป็นเพราะบุตรชายของค่านึงตัวใหญ่และอ้วน บางครั้ง ด.ช จานนำเสื้อของมารดามาใส่ได้เพราะมารดา ตั้งนั้นเวลาซื้อเสื้อผ้าค่านึงเลือกซื้อขนาดของเสื้อผ้าใหญ่กว่าตัวเด็ก ราคาไม่แพง ถ้าเป็นชุดนักเรียนก็ซื้อเพียง 3 ชุด เนื่องจากเด็กในวัยอนุบาลเป็นช่วงที่เด็กกำลังเจริญเติบโตทั้งด้านส่วนสูงและน้ำหนัก จากความคิดดังกล่าวแลดงให้เห็นว่ามารดาเป็นคนละเอียดรอบคอบและรู้จักประหยัดตัวอย่างเช่น

ด.ช จาน ขอมารดาให้ซื้อชุดนอนให้ แต่มารดาปายเบียง และบอกเด็กว่า "ไม่จำเป็นใส่ อะไรนอนก็ได้" เมื่อมารดาเลือกซื้อชุดนอนให้บุตร 2 ชุด และเป็นสิ่งที่เด็กเพิ่งมีเป็นครั้งแรก พบว่า เมื่อ ด.ช จานได้ชุดนอนจึงเกิดความรู้สึกตื่นเต้นและอยากใส่อดลมาซึกในบ้าน เด็กจึงรู้สึกรักหวงแหนมาก

มารดาส่วนใหญ่ซึกเสื้อผ้าเองและเก็บหีบในตะกร้าของเด็ก เพื่อให้เด็กใช้สะดวก ยกเว้น จิตราและมาลีจ้างซึกเสื้อผ้า ด้วยเหตุผลว่า สะดวกและไม่มีเวลาซึกเพราะต้องค้าขาย เด็กทุกคนใส่เสื้อผ้าวันละ 1 ชุด คือเสื้อและกางเกงกาสัน ยกเว้นวันพิเศษที่มารดาหรือผู้ใหญ่พาไปเที่ยว นอกบ้านเด็กผู้หญิงนุ่งกระโปรง และเด็กผู้ชายใส่เสื้อกางเกงชายาว

การพัฒนาด้านร่างกาย เรื่อง การแต่งกายและเครื่องนุ่งห่ม พบว่า

1) มารดาฝึกให้เด็กช่วยตัวเอง ในการเลือกใส่เสื้อผ้าและแต่งกายด้วยตนเอง แต่พบว่า มีมารดา 1 คน คือ จิตราที่ช่วยเหลือบุตรสาวทุกอย่าง ซึ่งเป็นมารดาที่มีอายุน้อยที่สุดและประกอบอาชีพค้าขาย

2) เด็กมีลักษณะการแต่งกายและเสื้อผ้าสะอาดเรียบร้อย มีเด็กหญิงที่เป็นบุตรมาลีที่แต่งกายไม่เรียบร้อย ซึ่งมาจากครอบครัวที่มารดาค้าขายอาหารและมีบุตร 2 คน

3) มารดาที่ประกอบอาชีพนอกบ้านและมีรายได้น้อยถึงปานกลาง เน้นการเลือกซื้อเสื้อผ้าที่จำเป็น ราคาถูก และขนาดที่พอดีหรือใหญ่กว่าตัวเด็ก

การพักผ่อนนอนหลับ

จากการสัมภาษณ์พบว่า เด็กนอนรวมกับมารดาในห้องนอนที่แยกเป็นสัดส่วน และมารดาเป็นผู้กำหนดเวลาอนของเด็ คือ วันอาทิตย์ - วันพฤหัสบดี นอน 21.00 น. และ ตื่นนอน 06.00 น. ซึ่งเด็กผู้ชายมารดาจะกำหนดให้เด็กนอนตรงเวลาที่กำหนดโดยมารดาใช้วิธีต่างๆ เช่น ฟูว่าไม่พูดด้วย หรือปิดโทรทัศน์หรือปิดไฟ และเข้านอนพร้อมเด็กมารดาของเด็กผู้หญิงจะปล่อยให้เด็กนอนเองเมื่อเด็กง่วง เด็กผู้หญิงจะดูโทรทัศน์เด็ก สังเกตจากเมื่อผู้วิจัยฟังคำสนทนาของเด็กจะมีชื่อของตัวเองละครโทรทัศน์ เช่น พี่ล้าและทองกวาว จากละคร "มนตรีกลุ่กทุ่ง" หรือ เรื่อง "กระสือ" เป็นต้น

ส่วนในวันศุกร์และวันเสาร์ มารดาปล่อยให้เด็กดูโทรทัศน์จนกว่าเด็กต้องการนอน และปล่อยให้เด็กได้ตื่นสายกว่าวันธรรมดา ในวันหยุดมารดาไม่บังคับให้เด็กนอนกลางวันแต่ปล่อยให้เด็กดูโทรทัศน์ เล่นกับเพื่อน หรือ อยู่นอกบ้าน

การพัฒนาด้านร่างกาย เรื่อง การพักผ่อนนอนหลับ พบว่า

มารดาของเด็กชายกำหนดเวลาที่แน่นอนในการพักผ่อนมากกว่ามารดาของเด็กหญิง ซึ่งปล่อยให้เด็กมีอิสระในการนอน

การเจ็บป่วย การป้องกันรักษาโรคและอุบัติเหตุต่างๆ

จากการสังเกต เด็กส่วนใหญ่ร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วย การเจ็บป่วยของเด็กเกิดขึ้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เช่น โรคหวัด มีน้ำมูก เสมหะ และบางคนมีอาการคออักเสบ และไอบางครั้ง เมื่อเด็กเกิดการเจ็บป่วยมารดาจะดูแลป้องกันไม่ให้อาการเจ็บป่วยลุกลาม ในกรณีที่เด็กเกิดอาการเจ็บป่วยทางโรงเรียนติดต่อมารดาทันทีโดยใช้โทรศัพท์ และปล่อยให้เด็กนอนพักผ่อนจนกว่ามารดามารับ เช่น

ด.ช. นูม มีอาการตัวร้อนในเวลากลางวัน อาจารย์ประจำชั้นสังเกตเห็นอาการได้โทรศัพท์แจ้งให้มารดาทราบ มารดาก็รีบมารับ ด.ช. นูม พาไปพบแพทย์ในโรงพยาบาลทันที เพื่อรักษาและดูแลให้พักผ่อนมากๆ จัดที่ที่เหมาะสมอาหารและรับประทานยาตามที่หมอสั่งประมาณ 2 - 3 วัน ก็หายเป็นปกติ

ด.ญ. มด เมื่อมีการเจ็บป่วยมารดาให้พักผ่อนอยู่ที่บ้าน และพาไปรักษาที่โรงพยาบาลซึ่งมีหมอสั่งประจำตัวตั้งแต่เล็ก เพราะเมื่อเกิดอากาศเปลี่ยนแปลงเด็กมักเป็นหวัด และมีอาการหายใจไม่ออก มีเสมหะมาก มารดาต้องนำไปดูดเสมหะที่โรงพยาบาลทุกครั้ง

ส่วนใหญ่เมื่อเด็กเกิดอาการเจ็บป่วย มารดาดูแลเบื้องต้นด้วยตนเอง เช่น มาตรการลดไข้ การหกล้ม เป็นต้น และเมื่อมีอาการรุนแรง มารดาพาไปพบแพทย์ที่คลินิกใกล้บ้าน หรือโรงพยาบาลประจำ มารดาส่วนใหญ่จะไม่ซื้อยาให้เด็กรับประทานเอง

การป้องกันอาการเจ็บป่วย เมื่อเกิดอากาศเปลี่ยนแปลง เช่น ในฤดูฝนมารดาเตรียมเสื้อกันฝนใส่ในกระเป๋าของเด็ก หรือ ในฤดูหนาว มารดาเตรียมเสื้อกันหนาวให้เด็กใส่มาโรงเรียน

เรื่องการจัดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆ มารดาให้สัมภาษณ์ว่า ตั้งแต่เล็กมารดาพาเด็กไปฉีดวัคซีนตามกำหนดเวลาที่หมอนัดทุกครั้ง เมื่อเด็กโตและเข้าโรงเรียน ถ้าโรงเรียนมีการส่งจดหมายแจ้งเรื่องการจัดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆ มารดาอนุญาตให้เด็กฉีดวัคซีนทุกครั้ง ซึ่งตรงกับที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น

การป้องกันอุบัติเหตุ ในสภาพที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีความปลอดภัย และมีบริเวณที่เป็นสัดส่วน อุปกรณ์เครื่องใช้ที่เป็นอันตราย มารดาและผู้ใหญ่จะเก็บเป็นที่เป็นที่ เป็นทาง เช่น มีด กรรไกร ค้อน เป็นต้น และสอนให้เด็กรู้จักระมัดระวัง เช่น ถ้ามือเปียกน้ำห้ามจับปลั๊กไฟ, เมื่อเล่นของเล่นเสร็จเก็บเป็นที่, ห้ามเปิดหรือยิงกับเตาแก๊ส

มารดาในครอบครัวที่ให้อิสระในการเล่นกับเด็ก คือ กุติ มาลี คำนึ่ง พบว่า เด็กชายมักมีบาดแผลเล็กน้อยที่เกิดจากการเล่นทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เช่น หกล้ม แผลถลอก เป็นต้น เช่น ด.ช นูม เมื่อมารดาเตือนให้เล่นเบาและระมัดระวัง แต่เด็กเล่นแล้วมีแผลกลับมา มารดาใช้วิธีดุและลงโทษลูกชาย ทั้งนี้เนื่องจากลูกไม่เชื่อฟัง มารดามองว่าบาดแผลจากการใช้ธนูหรือธนูทำควมระมัดระวังทำให้เกิดอาการแสบและสอนให้ลูกจำ แต่ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เมื่อเด็กมีบาดแผลอีกครั้ง เด็กจะไม่บอกให้มารดาทราบเพราะกลัวมารดาใส่ยาทำให้แสบ ในขณะที่เด็กบางคน เช่น ด.ญ มุก เมื่อเกิดแผลถลอก เลือกลิ้นเล็กน้อย มารดามองว่าเป็นแผลที่เล็กน้อย มารดาปฏิบัติต่อเด็กด้วยการ ให้นำตุรลาวไปล้างน้ำสะอาดและปิดแผลด้วยพลาสเตอร์ยาให้

เรื่องการป้องกันอุบัติเหตุของเด็กนั้น มารดา, ผู้ใหญ่ หรือ พี่เลี้ยงคอยดูแลสอนและตักเตือน รวมทั้งมีการดุ ว่า ซึ่งเด็กส่วนใหญ่ มีอายุ 5 - 6 ปี สามารถที่รับฟังและระมัดระวังตัวเองได้แล้ว

การพัฒนาด้านร่างกาย เรื่อง การเจ็บป่วย ป้องกันรักษาโรค และอุบัติเหตุต่างๆ พบว่า

1. มารดาดูแลเอาใจใส่เด็ก เมื่อมีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้นโดยมารดาพาบุตรไปพบแพทย์ที่คลินิก หรือโรงพยาบาลใกล้บ้าน และดูแลเอาใจใส่เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดมีอาการหนักขึ้น
2. มารดาดูแลรักษาพยาบาลเบื้องต้นด้วยตนเอง หรือสั่งให้เด็กปฏิบัติเอง เมื่อเด็กมีบาดแผลเล็กน้อย เช่น แผลถลอก
3. มารดาให้เด็กได้รับการฉีดวัคซีนหรือตรวจสุขภาพทุกครั้ง ในกรณีที่โรงเรียนมีบริการป้องกันการเจ็บป่วย
4. มารดาสอนให้เด็กรู้จักระมัดระวังตนเอง จากอุบัติเหตุต่างๆ ภายในและนอกบ้าน

การออกกำลังกาย

ในเรื่องการออกกำลังกายของเด็กแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ การออกกำลังกายโดยการช่วยงานผู้ใหญ่ และการออกกำลังกายด้วยการเล่น

1. การออกกำลังกายโดยการช่วยงานผู้ใหญ่

เด็กส่วนใหญ่อายุระหว่าง 4 - 6 ปี เด็กมีความแข็งแรงเพียงพอในการช่วยงานผู้ใหญ่ มารดาส่วนใหญ่ให้เด็กช่วยทำงานบ้านเล็กน้อย ๆ ลักษณะการช่วยงานของเด็กมีดังนี้ เช่น กรอกน้ำ , ทิ้งขยะ , พับเสื้อผ้า , เช็ดน้ำที่หก , หยิบของให้ผู้ใหญ่ เช่น จาน ถ้วย ช้อน แก้วน้ำ รองเท้า ผ้าเช็ดพื้น เป็นต้น การใช้ไปซื้อของ เช่น ชื้อน้ำแข็ง ชื้อน้ำปลา ฯลฯ มารดาให้เด็กช่วยงานไม่ลมมือแล้วแต่โอกาสและเป็นงานเบา ที่เด็กมีกำลังพอที่ทำได้

จากการสังเกต : มารดาของเด็กในทุกครอบครัวไม่มีการมอบหมายหน้าที่ประจำให้เด็ก มารดาทุกคนให้เหตุผลว่า สมาชิกในบ้านเป็นผู้ใหญ่มีหลายคน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กทุกคนเป็นลูกคนเล็กหรือหลานคนเดียวในบ้าน งานทุกอย่างในบ้านเป็นงานของผู้ใหญ่ต้องทำ สำหรับเด็กนั้นจะช่วยงานผู้ใหญ่เวลาที่ผู้ใหญ่ขอให้ช่วยทำ และพฤติกรรมเมื่อเด็กถูกขอให้ช่วยงานแสดงออกต่างกัน บางคนก็ทำตามโดยง่ายดาย แต่เด็กบางคนก็ทำท่าทางไม่พอใจและทำเสียงบ่น แต่ก็ปฏิบัติตาม

2. การออกกำลังกายด้วยการเล่นและสื่อการเล่น

การออกกำลังกายด้วยการเล่นของเด็ก มารดามีบทบาทอย่างมากในการเลือกและกำหนดวิธีการเล่นของเด็ก โดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการเล่นของเด็ก ตัวอย่างเช่น

ด.ช เบียร์ถูกมารดากำหนดให้เล่นบริเวณภายในบ้าน เนื่องจากมารดาเห็นว่าเด็กส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านใกล้เคียงเป็นเด็กสกปรก พูดจาไม่ดี กลัวว่าลูกชายจะติดคำพูดที่ไม่สุภาพ ดังนั้นจากการสังเกตการเล่นของ ด.ช เบียร์เวลาอยู่บ้าน คือ เล่นวิดีโอเกมคนเดียวหรือเล่นกับน้าชาย

ด.ญ มต มารดาให้เล่นอิสระในบริเวณบ้านและบ้านน้า แต่ ด.ญ มตจะไม่ไปเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อนในซอยเดียวกัน หรือถ้าไปเล่นเมตก็เล่นไม่นาน แล้วกลับมาเล่นที่บ้านเนื่องจากมตมักจะโดนเพื่อนเล่นด้วยแรงๆ และแกล้งให้ร้องไห้เสมอ เมื่ออยู่ที่บ้านสิ่งที่มตเล่น คือ เล่นวิดีโอเกมคนเดียว

ด.ญ ฝ่าย มักจะเล่นอยู่ที่บริเวณบ้านเข้ากับมารดาและเพื่อนของมารดาที่อาศัยเขาอยู่บ้านหลังเดียวกัน เมื่ออยู่บ้านส่วนใหญ่ฝ่ายจะเล่นคนเดียวโดยการเล่นสมมติกับตุ๊กตาและพูดกับตุ๊กตา บางครั้งนำอุปกรณ์ ของใช้ที่มีอยู่ในห้อง เช่น กิ๊บ โบว์ หวี และผ้าเช็ดหน้า มาปูให้ตุ๊กตานอน เป็นต้น จากการสังเกตฝ่ายที่โรงเรียน การเล่นของฝ่ายก็มีลักษณะการเล่นสมมติกับสิ่งของ ตัวอย่างพฤติกรรม เช่น ขณะที่ผู้วิจัยนั่งอยู่ฝ่ายเดินเข้ามาหาและพูดว่า " ฟูเป่ ฝ่ายมีน้องด้วยละ" ผู้วิจัยถามชื่อน้องแต่ฝ่ายเฉย ขณะนั้นได้ยินครูบอกให้ตีมนม ก็เดินไปรับและตีมนมจนหมดแล้วเอาขวดนมไปทิ้ง จากนั้นฝ่ายเดินไปที่มุมบ้านหยิบตุ๊กตาตัวเล็กมาจุ่มไว้ ยกตุ๊กตาขึ้นและหอมที่แก้มตุ๊กตา จากนั้นเดินมาขึ้นตุ๊กตาให้ผู้วิจัยดู ผู้วิจัยถามขึ้นว่า " น้องหนูหรือคะ " ฝ่ายพยักหน้า " แล้วเดินไปวางตุ๊กตาบนแปลนมุมบ้าน แล้วเดินกลับมาหาผู้วิจัยพร้อมกับพูดขึ้นว่า " น้องหนูชื่อเงาะ " ในวันหยุดบางวันมารดามานหาเพื่อนซึ่งเป็นบุตรนักการที่โรงเรียนวัดทุ่งใหญ่ ฝ่ายก็ได้เล่นที่สนามเด็กเล่นในโรงเรียน เช่น ซิงช้า กระดานสั้น ม้าโยก หรือนั่งเล่นม้าหมุนกับมารดา

ด.ญ มุก เป็นเด็กหญิงคนเดียว จากการสังเกตที่พบว่า มารดาปล่อยให้เล่น ได้อิสระตามใจชอบในบริเวณตึกแถวหน้าบ้าน ริมถนน เสาไฟฟ้าจร มุมถนนติดร้านขายของชำ และบริเวณร้านค้าใกล้เคียง ลักษณะการเล่นของมุก คือ การเล่นเป็นกลุ่มกับเพื่อนที่มีบ้านอยู่ใน บริเวณใกล้เคียงกัน มีทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายวัยเดียวกัน ซึ่งเด็กมักชวนกันไปเล่นเป็นกลุ่ม วิธีการเล่นของเด็ก เช่น เล่นไล่จับ เล่นมอญซ่อนผ้า เล่นเป่ากบที่โต๊ะในร้านค้า หรือเด็กบางคน จะนำสเก็ตมาเล่น เล่นสำรวจตามร้านค้าในซอย เป็นต้น การเล่นของเด็กจะอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่และจะถูกตักเตือนเมื่อเด็กเข้ามาพูดวุ่นวายในบ้าน ถ้าเด็กเล่นกันรุนแรงเด็กตัดสินใจเองและแยกย้ายกันกลับบ้าน

ด.ช นูม มารดาปล่อยให้เด็กเล่นอิสระกับกลุ่มเพื่อนที่เป็นลูกหลานของ นักการที่อาศัยในบ้านพักบริเวณเดียวกัน สถานที่เล่นของเด็กปลอดภัยเพราะเด็กไม่สามารถ ออกไปเล่นนอกรั้วได้ และอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เช่น พี่เลี้ยง พื้นที่ที่เด็กเล่นคือบริเวณหน้าบ้าน และถนนปูนที่เชื่อมต่อบ้านแต่ละหลัง บางครั้งในวันหยุดช่วงบ่ายแก่ๆ มารดาก็จะพานูมไปเล่นที่ สนามใหญ่หน้าวิทยาลัย ซึ่งบริเวณนั้นมีสระน้ำ และบ่อปลา วิธีการเล่นของเด็ก คือ เล่นวิ่งไล่จับ เล่นซ่อนหา เล่นต่อสู้กันโดยใช้ดาบพลาสติก เล่นมีนลอก เล่นโยนของเล่นที่แถมมาจากขนมถุง นึ่งเล่นต่อภาพจิ๊กซอในบ้าน

ด.ช จาน มารดาปล่อยให้เล่นอิสระในบริเวณที่มารดากำหนด เช่น หน้า บ้าน หรือเล่นกับเด็กบ้านติดกันที่รู้จักสนิทสนมกันดี การเล่นของเด็กส่วนใหญ่ คือ เล่นวิดีโอเกม และ เล่นของเล่นที่แถมมาจากขนม ถ้าวันหยุดมารดาจะกำหนดให้จานทำแบบฝึกเขียนหนังสือ ก่อนออกไปเล่นกับเพื่อน เมื่อจานอยู่บ้านนั่งเล่นกับมารดาหรือตา ลักษณะการเล่นกับผู้ใหญ่เมื่อ เด็กอยู่บ้าน คือ เล่นของเล่น เช่น หุ่นไรซาน , รถยนต์คันเล็ก , เล่นตัวต่อพลาสติก , เล่นเกมจับคู่ ภาพเหมือน

จากการสังเกตลักษณะการเล่นของเด็กใน 6 ครอบครัว คือ เด็กส่วนใหญ่มารดาให้ โอกาสในการเล่นกับกลุ่มเพื่อนที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งมารดารู้จักและสนิทสนมด้วย รองลงมาคือ เด็กเล่นกับผู้ใหญ่ในครอบครัว และมีเด็กบางคนที่ยังมีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ชอบที่เล่นคนเดียว

สื่อการเล่นหรือของเล่นของเด็ก มีดังนี้

- 1) ของเล่นที่จากวัสดุที่เก็บได้จากบริเวณสถานที่เล่น เช่น กิ่งไม้ , ยางเส้น , โฟม , กระดาษ , ฤงพลาสติก , ก้อนหิน , เศษผ้า , ฟองน้ำ เป็นต้น
- 2) ของเล่นที่แถมมากับขนมถง เช่น หุ่นยนต์การ์ตูน , หุ่นรูปสัตว์และคน , สติกเกอร์ภาพต่างๆ , เครื่องประดับพลาสติก , ภาพจิ๊กซอ เป็นต้น
- 3) ของเล่นที่เป็นเทคโนโลยีทันสมัย เช่น วีดีโอเกม , เกมกดขนาดเล็ก
- 4) ของเล่นตามท้องตลาด เช่น หุ่นยนต์ , รถโบราณ , ตุ๊กตาโบราณ , ตัวต่อพลาสติก , ก่อตั้งดนตรี , เครื่องดนตรีพลาสติก , ดาบพลาสติก เป็นต้น
- 5) ของเล่นเสริมปัญญา เช่น เกมกล่องจับคู่ภาพเหมือน , ภาพจิ๊กซอ เป็นต้น

ช่วงเวลาในการเล่นของเด็ก คือ ในวันธรรมดาช่วงเวลาที่เด็กกลับจากโรงเรียนประมาณ 15.00 น. - 17.30 น. และช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ โดยไม่มีกำหนดเวลา

การพัฒนาด้านร่างกาย เรื่อง การออกกำลังกายลักษณะต่างๆของเด็ก พบว่า

- 1) มารดาของเด็กในทุกครอบครัวไม่มีการมอบหมายหน้าที่ประจำให้เด็ก โดยให้เหตุผลว่า ในบ้านมีสมาชิกหลายคนที่เป็นผู้ใหญ่ และงานทุกอย่างในบ้านเป็นงานของผู้ใหญ่ต้องทำ ส่วนเด็กยังตัวเล็กอยู่ไม่จำเป็นต้องช่วยงาน ยกเว้นบางเวลาที่ผู้ใหญ่ขอให้ช่วยทำ
- 2) มารดามีบทบาทอย่างมากในการเลือกและกำหนดวิธีการเล่นของเด็ก โดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการเล่นของเด็ก
- 3) การเล่นของเด็กมี 3 ลักษณะ คือ เล่นกับกลุ่มเพื่อนอย่างอิสระ , เล่นกับผู้ให้ และเล่นคนเดียว
- 4) มารดาทุกครอบครัว จัดหาสื่อและอุปกรณ์การเล่นให้แก่เด็กไม่มากนัก โดยคำนึงถึงราคาเป็นหลักในการพิจารณา
- 5) ของเล่นของเด็ก เป็นของเล่นราคาถูกที่มารดาซื้อให้ หรือญาติซื้อให้ และเป็นของเล่นที่แถมมากับขนมถงโดยเด็กเป็นผู้ซื้อหาเอง

1.2.2 พัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ

ในการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจมารดามีบทบาทมากในช่วงเด็ก 3 - 6 ปี เนื่องจากการส่งเสริมพัฒนาอารมณ์ของเด็กเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนมากที่มารดาและบุคคลใกล้ชิดจะต้องเข้าใจ และดูแลให้เด็กได้รับความรู้สึกที่ดี เพื่อเป็นการพัฒนาไปสู่การแสดงออกทางอารมณ์กับบุคคลอื่นในสังคม โดยผู้วิจัยรายงานการศึกษาในเรื่อง การพัฒนาความรู้สึกผูกพันในครอบครัว การควบคุมอารมณ์ต่างๆของเด็ก การส่งเสริมและสอนเด็กด้านคุณธรรม และพฤติกรรมของมารดาในการอบรมเด็ก

การพัฒนาความรู้สึกผูกพันและความรักใคร่ในครอบครัว จากการศึกษาในครอบครัวทั้ง 6 ครอบครัว พบว่า เด็กส่วนใหญ่มีความผูกพันรักใคร่กับมารดามากที่สุด และรองลงมาคือสมาชิกในครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กเช่น ตา ยาย และญาติพี่น้องที่อยู่ร่วมกันในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากมารดามีความใกล้ชิดและเลี้ยงดูเด็กมาตั้งแต่เกิด จนกระทั่งปัจจุบัน

ในครอบครัวที่แตกแยกกัน โดย การหย่าร้างหรือแยกทางกับคู่สมรส เด็กบางคนไม่เคยรู้จักและมีความผูกพันกับบิดาเลย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมารดาส่วนใหญ่ไม่ต้องการติดต่อกับครอบครัวของสามี เช่น

ด.ช นุ่ม มารดาไม่เคยเอ่ยถึงเรื่องบิดา จนกระทั่งเด็กเริ่มเข้าโรงเรียน และเด็กได้เรียนรู้และเห็นเพื่อนมีพ่อ เด็กได้กลับมาถามมารดาเรื่อง พ่อ มารดาจะตอบเด็กว่า " พ่อไปอยู่กับแม่เขาเหมือนที่หนูอยู่กับแม่ หนูอยู่กับแม่ได้ไหม " เด็กกับคำและไม่สนใจถามอีก

จากการสังเกตและพูดคุยกับเด็ก เด็กจะไม่รู้สึกว่าตนเองขาดพ่อ เช่น เมื่อถึงวันพ่อ ครูพูดกับเด็กเรื่อง พ่อ และให้เด็กไปกอดและไหว้พ่อ นุ่มพูดกับครูว่า " หนูไม่มีพ่อ " ครูก็ตอบเด็กว่า " ไม่มีพ่อก็กอดกับแม่ได้ " เด็กก็รับคำ และจากการสัมภาษณ์แม่ พบว่า เมื่อถึงวันพ่อ ด.ช นุ่ม พูดกับมารดาว่า " ครูจ้ะรู้ว่าหนูไม่มีพ่อ หนูมีแม่ตาเป็นพ่อเป็นแม่ " แล้วนุ่มก็กราบที่ตักมารดา

นอกจากนี้ พบว่า เด็กบางคนรู้จักบิดาและย่า แต่ก็ไม่มีความผูกพัน เช่น ด.ญ มก .

ด.ญ มด

ด.ญ มด มารดาก็ดกกันไม่ให้พบบิดา และในขณะที่เดียวกันบิดาเคยมาเยี่ยมแต่เด็กไม่สนใจจนบิดาเลิกมาเยี่ยม แต่ยามาเยี่ยมแทนพร้อมกับนำขนมและสิ่งของมาให้ เมื่อยามาหาหมักจะเล่าเรื่องของบิดาให้เด็กฟัง เช่น เรื่องพ่อมีลูกใหม่ มารดาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เด็กตอบว่า " มดไม่เคยมีน้อง มีมีคนเดียว " และจากการพูดคุยกับมด เมื่อผู้วิจัยถามมด เกี่ยวกับพ่อ เด็กจะเงียบไม่คุยกับผู้วิจัยและหันไปสนใจสิ่งอื่นรอบตัว และผู้วิจัยทราบจากมารดาว่า เด็กไม่เคยถามหรือสนใจเกี่ยวกับบิดาเลย และลูกสาวจะสนิทสนมรักและผูกพันกับป้า(พี่สาวจิตรา)และลุง (พี่เขยจิตรา)มาก เวลาที่ลุงกับป้าไปเที่ยวไหนจะพาไปด้วย มดเรียก ลุง ว่า " พ่อ " ซึ่งเมื่อผู้วิจัยคุยกับมดและถามถึงวันหยุดที่ผ่านมาไปเที่ยวที่ไหนบ้าน มดตอบว่า " พ่อพาไปเที่ยวห้าง " เมื่อผู้วิจัยเล่าให้มารดาฟัง มารดาก็บอกว่า "มด เรียกพี่เขยว่า พ่อ และเรียกพี่สาวว่า แม่... เพราะทั้งสองคนไม่มีลูกจึงรักมดเหมือนลูกสาว " นอกจากบ่อยครั้งมดเรียกมารดาด้วยชื่อเล่นเฉยๆ

ด.ญ ฝ่าย มารดาไม่เคยเอ่ยและพูดถึงบิดาให้เด็กฟัง และในขณะที่เดียวกันฝ่ายซึ่งเป็นเด็กที่ยังไม่มีความสนใจที่จะซักถาม หรือพูดถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบิดา

ส่วนในครอบครัวที่บิดาถึงแก่กรรม มารดามักเล่าเรื่องราวบิดาและตอบคำถามเด็กฟังโดยไม่ปิดบัง และจากการสังเกตสถานที่อาศัย ผู้วิจัยพบว่า มารดามีรูปภาพของบิดาติดบนฝาผนังของบ้าน หรือตั้งอยู่ในตู้ ทั้งนี้เด็กเรียกผู้ใหญ่ที่เด็กใกล้ชิดผูกพันว่า " พ่อ " เช่น ด.ช เบียร์

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า เด็กส่วนใหญ่มีความผูกพันกับมารดาและผู้ใหญ่ที่ช่วยมารดาเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็ก เด็กบางคนได้เขียนชื่อและเขียนแบบอารมณ์ของมารดาและผู้ใกล้ชิดมาพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยของตนเอง เช่น ด.ช นูมชอบพูดเสียงดัง มีอารมณ์ขัน ผู้วิจัยพบว่า มารดาของนูมเป็นคนพูดชัดเจน เสียงดัง มีอารมณ์ขันและคุยสนุกเหมือนกับที่เสียงของนูม เป็นผู้ใหญที่รูปร่างอ้วนและเสียงดัง เช่น เวลาเรียกเด็ก " ใช้นูม มึงเห็นไ้...หรือเปล่า " ในขณะที่เดียวกัน ด.ช เบียร์ เป็นเด็กเรียบร้อย เงียบขรึม ไม่กล้าแสดงออก เชื่องช้า มีนิสัยบางอย่างคล้าย อากงซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูใกล้ชิด แต่ไม่เหมือนมารดาที่เป็นผู้หญิงปราดเปรียว กระตือรือร้น มีความ

มั่นใจในตนเองสูง หรือ ด.ญ มด เป็นเด็กที่เจียม ไม่ค่อยชอบเล่นกับกลุ่มเพื่อนหลายคน เจียมร้อย ลักษณะคล้ายกับมารดาที่เป็นคนเจียม พูดน้อย ใจดี เป็นต้น

การแสดงออกที่เด็กแสดงต่อบุคคลที่รู้สึกผูกพัน จากการวิเคราะห์พบว่า

1) เด็กเชื่อฟังและทำตามคำสั่งสอนหรือคำสั่งของมารดา ตัวอย่างเช่น

ด.ช นูม เมื่อถึงเวลานอน มารดาสั่งให้ปิดโทรทัศน์และเข้านอน นูมขอ ดูโทรทัศน์ต่อ มารดาไม่ยอมและพูดว่าจะไม่รักและไม่พูดด้วย ด.ช นูมกลัวมารดาไม่รักจึงยอมเข้านอนกับมารดา หรือเมื่อนูมกำลังเล่นของเล่นอยู่ แล้วน้องชาย (ลูกน้ำชาย) มาขอเล่นด้วย ด.ช นูมไม่ยอมแบ่ง แต่เมื่อมารดาเห็นและพูดว่า “ นูมแบ่งของเล่นให้น้องเล่นด้วย ” นูมแสดงท่าทางไม่พอใจและปนเสียงทิมพ่า แต่ก็ยอมทำตามมารดาสั่ง

ด.ช งาน มารดาพาไปห้างและซื้อชุดนอนมาให้ มารดาให้ลูกลองใส่ชุดนอน งานเลขขอแม่ใส่นอนเลย มารดาไม่อนุญาตให้ใส่ตัวอื่นก่อนเพราะต้องซักชุดนอนก่อนจึงใส่ได้ ด.ช งานพยายามซ่อนนอน เมื่อมารดาขืนยืนไม่อนุญาตงานยอมใส่ชุดนอนตัวอื่นก่อน

ด.ญ มุก เมื่อมารดาเรียกมาอาบน้ำ มุกเดินมาและเข้าไปในบ้านเพื่ออาบน้ำ แต่พบที่สาวกำลังอาบน้ำอยู่ก็เดินมาบอกแม่ แม่บอกให้นั่งรอมุกก็ปฏิบัติ สักครู่เมื่อเห็นที่สาวอาบน้ำเสร็จมุกก็เดินเข้าไปในบ้านไปอาบน้ำ

2) เด็กแสดงออกด้วยการพยายามใกล้ชิดของความมั่นใจต่อความผูกพันที่มีต่อกัน เช่น การแสดงความรักโดยการโอบกอด หอม และการซักถามถึงความรักที่มารดามีต่อตน การแสดงออกถึงความผูกพันโดยมีพฤติกรรมต่างๆ ตัวอย่างเช่น

ด.ช นูม เข้านอนพร้อมแม่ ก่อนนอนมารดาเล่าให้ฟังว่า “ นูมจะถามเสมอว่า แม่ตา รักหนูหรือเปล่า ” และมารดาก็ตอบ “ รักสิ ไม่รักแล้วจะเลี้ยงเธอ ” ด.ช นูมบอกมารดาว่า “ หนูก็รักแม่ตา ” แล้วก็โอบกอด และหอมแก้มมารดา

จากการสังเกตพบว่า เด็กบางคนมีพฤติกรรมที่ต้องการให้มารดาแสดงออกถึงความรักกับตนมาก และต้องการความใกล้ชิดจากมารดา ทั้งนี้เนื่องจากมารดาบางคนไม่เห็นความสำคัญต่อการแสดงความรักทางร่างกายกับเด็ก หรือมารดาบางคนไม่มีเวลา เด็กส่วนใหญ่เรียกร้องความสนใจจากมารดาและบุคคลอื่น เช่น การร้องไห้ ตัวอย่างเช่น

ด.ญ มุก มารดาประกอบอาชีพค้าขายและมีงานยุ่งทั้งวัน ส่วนตอนเย็นหรือวันหยุดมักจะนัดเพื่อนออกไปสังสรรค์นอกบ้าน และปล่อยให้สมาชิกในครอบครัว เป็นผู้ดูแลลูก จากการที่ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของเด็กพบว่า มุกแสดงออกต่อผู้อื่นโดยการเข้ามาใกล้ชิด เช่น การเข้าไปกอดคอกุ หรือเมื่อเห็นผู้วิจัยจะเดินเข้ามาหาและดึงมือไปกุมและบางครั้งเห็นเพื่อนเข้ามากอดผู้วิจัย ด.ญ มุกก็เดินเข้ามากอดเอวบ้าง หรือในขณะที่มารดากำลังคุยกับผู้วิจัยหน้าห้องเรียน มุกออกมายืนเกาะประตูด แต่มารดาไม่สนใจหันไปทักทาย เมื่อผู้วิจัยคุยกับมารดาเสร็จ มารดาก็ลากลับโดยไม่สนใจทักทายลูก พอผู้วิจัยเข้าไปในห้องเรียนเห็นมุกนั่งร้องไห้อยู่ผู้วิจัยถามถึงสาเหตุ มุกตอบว่า " คิดถึงแม่ "

ในขณะที่เดียวกันเด็กที่มารดาให้ความรักมาก เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่เอาแต่ใจตนเอง และไม่มีเหตุผล เช่น

ด.ญ. ฝ่าย เมื่ออยู่โรงเรียนจะไม่สนใจทำกิจกรรมร่วมกับครู เมื่อเห็นผู้วิจัยนั่งอยู่ก็เดินเข้ามาหาและมองดู บางครั้งเข้ามากอด เมื่อผู้วิจัยบอกให้เข้าไปร่วมกิจกรรมกับเพื่อน ฝ่ายก็เดินไปนั่งบนเก้าอี้ฝั่งตรงข้าม แล้วใช้เท้ายันโต๊ะ ผู้วิจัยเตือนให้เอาเท้าลง ฝ่ายเฉยและมองหน้าผู้วิจัย เพื่อนข้างๆเห็นก็ยกเท้าลงให้ ฝ่ายก็ยกเท้าขึ้นมาใหม่ ผู้วิจัยแกล้งเฉยไม่สนใจมองสักครูฝ่ายยกเท้าลงแล้วลุกเดินไปยืนเกาะประตูดมองเหม่อไปด้านนอกห้องเรียน หรือ เมื่อผู้วิจัยนั่งสนทนากับมารดา ฝ่ายที่หน้าห้องเรียน ฝ่ายมายืนเกาะประตูดมองและเข้ามาหามารดา แล้วพูดขึ้นว่า " แม่กลับบ้าน " มารดาตอบว่า " แม่ไม่ได้มารับกลับ กลับตอนเย็น ตอนนี้แม่มีธุระคุยกับคุณครู ฝ่ายไปนอนก่อนเดี๋ยวแม่นั่งตรงนี้ อยาองแอกกับแม่ละ พุดให้เชื่อ ไปลูก ไป " ฝ่ายเฉยทำหน้าเบ้คล้ายร้องไห้ มารดาจึงพุดต่อ " ลูกอย่าทำอย่างนี้ละ แม่ไม่รักฝ่ายเดียวให้ย่าหมาย (น้าการ) ดีเลย " ฝ่ายสั่นหัว พุดว่า " ไม่เอา แม่กลับบ้าน " มารดาก็พุดย้ำเรื่องกลับบ้านในตอนเย็น สักครู่ครูเดินมาพาฝ่ายไปในห้องและมารดาก็ไม่สนใจแล้วลาผู้วิจัยกลับไปทำงานต่อ

การฝึกให้เด็กรู้จักควบคุมอารมณ์ อารมณ์ต่างๆ เช่น กลัว คับข้องใจหรือโกรธ
 สุนัขนานาจำเริญ อัจฉริยชา รักผู้ใหญ่และรักเพื่อน มารดาส่วนใหญ่จะสอนเด็กให้รู้จักควบคุม
 อารมณ์โดย การใช้เหตุผล และฝึกให้เด็กได้เรียนรู้เหตุการณ์ด้วยตนเองและร่วมกับผู้ใหญ่

1) อารมณ์กลัว จากการสังเกตเด็ก สิ่งที่เด็กกลัว เช่น ความสูง , กลัวสัตว์ และกลัว
 ความมืด ตัวอย่างเช่น

ด.ช จาน มารดาเล่าให้ฟังว่า เมื่อตอนเล็กตา และ ยาย เป็นผู้ดูแล เด็ก
 ตกจากโต๊ะ และเมื่ออายุ 3 ปี กำลังตกบันไดลงมา 13 ชั้น แต่ไม่เป็นอะไร ทำให้จานเป็นเด็กที่กลัว
 ความสูงมาก โดยเฉพาะเวลาไปห้างสรรพสินค้าจะไม่ยอมขึ้นบันไดเลื่อน ช่วงนั้นมารดาจะ
 พยายามพาออกไปห้างเรื่อยๆ และฝึกให้เขาขึ้นบันไดเลื่อนพร้อมมารดา จนเด็กชินและเริ่มรู้สึกไม่
 กลัว นอกจากนี้ ด.ช จาน จะกลัวแมลงสาบ เวลาเห็นแมลงสาบเด็กจะกระโดดหนีหรือกอดผู้ใหญ่
 มารดาและผู้ใหญ่ก็จะบอกว่า แมลงสาบเป็นสัตว์ที่ไม่เป็นอันตราย ไม่กัดเด็กแต่เด็กก็ยังไม่สามารถ
 ควบคุมความกลัวได้

การกลัวความมืด เด็กเกือบทุกคนกลัวความมืด เนื่องจากในเวลามืดเด็กจะเกิด
 จินตนาการที่แปลกๆ ซึ่งสิ่งที่เด็กจินตนาการส่วนใหญ่เกิดจาก มารดาหรือผู้ใหญ่ชอบหลอกให้เด็ก
 กลัวเพื่อควบคุมพฤติกรรมเด็ก จากการสังเกตพบว่า การเล่นของเด็ก ชอบนำสิ่งที่กลัวมาเล่น
 เช่น เล่นผีหลอก หรือ รายการโทรทัศน์ที่เด็กดู เกี่ยวกับ ผี เช่น "ชมรมชนหัวลูก" หรือ
 "กระสือ" สิ่งเหล่านี้สร้างจินตนาการให้เด็กเกิดความกลัว เช่น

ด.ช นูม เมื่อเล่นผีหลอกกับเพื่อนเสร็จแล้ว มารดาเรียกมาอาบน้ำจะ
 ไม่กล้าเข้าห้องน้ำ จะเปิดไฟและเปิดประตูไว้ และให้มารดาอยู่ใกล้ๆ นูมตะโกนเรียกมารดาเพื่อ
 เกิดความรู้สึกว่ามีคนอยู่กับตัวเอง มารดาจะสอนทุกครั้งว่ามีไม่มีจริง และภายในบ้านไม่มีสิ่ง
 น่ากลัว และมารดาจะตอบรับเสียงของเด็กเพื่อให้เด็กรับรู้และรู้สึกอุ่นใจ

ด.ช จาน มารดาให้จานไปอาบน้ำ จานเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วเดินมาหา
 มารดา พร้อมกับพูดว่า "แม่ เปิดไฟให้หน่อยซิ" แม่ตอบปฏิเสธและบอกให้ไปเปิดไฟเอง จานนั่ง
 เฉย แล้วพูดขึ้นว่า "ไม่เอา กลัวผี" ตาจึงพูดขึ้น "ผีที่ไหน นี่บ้านเราไม่มีผี ผะ อะไรหรอก"

งานยังไม่ยอมลุกและพูดอีกว่า "แม่ ไปเปิดไฟให้หน่อยซิ เมา" มารดาเฉยไม่ยอมไป งานเลยวิ่งไปเปิดไฟและอาบน้ำเสร็จอย่างรวดเร็วจึง

ด.ญ มด และ ด.ญ ฝ่าย มารดาปล่อยให้มดมีอิสระในการนอน และเด็กมักดูรายการโทรทัศน์กับผู้ใหญ่ เช่น เรื่องกระสือ , ชมรมชนหัวลูก มารดาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ขณะที่เด็กดูก็เอามือปิดตาด้วย ถ้ามารดาจะเปลี่ยนช่องเขาจะไม่ยอม เด็กชอบดูแต่ก็กลัวด้วย ดังนั้นเมื่อเข้านอนเด็กจะนอนพร้อมผู้ใหญ่

เด็กผู้หญิงบางคนกลัวเสียงจากปรากฏการณ์จากรธรรมชาติ เช่น เสียงฟ้าร้อง หรือเสียงดอกไม้ไฟ เมื่อเด็กได้ยินเด็กจะวิ่งหามารดา ผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้กับเด็กขณะนั้น แต่เด็กบางคนที่ไม่กลัวจะส่งเสียงกรีดร้องอย่างสนุกสนาน เด็กส่วนใหญ่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ไม่แสดงอาการออกในแบบรุนแรง เช่น ร้องไห้เสียงดัง หรือกรีดเสียงร้อง เป็นต้น

อารมณ์กลัวของเด็กส่วนใหญ่ เกิดจากประสบการณ์ที่เด็กได้ประสบในวัยเด็กความกลัวในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ และสิ่งที่เด็กแสดงอาการกลัวมากที่สุด คือ กลัวสิ่งเหนือธรรมชาติที่เด็กจินตนาการขึ้นมาเองจากการได้ฟัง ู หรือ เห็นจากสื่อต่างๆ เช่น "ผี" , ยักษ์, ปีศาจ, แม่มด เป็นต้น เนื่องจากเด็กวัยอนุบาล เป็นวัยที่มีจินตนาการในเรื่องต่างๆสูง

2) ความคับข้องใจและอารมณ์โกรธ เด็กส่วนใหญ่แสดงความคับข้องใจมากกว่าแสดงอารมณ์โกรธออกมา ทั้งนี้เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กเล็กคนเดียวในครอบครัวจึงไม่มี อารมณ์โกรธที่เกิดจากการทะเลาะกับพี่ น้อง เด็กผู้ชายจะแสดงอารมณ์โกรธเมื่ออยู่ที่โรงเรียน และพฤติกรรมที่แสดงออก คือ การร้องไห้ การหลีกเลี่ยงการใช้กำลังโดยการให้ผู้ใหญ่ตัดสิน ส่วนความคับข้องใจเกิดขึ้นเมื่อ มารดาหรือผู้ใหญ่ไม่ให้ในสิ่งที่ต้องการ และความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง ตัวอย่างเช่น

ด.ญ มุก มารดาซื้อของเล่นให้เด็กจะเล่นอย่างรุนแรง บางครั้งใช้ฆากระบิฟันจนพัง หรือบางอย่างเล่นอยู่ 2 -3 วันก็พัง มารดาเลยเลิกซื้อของเล่นให้ มารดาให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยว่า เมื่อเด็กอยากได้ของเล่นและมาขอเงินซื้อ มารดาจะไม่ยอมซื้อให้ เพราะลูกไม่รู้จักรักษารของเสียขายเงินเปล่าๆ เด็กแสดงอาการไม่พอใจ มารดาใช้วิธีการควบคุมเด็กโดยการตักเตือนเด็ก และบอกเหตุผลในการที่มารดาไม่ซื้อของเล่นให้พร้อมพูดว่า " ถ้าเวลามีของเล่นแล้วทำ

ทั้งอีกจะไม่ให้ใครซื้อให้ ใครซื้อมาก็จะบอกว่าจะไม่ต้องมาให้ ให้เด็กคนอื่นไปซะ เพราะลูกไม่รักษา
ของ " มุกจะรับฟังและเฉย จากการสังเกต ด.ญ มุก นำของเล่นโซลานมีเสียงดนตรี มาเล่นเขาเล่น
เบาๆ เมื่อผู้วิจัยถามได้มาจากไหน มุกตอบว่า " น้า ซื้อมาให้ " เมื่อเล่นเสร็จแล้วมุกก็นำไปเก็บที่

ด.ช นูม เมื่อมารดาพาไปเที่ยวนอกบ้าน เช่น ตลาด นูมเห็นของเล่น
แล้วอยากได้จึงขอให้มารดาซื้อให้ เมื่อมารดาเห็นราคา รู้สึกว่าราคาแพง มารดาจะพูดกับนูมว่า
" ไม่เอา ราคามันแพง " นูมก็รับฟังและเข้าใจ พร้อมพูดกับมารดาว่า " ถ้าแม่มีเงินเยอะๆ แม่ซื้อให้
หนูนะ " ฤดี จะสอนบุตรชายเลมอเรื่อง การรู้จักควบคุมอารมณ์ เช่น เมื่ออยากได้อะไรให้บอกกับ
มารดาดีๆ อย่าแสดงอาการร้องไห้ กระแทกเท้า หรือ ร้องกรี๊ด ถ้ามารดามีเงินหรือราคาไม่แพง
มารดาจะซื้อให้ มารดาจะสอนเด็กให้รับรู้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และเด็กได้รับฟัง
คำสอนเลมอ ทำให้เด็กเข้าใจและยอมรับสิ่งที่ตนมี

จากการสังเกตพบว่า อารมณ์คับข้องใจหรืออารมณ์โกรธของเด็ก มารดาควบคุม
อารมณ์โดยการให้เหตุผล และการไม่ให้ในสิ่งที่เด็กอยากได้ เด็กการแสดงออกด้วยการยอมรับ
ในเหตุผลของผู้ใหญ่และปฏิบัติตามในข้อ ๒.๑๓ ที่ มารดาเป็นผู้กำหนด

ครอบครัวที่มารดาตามใจเด็กและไม่บังคับเด็ก พบว่า พฤติกรรมที่เด็กแสดงออกมา
เมื่อไม่ต้องการกระทำสิ่งใด คือ นิ่งเฉย , ไม่พูด และร้องไห้ ตัวอย่างเช่น

จิตรามารับ ด.ญ มดที่โรงเรียน เพื่อไปโรงพยาบาลเพราะนัดหมอไว้ ขณะนั้น
มดกำลังทำแบบฝึกหัดลากเส้นอยู่ เมื่อเห็นมารดา มดนิ่งเฉยและแก้งลากเส้นช้าๆ ให้มารดานั่ง
รอ จนครูบอกให้เก็บสมุดและสี มดก็ไม่สนใจนั่งระบายสีต่อไปสัปดาห์ให้มารดาประมาณ 30 นาที
เมื่อครูเตือนซ้ำก็ยังเฉย ครูเลยเดินมาใกล้และพูดเสียงดังพร้อมตึงสมุดเก็บ บอกมดว่า " แม่ มารอ
หนูนานแล้ว เอาสีไปเก็บซะ " มดค่อยๆ ลุกปฏิบัติตามช้าๆ และหยิบกระเป๋าตามมารดาไป เมื่อ
เดินมาถึงข้างนอกมดร้องไห้ ไม่ยอมไปโรงพยาบาล มารดาจึงพากลับบ้าน

3) อารมณ์อิจฉาริษยา เกิดขึ้นเมื่อ เด็กเกิดความอยากได้ในสิ่งที่เด็กไม่มี และผู้ใหญ่
ให้ความสนใจผู้อื่น กรณีความอิจฉาในเรื่อง ความรักจากผู้ใหญ่ไม่พบ ทั้งนี้เนื่องจากการสังเกต
พบว่า เด็กในครอบครัวกรณีศึกษา 5 ใน 6 ครอบครัวเป็นลูกคนเดียวและเด็กคนเดียวในบ้านผู้ใหญ่

ให้ความรักและใกล้ชิดกับเด็กมาก อารมณ์อิจฉาริษยาของเด็กเกิดน้อย นอกจากนี้เด็กได้รับการสอนจากมารดาและผู้ใหญ่ ให้เด็กรู้จักประมาณตนเอง พอใจในสิ่งที่ตนมี และเข้าใจถึงสภาพการดำเนินชีวิตในครอบครัว และเด็กที่มีอายุระหว่าง 5 - 6 ปี เด็กสามารถเข้าใจเหตุผลได้

อารมณ์อิจฉาริษยานี้มักเกิดที่โรงเรียน และในกลุ่มเพื่อน เช่น เพื่อนมีขนมหรือของเล่นที่แปลกและไม่ยอมแบ่งให้เล่น หรือ กรณีที่เพื่อนไม่ยอมให้เล่นด้วย เด็กฟ้องครูเพื่อให้ครูช่วยเหลือ หรือเพื่อนมีกระเป๋าใหม่เด็กชอบก็บอกมารดา เมื่อมารดารับปากซื้อให้เด็กก็พอใจที่รับรู้ว่าจะได้ในสิ่งที่ต้องการ

ส่วนในครอบครัวมาลี มีลูก 2 คน และด.ญ มุกเป็นลูกคนเล็ก มุกเป็นเด็กที่ขอมให้พี่สาว พี่สาวมักเกิดความอิจฉาน้อง เช่น เมื่อมารดาใช้ให้พี่ช่วยงานบ้านพี่ปนเพราะเห็นมารดาไม่ใช้น้อง มารดาบอกเหตุผลเพื่อให้เด็กเข้าใจ เช่น " น้องยังเล็ก หรือเป็นงานที่น้องยังทำไม่ได้ ถ้าน้องโตเท่า หยกแล้วแม่ก็จะใช้ " จากการสังเกต พบว่าในการซื้อของ เช่น เสื้อผ้า ของเล่น มารดาต้องซื้อ 2 ชิ้น เพราะพี่สาวเป็นผู้ที่เกิดความรู้สึกอิจฉาน้องสาว และมารดาสอนลูกสาวด้วยเหตุผล เช่น ในกรณีที่ซื้อเสื้อให้ ด.ญ มุก คนเดียว พี่สาวแสดงความน้อยใจที่ไม่ได้ มารดาก็อธิบายว่า " ที่แม่ไม่ซื้อให้หยก เพราะว่าเสื้อไม่เหมาะกับหยกและมันไม่สวย ไม่ใช่ว่าไม่อยากจะซื้อให้ ถ้าครั้งหน้ามีแบบใหม่และสวย ก็จะซื้อให้ "

4) อารมณ์รัก ลักษณะของเด็กวัยอนุบาลมีการแสดงอารมณ์รักออกมาอย่างเปิดเผยทั้งกิริยาท่าทาง การแสดงออก และคำพูด จากการสังเกต การแสดงความรักมารดา ผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดู และบุคคลที่เด็กสนิทสนม เช่น ครู และเพื่อน

เด็กทั้ง 6 ครอบครัวพบว่า เด็กได้รับการดูแล เอาใจใส่ ใกล้ชิดจากผู้ใหญ่มาก โดยเฉพาะในครอบครัวที่สูญเสียบิดาไป เด็กได้รับการดูแลเป็นพิเศษจากแม่ ตา และยาย รวมทั้งญาติพี่น้องจากครอบครัวของบิดาด้วย

ส่วนในครอบครัวที่แตกแยก มารดามีลักษณะการให้ความรักเอาใจใส่ ดูแลใกล้ชิดแตกต่างกัน เช่น มาลี ผูกให้บุตรสาวรู้จักช่วยเหลือและพึ่งตนเอง และไม่มีการแสดงความรักด้วยกิริยาท่าทาง หรือวาจาให้บุตรได้รับรู้ ในทางตรงกันข้าม จิตราแสดงความรักเอาใจใส่บุตรอย่างใกล้ชิด รวมทั้งช่วยเหลือและปฏิบัติสิ่งต่างๆจนเกินขอบเขตโดยไม่มีการผูกให้บุตรได้ช่วยเหลือตนเอง หรือปฏิบัติสิ่งต่างๆด้วยตนเองทั้งที่ในระดับอายุของลูกสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้แล้ว จึงเป็นการ

ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ไม่ดีให้แก่เด็ก ส่วนฤดี เป็นมารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยตนเอง และมีเด็กในสิ่งที่สามารถทำด้วยตนเอง และช่วยผู้ใหญ่ในเรื่องเล็กน้อยตามกำลังความสามารถของเด็ก มารดามักแสดงความรักต่อเด็กด้วยการโอบกอดในเวลาอันอบอุ่น และเด็กมักแสดงคำพูด การกระทำที่แสดงออกถึงความรักที่มีต่อมารดา เช่น การกอด หอม หรือ ถามถึงความรักที่มารดามีต่อตนเอง ขณะเดียวกัน พระเลี้ยงลูกด้วยความรัก เอาใจใส่อย่างใกล้ชิด รวมทั้งเน้นการช่วยเหลือบุตรมาก และไม่ปล่อยให้บุตรทำอะไรตามความสามารถ เพราะบุตรของพระเป็นเด็กที่เรื่องซำ ปฏิบัติสิ่งต่างๆ ไม่ทันใจมารดา

การแสดงความรักของเด็กที่มีต่อเพื่อน พบว่า

เด็กผู้ชายมีการรวมกลุ่มกับเพื่อนที่แตกต่างกัน เช่น ด.ช จาน เมื่ออยู่บ้านเมื่ออิสระในการเล่นและมีกลุ่มเพื่อนเล่นเป็นเด็กชาย ส่วนที่โรงเรียน จานก็มีกลุ่มเพื่อนสนิทที่เป็นเด็กชายนั่งอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ด.ช นูม มีกลุ่มเพื่อนที่บ้านซึ่งเป็นทั้งลูกนักรบโรงเรียนทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย เมื่ออยู่โรงเรียนนูมได้นั่งอยู่ในกลุ่มที่มีทั้งเด็กหญิงและเด็กชายด้วย นูมจึงสามารถเล่นได้กับเด็กหญิงและเด็กชาย ด.ช เบียร์ เมื่ออยู่บ้านไม่มีเพื่อนเล่น มักใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ คือ อากง อามา อากู เมื่ออยู่โรงเรียนเบียร์จึงไม่มีกลุ่มเพื่อน มีแต่เพื่อนสนิทเพียงคนเดียวที่เล่นด้วยกัน

เด็กผู้หญิง มีการรวมกลุ่มน้อย และไม่สนิทสนมกับเพื่อนคนไหนเป็นพิเศษ เช่น ด.ญ มด เมื่ออยู่บ้านไม่เล่นกับเด็กที่อยู่บริเวณเดียวกัน แต่คลุกคลีอยู่กับผู้ใหญ่ และเมื่อมาโรงเรียนมักเล่นและพูดคุยกับเพื่อนที่นั่งกลุ่มเดียวกันทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย แต่เวลาอยู่นอกห้องมดมักเล่นหรืออยู่คนเดียว ด.ญ ฝ่ายเมื่ออยู่บ้านไม่มีเพื่อนเล่นที่เป็นเด็ก จะอยู่กับมารดา เมื่ออยู่โรงเรียนฝ่ายชอบอยู่คนเดียวไม่มีกลุ่มเพื่อนสนิท ส่วน ด.ญ มุก เมื่ออยู่บ้านเมื่ออิสระในการเล่น และมีกลุ่มเพื่อนมากทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย และที่โรงเรียนมุกสามารถสนิทสนมและเล่นกับเพื่อนที่นั่งในกลุ่มเดียวกันซึ่งส่วนมากเป็นเด็กหญิง

การส่งเสริมและสอนเด็กด้านคุณธรรม จากการศึกษาพบว่า คุณธรรมในเรื่องการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ความเมตตากรุณา ความสงสารและเห็นใจผู้อื่น ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ รวมทั้งการทำความดีในลักษณะต่างๆ มารดามีการสอนทางตรงและการสอนทางอ้อม ดังนี้

1) การสอนคุณธรรมทางตรง มารดาสอนให้เด็กมีคุณธรรมด้านต่างๆ โดยการบอก แนะนำ และส่งเสริม เด็กจากประสบการณ์ตรงที่เด็กได้พบเห็นทั้งที่เป็นพฤติกรรมที่ดี และ พฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น

เมื่อเด็กกำลังรับประทานขนม แล้วมีเด็กที่เป็นเพื่อนบ้านมาหา มารดาบอกให้ เด็กแบ่งขนมเพื่อนรับประทานด้วย หรือ เด็กเล่นของเล่นอยู่ เมื่อมีน้องเล็กกว่าเข้ามาหา และ มารดาให้แบ่งน้องเล่น เด็กจะให้เล่นด้วย หรือ เมื่อมารดาพา ค.ช.งาน ไปซื้อกระเป๋าใหม่ ใน ขณะที่จามมีกระเป๋าใบเก่าซึ่งใช้มาประมาณ 2 ปี แล้ว มารดาจึงขอกระเป๋าใบเก่าเพื่อเอาไปให้ เด็กข้างบ้านที่ไม่มีกระเป๋าใช้ หรือ มารดาชี้ให้เด็กเห็นถึงตัวอย่างพฤติกรรมที่ไม่ดีของบุคคลต่างๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณเดียวกัน เช่น ในซอยโรงเจ มีบุคคลในวัยต่างๆ ที่มีพฤติกรรมทั้งดีและไม่ดี และมี สิ่งที่มาดมมาเด็ก เช่น ตู้เกม ตู้ม้า ร้านวิดีโอเกม เป็นต้น เด็กในละแวกนั้นที่ติดยาเสพติด หรือ มี การลักขโมยของๆผู้อื่น และถูกตำรวจจับ มารดาเล่าเหตุการณ์ให้ฟังและห้ามปรามเด็ก และตีเมื่อ เด็กเข้าไปในบริเวณที่มีตู้เกม มารดาสอนเด็กถึงผลตอบแทนของการทำไม่ดี คือ ตำรวจจับเข้า คุก

การสอนคุณธรรมทางตรง มารดามีวิธีการอบรมเลี้ยงดู โดยการใช้วิธีการลงโทษ และชมเชย ในลักษณะต่างๆ เช่น เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่ดี มารดาใช้วิธีการดุว่า ตักเตือน ตี หรือมี แรงผลักดันที่เกิดขึ้นให้เด็กทราบ และเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ดี มารดาใช้วิธีการชมเชยด้วยคำพูด หรือแสดงสีหน้าพึงพอใจให้เด็กรับรู้ทันที

2) การสอนคุณธรรมทางอ้อม มารดาให้โอกาสเด็กได้เรียนรู้จากสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ รูปภาพ หนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์เด็กในทุกครอบครัวมีโอกาส เรียนรู้จากสื่อนี้มากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากมารดาให้เด็กใช้เวลาว่างด้วยการดูโทรทัศน์อย่างอิสระ โดย เฉพาะในครอบครัวที่เด็กไม่มีโอกาสได้เล่นกับกลุ่มเพื่อน เด็กได้เรียนรู้คุณธรรมจากโทรทัศน์มากที่สุด จากการสังเกตพฤติกรรมเด็กพบว่า เด็กได้เรียนรู้คุณธรรมจากโทรทัศน์ เช่น ความยุติธรรม และการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว จากภาพยนตร์ เช่น " เป้าปืนเงิน " และ " รายการกฎแห่งกรรม " รายการเด็ก เช่น " รายการเจ้าขุนทอง " มีการสอดแทรกคุณธรรมเรื่องต่างๆ และให้ความรู้ ความสนุกสนานควบคู่กันไปกับ การใช้สื่อ และนิทาน เป็นต้น

มารดาเน้นให้เด็กมีคุณธรรมในเรื่อง ความซื่อสัตย์ เช่น

ด.ช นูม เจอเงินของเพื่อนในห้อง แล้วเขากลับมาบ้าน เมื่อแม่เห็นก็สงสัย เนื่องจากวันนี้ แม่ไม่ได้ให้เงินไปโรงเรียน เมื่อรู้ว่าเด็กหยิบเงินเพื่อนมา มารดาลงโทษด้วยการตี พร้อมกับอบรมสั่งสอนไม่ให้ประพฤติอีก " เมื่อเจอตั้งค์เพื่อน ให้นำไปให้ครู เพราะเพื่อนเราไม่มี ตั้งค์ชื่อขนม "

นอกจากนี้ยังพบว่า โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการสอนเด็กให้มีคุณธรรมที่เด็กส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนรู้จากที่บ้าน เช่น

การแบ่งปัน เช่น แบ่งของใช้ , ของเล่น , หนังสือ , ขนม

การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การให้เพื่อนยืมสิ่งของของตนมี เช่น ของเล่น ,ขนม , ของใช้

ความมีน้ำใจและช่วยเหลือเพื่อน เช่น การช่วยครูหรือเพื่อน เก็บของใช้ หรือของเล่น , ช่วยเพื่อนยกโต๊ะ - เก้าอี้ , ช่วยเพื่อนปูที่นอนใส่ปลอกหมอน

จากการสังเกตในบางครอบครัวที่มีผู้ใหญ่วัยสูงอายุ เช่น ตา ยาย ผู้ใหญ่เหล่านี้มีบทบาทอย่างมากในการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับเด็ก ในด้านความมีเมตตากรุณาและการฝึกจิตใจที่บริสุทธิ์ และการทำบุญทำทานกับผู้ที่ย่อนแอ เช่น

ครอบครัวคำนึ่ง ตาเป็นคนใจบุญสุนทาน และดีกบาศกรทุกเช้า สวดมนต์ ไหว้พระก่อนนอนทุกคืน ดังนั้น ในบางวันเวลาเช้าตามักพา ด.ช จาน มาดีกบาศกรด้วยและในตอนกลางคืนพาเด็กสวดมนต์บทธงาย เช่น บทสวด อะระหัง และกราบพระก่อนเข้านอน เป็นการฝึกให้เด็กมีจิตใจที่บริสุทธิ์ เมื่อผู้วิจัยให้จาน ท่องบทสวดมนต์ให้ฟังจานท่องได้อย่างคล่องแคล่ว เช่นเดียวกับ ครอบครัวของสุดา เมื่ออางมารับ ด.ช เมียรกลับบ้าน ระหว่างทางเจอลุงแก่ๆ เมียรขอเงินอาง 1-2 บาทให้ลุง

จากการสังเกตพบว่า คุณธรรมที่มารดาส่วนใหญ่ฝึกให้เด็กน้อยที่สุด คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรู้จักแบ่งปัน รองลงมา คือ การช่วยเหลือผู้อื่นและความมีน้ำใจ เพราะโอกาสที่

เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกน้อย เนื่องจากเด็กเป็นบุตรคนเดียวในบ้าน และผู้ใหญ่มักช่วยเหลือเด็ก ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกช่วยเหลืองานบ้านนอกจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

พฤติกรรมของมารดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่ามารดาใช้วิธีการควบคุมพฤติกรรมเด็ก โดยการใช้พฤติกรรมทางวาจาและท่าทาง ดังนี้

1) **พฤติกรรมทางวาจา** คือ การที่มารดาใช้คำพูดในลักษณะต่างๆ เพื่อให้เด็กมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป เช่น

มารดาตักเตือนเด็ก เมื่อเด็กเล่น หรือคุยเสียงดัง ขณะที่ผู้ใหญ่กำลังสนทนากัน มารดาสั่งให้เด็กไปเล่นไกลๆ หรือ บอกให้พูดเบาลง

มารดาใช้วาจาจากสาวชมเชย เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ดี จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า เมื่อมารดาชมสาวชมเชยเด็กมารดาจะไม่วางเงื่อนไขโดยการให้สิ่งตอบแทน หรือรางวัลกับเด็ก เนื่องจากมารดาส่วนใหญ่ให้คำตอบตรงกันว่า มารดาไม่มีเงินพอที่จะใช้เป็นสิ่งต่อรองกับบุตร

มารดาใช้วาจาในการ ชูตัวว่า เมื่อเด็กไม่เชื่อฟังมารดา หรือ ดื้อรั้น ไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่มารดาให้ทำ และเมื่อเด็กขัดแย้งกับมารดา เช่น มารดาให้เข้านอน แต่เด็กจะดูโทรทัศน์ มารดาพูดว่าจะไม่รัก และไม่พูดด้วย เด็กยอมเข้านอน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า มารดามักใช้ความรักในการวางเงื่อนไขกับบุตร

2) **พฤติกรรมทางท่วงท่า** คือ การที่มารดากระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วย กิริยาท่าทาง เพื่อให้เด็กมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป เช่น การลงโทษ การเสริมแรง

การลงโทษ โดยการตี ด้วยมือและไม้ ในกรณีที่เด็กกระทำความผิด หรือมีพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น เมื่อเด็กลักขโมยเงินเพื่อนที่โรงเรียน , เมื่อเด็กไม่เชื่อฟังและดื้อรั้นอยากมาก หรือกรณีเด็กเล่นรุนแรงทำสิ่งของเสียหาย แต่จากการสังเกต มารดาใช้วิธีการลงโทษทางกายน้อยที่สุด เมื่อมารดาลงโทษใช้การอบรมสั่งสอนให้เด็กรับรู้สาเหตุและเหตุผลถึงการถูกลงโทษ

การเสริมแรง มารดาส่วนใหญ่ใช้การเสริมแรงด้วยคำพูด มากกว่าการวางเงื่อนไขต่อรองเด็กด้วยการให้รางวัล เนื่องจากมารดาให้เหตุผลว่า ฐานะทางการเงินของตนเอง ไม่สามารถต่อรองเด็กได้ หรือ บางคนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ฝึกนิสัยที่ไม่ดีให้กับเด็ก เพราะต่อไปเมื่อเด็กทำสิ่งใดจะต้องได้รับผลตอบแทนก่อนถึงทำ จากการสังเกตพบว่า เมื่อมารดาต้องการให้สิ่งของกับเด็กมารดามักให้โดยไม่มีเงื่อนไข

1.2.3 พัฒนาการด้านสังคมและบุคลิกภาพ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของมารดา ในการอบรมสั่งสอนเด็กใน ด้านสังคมและบุคลิกภาพนั้น ผู้วิจัยนำเสนอในเรื่อง

การฝึกอบรมมารยาทและการปลูกฝังค่านิยมในสังคม เช่น การมี สัมมาคารวะและเคารพผู้ใหญ่ ความสุภาพเรียบร้อยทั้งกิริยาและวาจา การเชื่อฟังคำสั่งสอน ความขยัน การช่วยงานเล็กน้อย

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้ เช่น การพูดและใช้ถ้อยคำ การมีน้ำใจต่อผู้อื่น

การพัฒนาบทบาททางเพศ

การฝึกอบรมมารยาท และการปลูกฝังค่านิยมในสังคม

การมีสัมมาคารวะและเคารพผู้ใหญ่ มารดา คือ กุติ คำนิง และจิตรา เน้นการอบรมสั่งสอนเด็กในเรื่องการแสดงความเคารพผู้ใหญ่ โดยให้เด็กรู้จักแสดงกิริยาท่าทางการไหว้พร้อมกับ กล่าวคำทักทายเมื่อพบผู้ใหญ่ ซึ่งเด็กที่ได้รับการอบรมนั้นมีการกระทำกิริยาการยกมือไหว้ และ กล่าวคำสวัสดิโดยอัตโนมัติ ตัวอย่างเช่น

ด.ช นูม เมื่อเห็นผู้วิจัยมาที่บ้านยกมือไหว้ทันที พร้อมกับกล่าวคำว่า

" สวัสดิครับ " ทุกครั้งเมื่อผู้วิจัยไปที่บ้าน เช่นเดียวกับ ด.ช จาน และ ด.ญ มด และเมื่อผู้วิจัยลาผู้ปกครองกลับบ้าน เด็กก็ยกมือสวัสดิเช่นเดียวกัน จากการสอบถามมารดาและผู้ใหญ่ในบ้าน พบว่า ผู้ใหญ่สอนให้เด็กรู้จักทักทาย และ ยกมือไหว้ผู้ใหญ่ตั้งแต่อายุน้อยทำให้เด็กแสดงกิริยาท่า ความเคารพ โดยทันทีทันใดเมื่อเจอผู้ใหญ่ ซึ่งเมื่อเด็กยกมือไหว้มารดาแสดงออกถึงความพอใจ และไม่ทักท้วงแม้ว่า ลักษณะการแสดง ความเคารพของเด็กไม่เรียบร้อย ในครอบครัวของคำนิงมี ตาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในบ้าน ชอบทำบุญ ไหว้พระและสวดมนต์ เวลากลางคืนก่อนนอนตาจะสอนเด็ก ให้รู้จักวิธีการนุ่งกราบพระ และท่องบทสวดมนต์ก่อนเข้านอน

นอกจากนี้จากการสังเกตเด็กในครอบครัวของสุดา พบว่า เมื่อเด็กเจอ ผู้ใหญ่หรือมารดาเด็กมีท่าทีเฉยเมย เด็กทำความเคารพผู้ใหญ่ต่อเมื่อเด็กได้รับคำสั่งหรือคำบอก จากมารดาและผู้ใหญ่เด็กจึงแสดงความเคารพ

การฝึกและส่งเสริมมารยาทการทำความเคารพผู้ใหญ่ มารดานั้น การทำความเคารพ ด้วยการไหว้ เด็กที่ได้รับการอบรมจากมารดาตั้งแต่เล็ก เด็กสามารถแสดงออกถึงมารยาทการทำความเคารพด้วยการไหว้โดยทันทีทันใดเมื่อเด็กพบผู้ใหญ่ แต่ในเด็กที่มารดาสนใจสั่งสอนบ้างไม่สม่ำเสมอ เด็กปฏิบัติตามเมื่อเด็กได้รับคำสั่งหรือคำตักเตือนจากผู้ใหญ่เท่านั้น จากการสังเกตเด็ก ส่วนใหญ่ที่รู้จักการทำความเคารพผู้ใหญ่เป็นเด็กที่เรียนในระดับชั้นอนุบาล 2 และ ได้รับความดูแลเอาใจใส่จากมารดาและผู้ใหญ่ในครอบครัวอย่างใกล้ชิด ส่วนเด็กที่มารดาต้องเดือนให้ทำความเคารพเป็นเด็กที่มีลักษณะเรื่องซ้ำ เฉยเมย และเด็กที่มารดาให้อิสระมากไป เช่น

เมื่อมารดามาส่งที่โรงเรียน เมื่อ ด.ช เบียร์ เจอครูประจำชั้นเด็กจะยืนเฉย ครูจะทักทายก่อน "สวัสดีค่ะ" เขาจึงยกมือไหว้และนำของไปเก็บ เมื่อมารดาคุยกับครูประจำชั้นเสร็จแล้วลากลับ ครูจะเตือนทุกครั้งว่า " เบียร์ แม่จะไปแล้วทำอะไร " เบียร์จึงยกมือทำความเคารพมารดา เช่นเดียวกับเวลาที่ผู้วิจัยไปบ้านของเบียร์ มารดาจะบอกเด็กให้ปฏิบัติตนอย่างไร เมื่อพบผู้ใหญ่ ส่วน ด.ญ มุก เมื่อผู้วิจัยไปบ้าน ด.ญ มุก เห็นผู้วิจัยก็เข้ามาหา และ ทักทายด้วย คำพูด จนกระทั่งผู้วิจัยทักทายว่า "สวัสดีค่ะ" มุกจึงยกมือทำความเคารพ ส่วนด.ญ ฝ้าย เมื่อเห็นผู้วิจัยที่บ้านฝ้ายจะเฉยไม่เข้ามาทักทาย จนเมื่อมารดาบอกว่า " ฝ้ายคะ.....มาหาทำอะไรมาก่อน " ฝ้ายจึงยกมือสวัสดี

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนมีบทบาทมากในการสอนมารยาทการแสดงความเคารพ เช่น เมื่อผู้วิจัยและบุคคลที่ไปเยี่ยมชมโรงเรียนเดินเข้าไปในห้องเรียน อาจารย์ประจำชั้นจะสั่งให้เด็กทำความเคารพผู้ใหญ่ หรือเมื่อถึงวันสำคัญต่างๆ อาจารย์ประจำชั้นเป็นผู้สอนให้เด็กรู้จักวิธีทำความเคารพแบบต่างๆ เช่น การถวายคำนับ การกราบ รวมทั้งการละนทริยามารยาท การกล่าววาจาที่สุภาพกับผู้ใหญ่และเพื่อน เช่น ขอบคุณ , ขอบใจ , ขอโทษ เป็นต้น ผู้วิจัยสังเกตว่าเด็กบางคนมีพฤติกรรมแสดงการแสดงความเคารพโดยอัตโนมัติ เช่น ด.ช นูม เมื่อเจอผู้วิจัยทุกครั้งพูดทักทายว่า " คะ ... สวัสดีครับ " พร้อมกับยกมือไหว้

การแสดงคำพูดด้วยการขอบคุณ ของโทม มารดาหรือบุคคลใกล้ชิดนั้นปรากฏให้เห็นน้อย พฤติกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นต่อเมื่อมีเหตุการณ์ที่พิเศษและมารดาเตือนให้แสดงออก เช่น กรณีที่เด็กได้ของจากผู้ใหญ่ มารดาจะเตือนเด็กว่า "ครุ... ให้ของทำอย่างไร " เด็กจึงยกมือไหว้แล้วและพูดขอบคุณ อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กอยู่โรงเรียนอาจารย์ตักเตือนเด็กทุกครั้งให้เด็กรู้จักกล่าวคำขอบคุณ และยกมือไหว้เมื่อผู้ใหญ่รับของจากผู้ใหญ่

ความสุภาพเรียบร้อยทั้งภริยาและวาจ มารดาของเด็กผู้ชายฝึกให้เด็กใช้คำพูดและวาทะที่ไพเราะ โดยเด็กเลือกใช้คำพูดกับผู้ใหญ่ที่มีระดับความใกล้ชิดต่างกัน จากการพูดคุยกับเด็กผู้ชาย พบว่า เด็กใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า " ผม " และลงท้ายคำพูดด้วย " ครับ " ในเวลาที่พูดกับผู้ใหญ่ที่เด็กเคารพ แต่เวลาที่เด็กพูดหรือสนทนากับมารดาหรือผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดในครอบครัว เด็กเรียกชื่อเล่นแทนตัวเอง ในขณะที่เดียวกันเมื่อเด็กผู้ชายอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่โรงเรียน เด็กจะเรียกตัวเองว่า " เขา " และเรียกเพื่อนด้วยการใช้ชื่อเล่น

จากการสังเกตการใช้วาทะและการกล่าวคำพูดของเด็กผู้หญิง พบว่า เด็กผู้หญิงใช้ชื่อเล่นแทนตัวเองกับผู้ใหญ่ เช่น ด.ญ ฝ้ายเข้ามาหาผู้วิจัยและพูดขึ้นว่า " ฟูย่าฝ้ายมีน้องด้วยละ " และเด็กมักใช้คำพูดที่กล่าวขึ้นอย่างลอยๆ เช่น " อยู่บ้านดู ทีวีกับแม่ด้วย " ในการใช้คำพูดลงท้ายของเด็กผู้หญิงกับบุคคลอื่นไม่มีการลงท้ายคำพูดว่า " คะ " ทั้งในการพูดที่บ้านและที่โรงเรียน

จากการสังเกตเด็กผู้หญิงที่มีกลุ่มเพื่อนที่บ้าน เวลาที่เด็กอยู่ในกลุ่มเพื่อนพบว่า เด็กใช้คำพูดแทนตัวและเรียกผู้อื่นว่า " กู มิง " แต่คำสรรพนามนี้ไม่พบที่ใช้เวลาที่อยู่โรงเรียน เช่น ด.ญ มุก เดินออกมานั่งเล่นกับเพื่อนที่บริเวณโต๊ะอาหาร สักครู่มีเด็กผู้ชายคนหนึ่งเดินมาชวนไปเล่น โดยพูดว่า " มุก กูมาชวนไปเล่นที่หน้าบ้านไอ้โก " มุกตอบว่า " กูไม่ไป " เด็กผู้ชายเห็นผู้วิจัยนั่งอยู่ได้ยื่นเพื่อนผู้หญิงเรียกชื่อผู้วิจัย เด็กชายจึงพูดขึ้นว่า " มุก ครุ มิง เหรอ " มุกเงิบ เด็กชายจึงถามย้ำว่า " ครุที่โรงเรียนสอนมิง เหรอ " มุกจึงตอบ " เออ " การใช้วาทะของเด็กนั้นเหมือนกับ การพูดของมารดาใช้ในขณะที่ ค้าขาย เช่น ลูกมักใช้คำพูดห้วนๆ และคำเรียกผู้อื่นเวลาที่ตะโกนสั่งอาหารร้านใกล้ๆ หรือตะโกนสั่งน้ำ ในประโยคมีคำที่ใช้แทนตัวเองและเรียกผู้อื่น เช่น เอ็ง กู มิง ไข่ เป็นต้น อาจเป็นเพราะคำพูดเหล่านี้บุคคลที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นถือว่าเป็นคำพูดธรรมดาปกติทั่วไป เมื่อเด็กได้ยินจึงเลียนแบบคำพูดเหล่านั้นมาใช้พูดในกลุ่มเพื่อน

การเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มารดาส่วนใหญ่เมื่อต้องการให้เด็กปฏิบัติตามในสิ่งที่มารดาสั่งใช้มาจากคำสั่ง เพื่อให้เด็กทำตามความต้องการ นอกจากนี้พบว่า เมื่อมารดาใช้น้ำเสียงดังขึ้น สามารถทำให้เด็กเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่างได้ จากการสังเกตพบว่า มารดาใช้วิธีการสอนให้เด็กเชื่อฟังผู้ใหญ่ มารดาใช้น้ำเสียงพูดธรรมดา เมื่อเด็กไม่ปฏิบัติตามมารดาจะเพิ่มความดังของเสียงพร้อมการตักเตือน ใช้วิธีการดูและดูเสียงดังเป็นขั้นสุดท้าย เด็กจึงเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น เมื่อผู้วิจัยกำลังคุยกับมารดาของ ด.ช นูม มารดาได้ยินเสียงเด็กเล่นกันข้างนอกด้วยเสียงที่ดัง มารดาจึงตะโกนบอกให้เด็กลดเสียงลง และให้ย้ายไปเล่นที่อื่น แต่ด.ช นูม กับเพื่อนทำเป็นไม่ได้ยินเสียงยังเล่นกันต่อไป เมื่อมารดาตะโกนเสียงดัง ด.ช นูมจึงชวนเพื่อนไปเล่นบ้านข้างๆ

มารดาของ ด.ช จาน ชื่อชุดนอนใหม่มาให้ เมื่อ ด.ช จานขอใส่นอนเลย แต่มารดาปฏิเสธให้นำไปซักก่อน แม้ว่าจานอ่อนวอน เมื่อมารดาไม่ให้จาน จานยอมทำตาม จากการสังเกตพบว่า การสอนให้เด็กเชื่อฟังผู้ใหญ่ นั้นมารดาใช้เหตุผลและไม่ยอมตามใจเด็ก จะทำให้เด็กสามารถรับฟังและปฏิบัติตาม

เด็กบางคนเมื่อมารดาสอนบางสิ่งไปแล้ว เด็กสามารถที่จดจำคำสั่งสอนมาใช้กับผู้อื่น เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่คล้ายกัน เช่น ขณะที่ผู้วิจัยคุยอยู่กับมารดาของ ด.ช นูม และได้ยินเสียงหลานชายตะโกนเสียงดัง ด.ช นูม จึงพูดว่า " ออย่าเสียงดัง " หรือกรณีการรับโทรศัพท์ มารดาสอนวิธีการพูดเมื่อได้ยินเสียงโทรศัพท์ ด.ช นูม จะพูดขึ้นต้นว่า " สวัสดีครับ " ก่อนใช้คำถามต่อไป และเมื่อผู้วิจัยโทรศัพท์ไปหาทุกครั้งพบว่า ด.ช นูม ใช้คำพูดทักทาย " สวัสดีครับ จะพูดกับใครครับ " เมื่อรับโทรศัพท์

นอกจากนี้พบว่า ในครอบครัวที่มารดามีบุคลิกเชื่อมั่นในตนเองสูง เข้มงวดไม่ค่อยมีเวลาให้ลูก แต่ให้ความรักลูกมาก เช่น สุดา เด็กมักเชื่อฟังและปฏิบัติตามมารดาและผู้ใหญ่ทุกอย่างโดยไม่ขัดแย้ง ซึ่งด.ช เมียร์ เมื่อมารดาหรือ อากง อามา สั่งให้ไปอาบน้ำ หรือห้ามไม่ให้เล่นวิดีโอเกม ด.ช เมียร์ก็ปฏิบัติตามโดยไม่โต้แย้ง ตรงกันข้ามกับเด็กชายในครอบครัวของฤดี และค่านิง เลี้ยงลูกอย่างอิสระ ทำให้เด็กกล้าพูดเพื่อต่อรองกับมารดา

การเชื่อฟังผู้ใหญ่ของเด็กผู้หญิง พบว่า เด็กผู้หญิงแสดงพฤติกรรมต่อต้านคำสั่งมากกว่า เด็กผู้ชาย อาจเพราะได้รับการตามใจมาก เช่น

บุตรสาวของจิตราได้รับการตามใจจากมารดาและผู้ใหญ่ทุกคนในบ้าน เนื่องจากเป็นเด็กคนเดียวในบ้าน เด็กสามารถเรียนรู้ว่าเมื่อเด็กไม่ต้องการปฏิบัติตามคำสั่งเด็กสามารถมีพฤติกรรมอย่างไรผู้ใหญ่จึงยอม เช่น การแสดงอาการเจ็บ เจ็บเมย หรือเดินไปหาผู้ใหญ่คนอื่นในบ้านเพื่อให้ปกป้องตนเอง

บุตรสาวของพร เป็นเด็กที่มีลักษณะคือเจ็บ และปฏิบัติตามคำสั่งเมื่อเป็นความต้องการของตนเอง เช่น เมื่อมารดาสั่งให้ไปหยิบของหรือเก็บของที่วางเกะกะ ในกรณีนี้เด็กไม่ยอมทำเขาจะแสดงอาการเฉยไม่ฟังเหตุผล แม้ว่ามารดาจะใช้น้ำเสียงในการพูดลักษณะที่ดุ และเสียงดัง เด็กแสดงอาการที่ไม่สนใจ

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า เด็กผู้หญิงที่มีลักษณะคือเจ็บ และแสดงอาการเฉยเมย เป็นเด็กที่มารดาให้การดูแลและตามใจมาก

การขยับและ การช่วยงานเล็กน้อย มารดาให้เด็กได้มีโอกาสช่วยงานผู้ใหญ่เล็กน้อย และเป็นงานบ้านง่ายๆ เช่น หยิบ - ส่งของ , กรอกน้ำ , ทิ้งขยะ, เก็บเสื้อผ้า , เช็ดน้ำที่หก เป็นต้น เด็กในทุกครอบครัวไม่มีหน้าที่ประจำต้องปฏิบัติ ดังนั้นจากการสังเกต เมื่อมารดาบอกเด็กให้ช่วยเด็กบางคนแสดงอาการไม่พอใจและไม่อยากทำ หรือเมื่อถูกบังคับจะทำไปและมีเสียงบ่นพึมพำ

จากการสังเกต มารดาและผู้ใหญ่ปลูกฝังให้เด็กรู้จักการบริการช่วยเหลือตัวเอง มากกว่าการบริการเอาใจบุคคลอื่น ดังนั้นเมื่อเด็กอยู่บ้านสิ่งที่เด็กส่วนใหญ่ปฏิบัติคือ การตอบสนองความต้องการของตนเอง เช่น เมื่อเด็กอยากกินขนมเด็กเปิดหาเองในตู้เย็นและจัดการหยิบขนมมาตักรับประทานเอง , กรณีที่เด็กหิวน้ำ เด็กหยิบแก้วน้ำเปิดน้ำเทใส่แก้วดื่ม , เปิดโทรทัศน์เมื่อต้องการดู , ไปซื้อขนมเมื่อเด็กอยากกิน เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนมีบทบาทฝึกอบรมให้เด็กรู้จักหน้าที่ตนเองและช่วยงานต่างๆ เช่น การเก็บของเมื่อใช้เสร็จ เช่น ของเล่น , สีเทียน เก็บที่นอนของตัวเอง ฯลฯ การแจกของใช้ เช่น ช้อน - ส้อม , ยาสีฟัน , นม , กระดาษ ฯลฯ การเก็บขยะใน

ห้อง , การยกโต๊ะ-เก้าอี้ , การจัดห้อง เป็นต้น เด็กต้องปฏิบัติและช่วยเหลือเพราะกลุ่มเพื่อนจะเตือนและสังเกตเพื่อนำไปบอกอาจารย์ประจำชั้นเมื่อเด็กไม่ปฏิบัติ

ดังนั้นพฤติกรรมมารยาทและการช่วยงานของเด็กมักแตกต่างกันตามสถานที่และบุคคลที่เด็กอยู่ด้วย เด็กสามารถเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้

การพูดและการใช้ถ้อยคำ มารดาทุกคนควรใช้คำพูดกับเด็กด้วยคำพูดที่เป็นธรรมชาติ มารดาใช้คำพูดกับบุคคลในครอบครัวและบุคคลภายนอกด้วยคำพูดที่เหมือนกัน ลักษณะคำพูดไม่มีคำลงท้าย เช่น ค่ะ , จ๊ะ ครอบครัวของมาลีนั้น เมื่อมาลีพูดกับบุคคลที่สนิทสนมใช้คำพูดแทนตัว เช่น กู มึง เอ็ง ฯลฯ บุตรสาวของมาลีเมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อนบ้านมักใช้คำพูดในลักษณะเดียวกัน แต่ใช้คำสุภาพเมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อนที่โรงเรียน

จากการสังเกตเมื่อเด็กพูดกับมารดาหรือผู้ใหญ่ในบ้านมักไม่มีคำลงท้าย ในขณะที่มารดาสอนให้เด็กพูดจาด้วยวาจาที่ไพเราะกับบุคคลที่เด็กเคารพ และคนแปลกหน้า เด็กผู้ชายใช้คำแทนชื่อตนเอง เช่น "ผม " คำลงท้าย " ครับ " เด็กผู้หญิงใช้ชื่อเล่นแทนตัวเอง และไม่มีคำลงท้าย เช่น " ค่ะ จ๊ะ "

เด็กได้รับการสั่งสอนเรื่องการพูดและใช้ถ้อยคำลักษณะต่างๆ จากโรงเรียนและเลียนแบบการพูดจากกลุ่มเพื่อน อย่างไรก็ตามเด็กพูดจาไพเราะ เมื่อเด็กได้รับฟังคำพูดและคำถามจากบุคคลอื่นด้วยคำพูดและวาจาที่ไพเราะเหมือนกัน

ครอบครัวฤดีและบุตรชาย พบว่า เมื่อมารดาใช้น้ำเสียงในการพูดที่ดัง หรือตะโกน เด็กติดการพูดเสียงดัง และตะโกนเรียกผู้อื่น

ครอบครัวของคำนิง พบว่า มารดาใช้คำพูดกับเด็กอย่างมีเหตุผล และไม่ใช้อารมณ์ เมื่อพูดสนทนาและตอบคำถามเมื่อเด็กสงสัย ลักษณะคำพูดของเด็กจะมีเหตุผลและช่างซักถาม

การพัฒนามาบทบาททางเพศ

จากการศึกษาพบว่า ในการพัฒนามาบทบาททางเพศของเด็กในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว เด็กได้รับอิทธิพลจากมารดาและผู้ใหญ่ทั้งเพศหญิงและเพศชายในลักษณะหน้าที่แยก

ต่างกัน ผู้วิจัยสังเกตว่า บางครอบครัวผู้ใหญ่ที่เป็นเพศชาย คือ ตา ได้ทำบทบาทหน้าที่ดูแลบ้าน จัดเตรียมอาหารและดูแลอบรมสั่งสอนเด็ก เช่น ครอบครัวของคำนึ่งและสุดา ส่วนมารดาซึ่งเป็นเพศหญิง มีบทบาทในการออกไปทำงานนอกบ้าน แต่การสังเกตพฤติกรรมเด็กพบว่า เด็กเลียนแบบนิสัยและพฤติกรรมจากตาซึ่งเป็นผู้ที่อบรมเลี้ยงดูใกล้ชิดกับเด็กมากกว่ามารดา เช่น นุตรของสุดา ได้เลียนแบบลักษณะนิสัยที่เรียบร้อย เจ็บขรุขระ อ่อนน้อม จากอากง เช่นเดียวกับ นุตรของคำนึ่ง ได้เลียนแบบลักษณะนิสัยและอารมณ์จากผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดู เช่น การชอบซักถามและช่างพูด อารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส ใจดีและช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งการทำบุญสุนทาน จากการสังเกต พบว่าเด็กสามารถเข้าใจถึงภาระหน้าที่ของมารดา เด็กยอมรับในเรื่องที่มารดามีเวลาให้กับตนเองน้อย และเด็กต้องถูกทิ้งให้เป็นภาระของผู้ใหญ่ที่อยู่ในครอบครัว เด็กบางคนแสดงออกโดยการช่วยเหลือมารดาในงานที่คิดว่าตนเองสามารถทำได้ เช่น การช่วยงานเล็กน้อยๆ ในบ้าน , การตากผ้า , นำผ้าไปส่ง ฯลฯ แต่พบว่า มีลักษณะนิสัยบางอย่างเกิดขึ้น เมื่อมารดาเลี้ยงดูและให้ความรัก เอาใจใส่กับเด็กมาก เช่น การติดแม่ ใจน้อย ไม่อดทน ประหยัดและชื่อของที่เป็นประโยชน์

นอกจากนี้ เด็กมีการพัฒนาบทบาททางเพศ จากผู้ใหญ่อื่นนอกจากตา คือ น้าชาย เช่น น้าชายของด.ช เบียร์ มีบทบาทในการเล่นกับเด็ก เช่น วิดีโอ เกม หรือการพูดคุยซักถามเด็ก การซ่อมสิ่งของเล็กๆน้อยๆ ในบ้าน เช่น หลอดไฟ ฯลฯ บางครั้งก็สอนเด็กให้วาดภาพ แต่การกระทำแบบนี้มีไม่บ่อยครั้ง ส่วนลุงของด.ญ มด มีบทบาทในเรื่องการทดแทนเวลา การให้รักความใกล้ชิดโดยการพาไปเที่ยว หรือทำกิจกรรมต่างๆทั้งในและนอกบ้านร่วมกัน การซักถามพูดคุย และให้สิ่งของ

ในขณะเดียวกัน ครอบครัวที่มีสมาชิกผู้ชายในบ้านเป็นตัวแทนของเพศชาย คือ จิตรา มาลี สุดา คำนึ่ง เด็กได้เรียนรู้ถึงการปฏิบัติตนของเพศชาย เช่น การเป็นลูกชาย การทำงาน การใช้ชีวิตครอบครัว ส่วนเด็กที่ไม่มีผู้ชายในบ้านเด็กมีโอกาสนับบทบาทของเพศชายน้อย ซึ่งอาจมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกของเด็ก

จากการสังเกตที่โรงเรียนพบว่า เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น และเรียนรู้บทบาทของตนเองจากเพื่อนและคำสั่งสอนของครู เด็กได้เรียนรู้จากเพื่อน เช่น การเล่นแบบเด็กชาย การพูดกับเพื่อน และเด็กได้รับการสั่งสอนจากครู ในเรื่องบทบาทหน้าที่ของเด็กคือ เด็กชายต้องเป็นผู้เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่นที่อ่อนแอกว่า ส่วนเด็กผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อย ไม่เล่นรุนแรงและการใช้คำพูดที่เหมาะสมกับเพศของตน

เป็นที่น่าสังเกตว่า สื่อมวลชน มีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็ก โดยเฉพาะโทรทัศน์ เนื่องจากมารดาและผู้ใหญ่ให้เด็กได้มีอิสระในการดูโทรทัศน์ และรายการดูก็แตกต่างกันตามเพศ เช่น เด็กผู้ชายชอบดูการ์ตูนเกี่ยวกับหุ่นยนต์ หรือการต่อสู้, ดลก, เปาปุ้นจิ้น หรือ รายการเพลง เมื่อเด็กได้ดูเด็กจะนำมาแสดงออกโดยการเล่นเลียนแบบการ์ตูน เช่น การต่อสู้, การใช้คำพูดเลียนแบบ, หรือการแสดงท่าทางการเดิน เป็นต้น ส่วนเด็กผู้หญิงชอบการ์ตูนที่น่ารัก เช่น “เซอร่ามูน” หรือ ละครโทรทัศน์ ประเภทจักรวาลฯ รายการเพลง เด็กหญิงนำมาเลียนแบบ เช่น การใช้คำพูด การแต่งกาย การเดินตามจังหวะ เป็นต้น

2.4 พัฒนาการด้านสติปัญญา

การส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญานั้น เป็นที่ทราบแล้วว่าเด็กมีการพัฒนาผ่านทางรับรู้จากสิ่งแวดล้อมต่างๆรอบตัวและการมีปฏิสัมพันธ์ โดยการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เพื่อเกิดการเรียนรู้ จากการศึกษา การอบรมเลี้ยงดูเด็กในด้านการพัฒนาทางสติปัญญา พบว่าสภาพแวดล้อมและสถานที่อยู่อาศัยของเด็กมี 2 ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมภายในบ้าน และสภาพแวดล้อมนอกบ้าน

1. สภาพแวดล้อมภายในบ้าน จากการสังเกตพบว่า ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันคือ ครอบครัวที่อยู่บ้านเดี่ยว เช่น ฤดี, คำนิง, จิตรา ครอบครัวที่อยู่ตึกแถว คือ มาลี และสุดา และครอบครัวที่อยู่บ้านเช่า คือ พร

ครอบครัวที่อยู่บ้านเดี่ยวและตึกแถว ลักษณะภายในบ้านประกอบด้วย เครื่องเรือนและเครื่องใช้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น ตู้เก็บของ ตู้เสื้อผ้า ชั้นวางของใช้ ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ รูปถ่าย ของประดับบ้าน นาฬิกา โทรศัพท์ เตาหุงต้มและที่รัดผ้า บ้านของคำนิงจะมี เครื่องซักผ้า สำหรับรับจ้างซักผ้า มีการจัดแบ่งห้องเพื่อการใช้สอย เช่น ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ซึ่งภายในห้องต่างๆมีสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับห้องนั้น เช่น ห้องนอน ประกอบด้วย เครื่องใช้ คือ เตียงนอน หมอน ผ้านวม มุ้งลวด ห้องน้ำ ประกอบด้วย ถังซีเมนต์ ถังน้ำ ชันน้ำ สบู่ ยาสีฟัน ฯลฯ ห้องครัว ประกอบด้วยเครื่องใช้ เช่น เตาแก๊ส โต๊ะ เก้าอี้ ตู้กับข้าว ถ้วย จาน ชาม

ช้อน มีด ฯลฯ และอุปกรณ์ประกอบอาหาร สำหรับบ้านเดี่ยวมีบริเวณหน้าบ้านที่เป็นลานปูน สำหรับซักผ้า มีกะละมัง ม้านั่ง แปรงซักผ้า ชันน้ำและถังน้ำ รวมทั้งราวตากผ้า

ครอบครัวที่อยู่บ้านเช่า มีห้องพักส่วนตัว ลักษณะภายในประกอบด้วย เครื่องเรือนและเครื่องใช้ รวมทั้งอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆวางไว้ภายในห้อง เช่น พัดลม โทรทัศน์ นาฬิกา ชั้นวางของ ตู้เสื้อผ้า พุกที่นอน หมอน ฯลฯ

จากการสังเกตภายในบ้านของทุกครอบครัว มีโต๊ะสำหรับเด็กที่มีตัวพยัญชนะภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และมีเก้าอี้เด็กตัวเล็ก , สีเทียน , สมุดเปล่า , และหนังสือภาพพระบาทสี และของเล่นประเภทต่างๆ เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้

2) สภาพแวดล้อมภายนอกบ้าน จากการสังเกต พบว่า สภาพแวดล้อมภายนอกบ้านของแต่ละครอบครัวแตกต่างกัน เช่น

ครอบครัวของมาลีและจิตรา ลักษณะบ้านอยู่ในซอยที่มีคนพลุกพล่านและผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นคนที่มียาได้น้อย และมีหลากหลายอาชีพ เช่น อาชีวะรับสามล้อแดง , อาชีพนักร้อง , อาชีพแลกรของขาย , ขับแท็กซี่ , อาชีพรับจ้างทั่วไป , ช่างเครื่อง , ช่างซ่อมต่างๆ ถ้าเป็นเวลาเย็นจะมีเด็กวัยรุ่นมาเล่นกีฬา หรือดนตรี ซึ่งจากการสังเกตภายในซอยไม่เหมาะสำหรับเป็นที่เล่นของเด็กเล็ก

ครอบครัวของฤดี ลักษณะบ้านเป็นบ้านพักนักการในวิทยาลัย มีรั้วกัน มีติดปิดกั้นสำหรับเด็ก ลักษณะบ้านแต่ละหลังที่สร้างติดกันทำให้ไม่มีพื้นที่กว้างพอที่เด็กจะทำกิจกรรมต่างๆ เด็กส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ทางเท้าและบริเวณลานปูนหน้าบ้านเป็นที่เล่น

ครอบครัวของสุดา ลักษณะของบ้านเป็นตึกแถว ซึ่งตึกแถวต่างๆในซอย จะหันหน้าชนกัน และในช่วงเวลาบ่าย - เย็น บริเวณถนนหน้าบ้านจะเป็นที่เล่นของเด็กที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน จากการสังเกตพบว่า บ้านของสุดาจะปิดประตูเมื่อถึงเวลาบ่ายและไม่ปล่อยให้บุตรชายให้ออกไปเล่นกับเด็กที่อยู่ในบริเวณนั้น มารดาให้เหตุผลว่า เด็กส่วนใหญ่ที่อยู่แถวนี้จะสกปรก หูดจาไม่ตี ไม่อยากให้ลูกไปเล่น หรือสูงส่งด้วย กลัวลูกจำคำพูดที่ไม่ดีมา

ครอบครัวของคำนิง ลักษณะของบ้านมีรั้วรอบขอบชิด และอยู่ลึกเข้ามาในซอย และบุคคลในซอยส่วนใหญ่อาศัยมานานทำให้รู้จักกันดี แต่บริเวณที่เป็นสถานที่เล่นจะไม่มี เพราะบ้านส่วนใหญ่มีรั้วติดกัน และหน้าบ้านเป็นทางเดินปูนแคบๆ

ครอบครัวของพร ลักษณะบ้านอยู่ในซอย และมีรั้วรอบขอบชิดหน้าบ้านติดถนน บริเวณซอยจะมีคนเดินพุกพ่วน และ บุคคลที่อาศัยอยู่มีหลากหลายประเภททำให้ไม่เหมาะสำหรับเด็กในการออกไปเล่นด้านนอก

จากสภาพแวดล้อมภายนอกบ้านที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน พบว่าเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของเด็กมาก เนื่องจากบางครอบครัวสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมและการเล่นของเด็ก ทำให้มารดาของเด็กบางคนไม่สนับสนุนและไม่ให้อิสระในการทำกิจกรรม และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เด็กบางคนถูกจำกัดขอบเขตอยู่ในสถานที่ที่มารดากำหนด ทั้งนี้เนื่องจากความปลอดภัยของเด็ก อย่างไรก็ตามมารดามีโอกาสที่ทำกิจกรรมร่วมกับเด็กเมื่อมีเวลาว่าง เช่น ฤดูและจิตราพาเด็กไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้า หรือ มารดาของ ด.ช นุ่มพาบุตรชายออกมาเดินเล่นบริเวณสนามและปอน้ำหน้าวิทยาลัย นอกจากนี้ผู้ใหญ่ในบ้านมีบทบาทในการส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อม เช่น น้าชายของ ด.ช เบียร์ พาไปเที่ยวสวนลุมในวันหยุด

การส่งเสริมความสนใจในการเรียนรู้ของเด็ก เด็กเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การมองด้วยสายตา, การได้ยินทางหู, การดมกลิ่นจากจมูก, การชิมรสด้วยลิ้น, และการสัมผัสด้วยส่วนต่างๆของร่างกาย ซึ่งประสาทสัมผัสทั้ง 5 นี้ ช่วยให้เด็กเกิดการสังเกต สงสัยและซักถาม จำแนกแ่งประเภท และเลียนแบบ มารดาส่งเสริมและตอบสนองของความสนใจในการเรียนรู้ของเด็กอย่างเต็มที่ เช่น เมื่อเด็กเกิดความสงสัย หรืออยากรู้ อยากเห็นทั้งในเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และเรื่องราวในอดีต มารดาเล่าให้เด็กฟังในคำพูดที่เด็กสามารถเข้าใจได้ ซึ่งเด็กวัยนี้พบว่า เมื่อเด็กได้รับคำตอบจากมารดาเขาจะยอมรับ ยังไม่ซักถามอย่างลึกซึ้ง

ขณะเดียวกันมารดาบางคน ให้ความสนใจในการติดตามสิ่งที่เด็กได้กระทำและเรียนรู้ที่โรงเรียน เช่น ฤดี, ฤดา เมื่อมารดาไปส่งเด็กที่โรงเรียนในเช้าวันจันทร์ เด็กได้พามารดาไปดูภาพวาด หรือผลงานที่เด็กได้กระทำ มารดาให้ความสนใจและซักถามรายละเอียดในผลงานของเด็ก

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า มารดาที่สนใจส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเรื่อง การพัฒนาทักษะทางการเขียนน้อยมาก โดยเฉพาะในเรื่อง การจัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์ที่ส่งเสริม ให้เด็กได้เรียนรู้ จากการสังเกต อุปกรณ์และสื่อที่มีอยู่ในบ้านที่เกี่ยวกับการอ่านและการเขียนมี เพียงบางครอบครัวเท่านั้น รวมทั้งจากการสัมภาษณ์มารดาพบว่า มารดาส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ใน เรื่องการปฏิบัติตนเพื่อถ่ายทอดให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะทางสติปัญญา มารดาส่วนใหญ่คิดว่า การพัฒนาทางด้านสติปัญญาของเด็กนี้บทบาทหน้าที่ของครูในการให้ความรู้ และสอนการเขียน ให้กับบุตรของตน ในจำนวน 6 ครอบครัวนั้น ผู้วิจัยพบว่า มารดาที่ให้ความสนใจและเตรียมเด็ก ในเรื่อง การอ่านและการเขียน คือ คำนิง ฤดี และจิตรา ส่วนมารดาที่เหลือไม่รู้วิธีปฏิบัติตนใน การฝึกทักษะเด็ก เช่น

ครอบครัวของ ด.ช จาน มารดาจัดหาหนังสือ และแบบฝึกหัดทั้ง ภาษาไทยและภาษา อังกฤษ ให้เด็กได้ฝึกเขียนและรู้จักคำบ้างเพื่อปูพื้นฐานการเรียนรู้หนังสือให้เด็กโดยมีผู้ใหญ่ คือ ตา เป็นผู้ช่วยดูแลและสนับสนุนและคอยซักถามความรู้และกระตุ้นให้เด็กได้ตอบคำถาม โดยการสอน และชี้แนะให้เด็กคิดด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น เมื่อ ด.ช จาน เปิดเป้แล้วหยิบของที่อยู่ข้างใน แล้ว พุดขึ้นว่า " นีกระเป๋าดังค์ มีดังค์ 1 บาท ซ้อดินสอ 3 บาท สมุด 4 บาท ยางลบ 2 บาท " ตาจึงถาม ขึ้นว่า " รวมเป็นเท่าไร ดินสอ 3 บาทกับสมุด 4 บาท " จานหันหลังและขมื่อคิดอยู่นาน ตาจึงพุด ขึ้นว่า " เอา 4 ไว้ในใจจิ และนับอีก 3 " จานตอบทันที " 7 เอ๊ย " มารดาจึงพุดขึ้นว่า " ถูกแล้ว "

ครอบครัวของ ด.ช นูม มารดาจัดหาสมุดเปล่า อุปกรณ์การเขียน เช่น ดินสอและสี ให้ เด็กได้ใช้เวลาว่างจากการเล่นทำกิจกรรม เช่น วาดรูประบายสี โดยมารดามีส่วนร่วมในการแนะนำ และชี้แนะเมื่อมารดาเห็นเด็กปฏิบัติไม่ถูกต้อง เช่น ด.ช นูมวาดรูปหุ่นยนต์และกำลังระบายสี เมื่อ มารดาเดินผ่านมาและมองเห็นจึงสอนบุตรว่า " เวลาระบายสีอย่าระบายออกนอกเส้น และระบาย ไปในทางเดียวกัน " เมื่อ ด.ช นูมได้ยินมารดาทักก็ตั้งใจระบายให้ถูกต้อง

ครอบครัวของ ด.ญ มด มารดาจัดหาหนังสือนิทาน และหนังสือภาพให้เด็ก เมื่อเด็ก บอกความต้องการ แต่มารดาปล่อยให้เด็กได้เรียนรู้เอง นอกจากนี้มารดา ยังสนับสนุนให้เด็กได้ เขียนพิเศษกับครูประจำชั้นที่โรงเรียน

จากการสังเกต พฤติกรรมของมารดาในการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา พบว่า การพัฒนาในเรื่อง การพูด การฟัง และการแสดงออกอย่างเป็นทางการเป็นธรรมชาติพบมากในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เช่น การสนทนาซักถาม การตอบคำถาม การฟังเรื่องราวต่างๆ จากบุคคลรอบตัว และจากสื่อโทรทัศน์

นอกจากนี้ในเรื่อง การจัดหาและเตรียมอุปกรณ์ ของเล่นเด็กในแต่ละครอบครัวมีน้อยมาก มารดาไม่นิยมซื้ออุปกรณ์และของเล่นให้เด็ก มารดาส่วนใหญ่คิดว่า ของเล่นต่างๆ เป็นของสิ้นเปลืองและมีราคาแพง มารดาบางคนให้เหตุผลที่ไม่ซื้อของเล่นให้บุตรเพราะ " เด็กไม่รักษาของ ชอบเล่นรุนแรงทำให้ของพัง " ของเล่นบางอย่างที่มารดาซื้อให้บุตร จะคำนึงถึง ราคา มากกว่าประโยชน์ในการเล่น แต่มารดาบางคนซื้อของเล่นให้เมื่อบุตรต้องการ

ด.ญ มต บอกความต้องการ หนังสือนิทาน , รูปภาพ , ตุ๊กตา กับแม่ แม่จะซื้อของให้บุตรอย่างเต็มใจ และให้เด็กได้เรียนรู้จากของเล่นหรืออุปกรณ์เอง

เป็นที่น่าสังเกตว่ามารดาในบางครอบครัว เช่น มาลีและจิตรา มีอาชีพค้าขาย มารดาซื้อหาของเล่นหรืออุปกรณ์การเรียนรู้ เช่น หนังสือ ของเล่น ฯลฯ มารดาไม่มีเวลาที่ดูแลและสอนวิธีการเล่นให้เด็กได้เรียนรู้ร่วมกับมารดา ด้วยเหตุนี้เมื่อเด็กได้สิ่งของต่างๆ จึงทำให้เด็กรู้สึกเบื่อง่าย ไม่รู้จักรักษาของเล่น และทำลายของเล่น

วิธีการได้มาของสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ มีดังนี้

1) มารดาซื้อให้ เป็นของเล่นราคาถูกหาซื้อตามแผงลอย หรือในตลาด เช่น รถยนต์พลาสติก หุ่นยนต์พลาสติก ตัวต่อพลาสติก ดาบ และเป็นพลาสติก ฯลฯ ถ้าเป็นของเล่นราคาแพงมารดาจะซื้อให้เด็กเนื่องในโอกาสพิเศษ

2) ของเล่นจากบุคคลอื่น เด็กได้รับของเล่นจากบุคคลอื่น เช่น ญาติพี่น้อง , เพื่อนของมารดา ในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด , วันเด็ก , วันปีใหม่ หรือ ของฝาก เป็นต้น ของเล่นที่เด็กได้ในโอกาสพิเศษจะเป็นของเล่นราคาแพง เช่น รถโบราณ , กล้องดนตรี , รถยนต์หรือหุ่นยนต์ , เครื่องดนตรี เป็นต้น

3) ของเล่นที่เด็กซื้อเอง ของเล่นแบบนี้ส่วนใหญ่เด็กนำเงินค่าขนมที่มารดาให้มาโรงเรียนมาซื้อหาด้วยตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของเล่นที่เด็กอยากได้ และซื้อตามอย่างเพื่อน เช่น ของเล่นที่แถมจากขนมถุงประเภทต่างๆ หรือของเล่นราคาถูกที่มีขายในโรงเรียน

นอกจากนี้ มารดาในครอบครัวที่มีภาระค่าใช้จ่ายสูง คือ ฤดี สุดา คำนึ่ง และพร มัทลอน ให้เด็กรู้จักการใช้เงินและรู้จักค่าของเงิน โดยการบอกถึงภาระค่าใช้จ่ายให้เด็กรับรู้และเป็นตัวอย่างให้เด็กเห็นวิธีการใช้จ่ายเงินอย่างมีประโยชน์ มารดาในทุกครอบครัวให้ความสำคัญกับการใช้จ่ายเงินในด้านการซื้ออาหารและอุปกรณ์การเรียนมากกว่าการซื้อของเล่น เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเด็กจ่ายเงินซื้ออาหารประเภทต่างๆ มารดาจะไม่มีการซักถามหรือห้ามปราม แต่เมื่อเด็กใช้จ่ายในการซื้อของเล่น มารดาหรือผู้ใหญ่สั่งสอนและใช้วาจาตักเตือนเด็ก เช่น เมื่อ ด.ช. จาน บอกรมารดาว่า " แม่พ่่งนี้หนูขอเงิน 15 บาทนะ " มารดาถามเหตุผล และเมื่อเด็กตอบว่า " เอาไปซื้อลูกโป่งวิทยาศาสตร์ " มารดาจะปฏิเสธทันที

สื่อและเทคโนโลยีในการเรียนรู้ สื่อและเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ในทั้ง 6 ครอบครัว คือ โทรทัศน์ จากการสังเกตพบว่า โทรทัศน์มีบทบาทสำคัญที่สุดในการเรียนรู้ และเลียนแบบการกระทำของเด็ก ในทุกครอบครัวมีโทรทัศน์ทุกบ้าน เด็กส่วนใหญ่ใช้เวลาในการดูโทรทัศน์มากที่สุด คือ ในช่วงเวลาเย็นหลังเลิกเรียน และในวันเสาร์ วันอาทิตย์ รวมทั้งในวันหยุดนักขัตฤกษ์ รายการที่เด็กดูบ่อย ได้แก่ การ์ตูน รายการเด็กลักษณะต่างๆ เช่น รายการบันเทิงหัวกะทิ อีควินน้อย, เจ้าขุนทอง, คิดดีแคท เกมโชว์สำหรับเด็กและผู้ใหญ่ เช่น รายการหนูทำได้, เวทีทอง รายการเพลง รายการประเภทลึกลับตื่นเต้น เช่น ชมรมชนหัวลูก ฯลฯ ละครโทรทัศน์ประเภท ละครชีวิต หรือ ละคร จักร์ๆวงศ์ๆ เช่น มนต์รักลูกทุ่ง, กระสือ ภาพยนตร์จีน เช่น เป่ามู่ฉิน และรายการตลก การดูโทรทัศน์ของเด็ก มารดาและผู้ใหญ่ให้เด็กดูอย่างอิสระ จากการสังเกตพบว่า เมื่อเด็กอยู่บ้าน เด็กเปิดโทรทัศน์ดูด้วยตนเอง และเด็กสามารถบอกได้ว่า รายการใดอยู่ช่วงเวลาไหน เวลาที่เด็กดูโทรทัศน์เด็กมักนั่งดูคนเดียว ขณะที่มารดาหรือผู้ใหญ่มีภาระกิจอย่างอื่น เมื่อมารดามีโอกาสได้ดูโทรทัศน์กับเด็ก มารดาสอนเด็กในเรื่องราวที่เป็นคติสอนใจ เช่น ฤดีตื่นเช้าในวันเสาร์เปิดโทรทัศน์ เรื่อง กฎแห่งกรรม เมื่อบุตรชายตื่นนอนก็นำนั่งดูโทรทัศน์ด้วย เมื่อมีเหตุการณ์ตื่นเต้นเด็กถามเรื่องราวจากมารดา มารดาถือโอกาสช่วงที่สำคัญสอนเด็กเรื่อง การทำชั่วได้ผลตอบแทนที่ไม่ดี ในขณะที่เด็กดูโทรทัศน์ เด็กบางคนจะแสดงออกพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การร้องเพลงในการ์ตูนที่เป็นภาษาญี่ปุ่นหรือเพลงจีน การตอบคำถามในรายการ

เกมโชว์สำหรับเด็ก การทายปัญหา การพูดตามโทรทัศน์ เช่น จ๊ะเอ๋ " อะโฮเอ๊ย " ตะกั่ว การเคลื่อนไหวตามจังหวะเพลงและร้องเพลงตามโทรทัศน์ เด็กบางคนแสดงออกถึงความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเด็กมาโรงเรียนและอยู่ในกลุ่มเพื่อน เด็กมักนำเรื่องราวที่เด็กได้ดูในโทรทัศน์ เช่น ละคร หรือโฆษณา มาพูดคุย และนำมาเล่นบทบาทสมมติร่วมกัน เช่น สมมติตนเองเป็น เปาปุ้นจิ้น หรือ จันเจา , เด็กผู้หญิงบางคนชอบสมมติตนเองเป็นการ์ตูนที่ชื่นชอบ เช่น เซเลอร์มูน , เซเลอร์มา ฯลฯ

นอกจากนี้ โทรทัศน์ส่งผลถึงการใช้จ่ายของเด็ก จากการที่เด็กรับรู้จากโฆษณา หรือ การ์ตูนที่เด็กชอบ เช่น ของเล่นที่แถมในถุงขนมประเภทต่างๆ , ของเล่นที่แถมเมื่อเด็กซื้อของใช้ , หนังสือระบายสีตัวการ์ตูนที่เด็กชื่นชอบ , เครื่องประดับและของใช้ เช่น กิ๊บ สติกเกอร์ หรือเสื้อผ้าหน้ากาก ที่เลียนแบบจากการ์ตูน

นับได้ว่า เด็กเรียนรู้ผ่านโทรทัศน์มากที่สุด เด็กเลียนแบบการกระทำและคำพูดจากโทรทัศน์ และเด็กยังได้ความรู้และข้อมูลในเรื่องต่างๆมากมายจากโทรทัศน์ รวมทั้งได้เรียนรู้ค่านิยมในสังคมต่างๆอีกด้วย

จากการสังเกต ปฏิสัมพันธ์ของมารดา与孩子ในช่วงดูโทรทัศน์มีน้อยมาก มารดาใช้โทรทัศน์เป็นสื่อในการควบคุมพฤติกรรมของเด็ก สำหรับการใช้เวลาว่างอยู่ในบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากเด็กในบางครอบครัวไม่มีโอกาสได้เล่นกับกลุ่มเพื่อนที่อยู่บริเวณเดียวกัน เช่น ด.ช เบียร์ และ ด.ญ มด หรือ เด็กบางคนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเล่น เช่น ด.ญ ฝ่าย เด็กจึงใช้เวลาในการดูโทรทัศน์มากที่สุด

นอกจากนี้สื่อและเทคโนโลยีที่มีบทบาทอย่างมากในการใช้เวลาของเด็ก คือวิดีโอ เกมแบบที่เล่นกับโทรทัศน์และแบบเกมกดราคาถูกลง ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยและกำลังเป็นที่นิยม ในบางครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคนผู้ใหญ่ในบ้าน เช่น น้าชาย หรือน้าสาว จัดซื้อหามาเล่น และปล่อยให้เด็กรู้จักวิธีการเล่นเพื่อเป็นกิจกรรมให้เด็กทำเมื่ออยู่ในบ้าน เช่น ครอบครัวของ ด.ช เบียร์ , ด.ญ มด , ด.ญ มุก และเด็กบางคนเรียนรู้จากเด็กข้างบ้านเช่น ด.ช จาน

นอกจากนี้ ยังพบว่า หนังสือ ประเภทหนังสือภาพระบายสี หนังสือการ์ตูน หนังสือบันเทิง หนังสือฝึกลากเส้น และหนังสือ ก - ข มารดาได้จัดซื้อให้เด็ก ลักษณะของหนังสือเป็น

หนังสือราคาถูกที่วางขายในแผงหนังสือ นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่ผู้ใหญ่ซื้อมาอ่าน เช่น หนังสือบันเทิงที่มีภาพดารารายทางที่เด็กรู้จักในโทรทัศน์และสามารถเรียกจดจำและเรียกชื่อได้ถูกต้อง จากการวิเคราะห์ข้อมูลในด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา พบว่า ใน การเรียนรู้ของเด็กส่วนใหญ่เกิดจาก การเรียนรู้จากการสังเกตการกระทำ เลียนแบบการพูดและการแสดงออก ร่วมทั้งการสนทนาซักถาม จากผู้ใหญ่และจากสื่อต่างๆที่เด็กได้จากการเรียนรู้ใน การดำเนินชีวิตประจำวัน

2. แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีลักษณะเฉพาะ อันเนื่องมาจากการเป็น ครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว

แม้ว่ามารดาที่เป็นภรรยาจะมี การอบรมเลี้ยงดูบุตรของตนโดยทั่วไปในทำนองเดียวกับมารดาในครอบครัวที่มีทั้งบิดาและมารดา ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคม และระดับการศึกษาเดียวกัน แต่ก็พบว่า การที่มารดาหย่าร้างหรือแยกกันกับบิดา หรือบิดาถึงแก่กรรมส่งผลกระทบต่อ แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูในบางเรื่องอย่างเห็นได้ชัด ทั้งที่เป็นผลทางตรง เช่น การขาดบิดาเป็นตัวแทนเพศชาย และที่เป็นผลทางอ้อมเช่น การที่มารดาต้องรับภาระในการหาเลี้ยงและอบรมเลี้ยงดูลูกตามลำพังเพียงผู้เดียว ส่งผลให้มารดาต้องให้ความสำคัญแก่บางเรื่องมากเป็นพิเศษในการอบรมเลี้ยงดู เป็นต้น

แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีลักษณะเฉพาะอันเนื่องมาจากการเป็นครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว ซึ่งพบในภรรยาทั้ง 6 ครอบครัว มี 6 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

- 2.1 โครงสร้างครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม : ครอบครัวชาย และครอบครัวเดี่ยวแบบมีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว
- 2.2 การแบ่งบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู : มารดาร่วมกับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายมารดา, มารดาร่วมกับพี่เลี้ยง , มารดาตามลำพัง
- 2.3 การมีตัวแทนเพศชายทดแทนบิดา
- 2.4 การพัฒนาความรู้สึกผูกพันรักใคร่ในครอบครัว
- 2.5 การสอนให้เด็กยอมรับและเข้าใจสภาพครอบครัว
- 2.6 การฝึกการช่วยเหลือตนเอง : การพึ่งตนเองให้เร็วที่สุด และการช่วยเหลือเด็กมากเกินไป

2.1 โครงสร้างครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียวภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม : ครอบครัวชาย และครอบครัวเดี่ยวแบบมีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว

จากการวิจัย พบว่า ภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม มารดามักพาบุตรกลับไปอยู่ในครอบครัวของบิดามารดาตน ทำให้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวชายและมีลักษณะเป็นครอบครัวชาย ทั้งนี้ครอบครัวเดิมบางครอบครัวก็เป็นครอบครัวชายอยู่ตั้งแต่ต้นแล้วด้วย

นอกจากนั้นพบว่า มารดาที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่น เมื่อกลับไปอยู่กับตา ยาย และพี่น้อง สมาชิกเหล่านี้จะเข้ามามีบทบาทในการช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก ได้แก่ ครอบครัวของ มาลี จิตรา ฤดา และคำนิ้ง ขณะที่มารดาที่มาจากครอบครัวแตกแยก แม้เมื่อกลับไปอยู่กับ ยาย ก็ยังมีเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ ได้แก่ ครอบครัวของฤดี อย่างไรก็ตามยังพบว่า มีครอบครัวที่ยายอยู่ห่างไกลและครอบครัวของยายเป็นครอบครัวแตกแยก มารดาได้แยกมาเช่าบ้านอยู่กับบุตรตามลำพัง คือ ครอบครัวของพร

2.2 การแบ่งบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู มารดาอบรมเลี้ยงดูร่วมกับญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายมารดา มารดาอบรมเลี้ยงดูร่วมกับพี่เลี้ยง และมารดาอบรมเลี้ยงดูเอง

มารดากรณีศึกษาทั้ง 6 ครอบครัว มีลักษณะการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันหลังจากครอบครัวของตนเองหย่าร้าง แยกกัน และสามีถึงแก่กรรม ทั้งนี้ส่งผลถึงบทบาทหน้าที่ของมารดาในการอบรมเลี้ยงดูบุตร จากการวิจัย พบว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กของมารดามีบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุป แบบแผนการแบ่งบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูที่พบ ได้ดังนี้

1) ครอบครัวที่มารดาอบรมเลี้ยงดูลูกเอง โดยสมาชิกอื่นที่เป็นญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวมีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดู

1.1) ทุกคนอยู่รวมเป็นครอบครัวเดียวกัน คือ ครอบครัวมาลี , ฤดา , คำนิ้ง ซึ่งในครอบครัวมีสมาชิกอื่นๆ อยู่รวมกันหลายคน เช่น ตา , ยาย , น้าสาว , น้องชาย , น้องสาว และหลาน บุคคลต่างๆ เหล่านี้มีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ด้วย

1.2) สมาชิกในครอบครัวอยู่ใกล้ๆ กันแต่ก็เหมือนอยู่ร่วมกัน คือ

—ครอบครัวของจิตรา ซึ่งมีพี่สาวและพี่ชายที่มีบ้านอยู่ใกล้ๆกัน ช่วยเลี้ยงดูหลาน และพาไปทำกิจกรรมข้างนอกบ้าน

2) ครอบครัวที่มารดาอบรมเลี้ยงดูลูกเอง โดยจ้างคนอื่นช่วยในช่วงที่มารดาไปทำงานนอกบ้าน คือ ครอบครัวฤดี แม้ว่ามิยาจะอยู่ด้วย แต่ไม่ได้ช่วยรับผิดชอบ เนื่องจากยายออกไปทำงานนอกบ้าน ฤดีจึงได้จ้างพี่เลี้ยงให้ช่วยดูแลบุตรในช่วงเวลาบ่ายเรื่อยมาจนถึงเวลาเย็น ขณะที่ฤดียังไม่กลับจากทำงาน

3) ครอบครัวที่มารดาอบรมเลี้ยงดูลูกตามลำพังคนเดียว คือ ครอบครัวพร

2.3 การมีตัวแบบเพศชายทดแทนบิดา

ในการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็กในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว พบว่า เด็กได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรม ความคิด ตัวแบบของเพศชาย และเพศหญิง ในลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ลักษณะและลมวชิรที่อยู่ในครอบครัว จากการสังเกตครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคน และมีผู้ใหญ่ที่เป็นเพศชาย ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิดในขณะที่มารดาไม่มีเวลาต้องประกอบอาชีพนอกบ้าน ได้เขียนแบบลักษณะนิสัยบางอย่าง รวมทั้งพฤติกรรมจากตามากกว่ามารดา ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวของสุดา ด.ช เบียร์ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากอากง อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา และ เรียกอากง ว่า " พ่อ " ด.ช เบียร์ได้เรียนรู้นิสัยจากอากงมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากสุดาใช้เวลาส่วนใหญ่ทำงานนอกบ้าน ดังนั้นภาระการอบรมเลี้ยงดูส่วนใหญ่เป็นของอากง เช่น การดูแลเรื่องการรักษาความสะอาดร่างกาย การจัดเตรียมอาหาร การเล่นกับเด็ก จากการพูดคุยกับอากง อากงเป็นคนจีนที่มีลักษณะนิสัยขบถน้อม เกรงใจคน พุดน้อย และใจดี ด.ช เบียร์เขียนแบบลักษณะนิสัยของอากงมากกว่ามารดา นอกจากอากงแล้วบุคคลอื่น คือ น้าชาย มีบทบาทในการเล่นกับเด็ก เช่น วิดีโอเกม หรือการพูดคุยซักถามเด็ก การซ่อมสิ่งของเล็กๆน้อย ในบ้าน เช่น หลอดไฟ ฯลฯ บางครั้งก็สอนเด็กให้วาดภาพ แต่การกระทำแบบนี้มีไม่บ่อยครั้ง

ผู้วิจัยได้ข้อสังเกตว่า มารดาที่มีเวลาอยู่กับบุตรชายไม่เต็มที่ เช่น สุดามีเวลาเพียงวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุด ส่วนวันธรรมดาสุดาไปทำงานเช้าและกลับถึงบ้านในเวลาค่ำ เมื่อสุดาพอมีเวลาให้บุตร มารดาจึงมักตามใจและดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิด รวมทั้งช่วยเหลือบุตรชายใน

เรื่องต่างๆ ลุดดาไม่ปล่อยให้บุตรให้เป็นอิสระและเป็นตัวของตนเอง ลุดดามักจะกำหนดสิ่งต่างๆ ให้บุตรกระทำด้วยตนเอง เช่น การเล่นของเด็ก , การคบเพื่อน เป็นต้น

ครอบครัวของค้ำนิง มี ตา เป็นผู้ใหญ่ที่ช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็กมากที่สุด ตาเป็นผู้ชายที่ใจดี อารมณ์ดี ชอบสนทนาซักถามเด็ก มีระเบียบวินัยและเป็นผู้ใหญ่ที่ชอบสอนเด็กในเรื่องคุณธรรม ค.ช จาน ได้รับการถ่ายทอดนิสัยของเด็กผู้ชายจากตา เช่น การขอบคุณและซักถาม อารมณ์ดีขี้มเขี้ยวแจ่มใส ใจดีและช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนมารดามีหน้าที่ทำงานนอกบ้าน

อย่างไรก็ตามในครอบครัวที่มารดาต้องมีการะหน้าที่หลายๆ อย่าง จนไม่มีเวลาให้กับบุตร ผู้วิจัยพบว่า เด็กสามารถเข้าใจถึงภาระหน้าที่ของมารดา และสามารถช่วยเหลือมารดาได้ เช่น การช่วยเหลืองานภายในบ้าน การตากผ้า นำผ้าไปส่ง ฯลฯ

ลักษณะนิสัยบางอย่างของเด็กที่เกิดขึ้นเมื่อมารดาเลี้ยงดูและให้ความรักเอาใจใส่กับเด็กมาก เช่น การติดแม่ ใจน้อย ไม่อดทน ประหยัดและซื่อของที่เป็นประโยชน์

นอกจากนี้ พบว่า หน้าที่ของผู้ใหญ่เพศชาย คือ ตา นอกจากดูแลเด็กแล้ว ยังทำบทบาทหน้าที่ดูแลบ้าน จัดเตรียมอาหารและดูแลอบรมสั่งสอน

ในกรณีที่ครอบครัวไม่มีผู้ชาย และมารดามีลักษณะของบุคลิกภาพเข้มแข็งไม่อ่อนแอ และไม่แสดงภาพลักษณ์ของผู้หญิงมากเกินไป เด็กเลียนแบบนิสัยบางอย่างของมารดา ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวของฤดี บุคคลที่อาศัยในบ้านมีเพียงฤดีกับยาย เด็กรับรู้ว่า มารดามีหน้าที่ทำงานนอกบ้านและในบ้านในช่วงเวลาเดียวกัน แต่เนื่องจากมารดามีบุคลิกลักษณะนี้ๆ เสียงดัง พูดเก่ง ชอบอยู่คนเดียวและชอบทำงานบ้าน ไม่เข้มงวดกับเด็ก ปล่อยให้เด็กทำอะไรต่างๆ ค.ช นูมรับการถ่ายทอดลักษณะนิสัยบางอย่างของมารดา เช่น พูดเสียงดัง ข้างพูดและชอบซักถาม แต่งตัวเรียบร้อย บางครั้งชอบนั่งวาดภาพคนเดียว และเล่นรวมกลุ่มกับเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายได้ดี ในขณะที่เดียวกันมารดาให้อิสระบุตรในการเล่น ทำให้เด็กสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชาย เช่น นำชายที่มีบ้านอยู่บริเวณเดียวกัน หรือเพื่อนบ้านที่เป็นเด็กผู้ชายอายุ จากการสังเกตพฤติกรรมของ ค.ช นูม พบว่า ค.ช นูมมีการแสดงออกในบทบาทของเพศชาย เช่น การเล่นแรงๆ การพูดจา และในขณะที่

พบว่า ด.ช. นูมมีการแสดงออกในบทบาทของเพศชาย เช่น การเล่นแรงๆ การพูดจา และในขณะที่เดียวกันเด็กมีโอกาสเล่นแบบเด็กผู้ชาย เช่น เล่นต่อสู้อู๊ , เล่นไล่จับ ฯลฯ กับเพื่อนเพศเดียวกันที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

จากการสังเกตพบว่า ครอบครัวของเด็กผู้หญิง มารดาและสมาชิกในครอบครัวช่วยให้เด็กรู้จักบทบาททางเพศที่เหมาะสมของตน เช่น ในครอบครัวของจิตราให้ความรักและความอบอุ่นกับเด็กมาก เนื่องจากการที่ ด.ญ. มดเป็นเด็กคนเดียวในบ้าน และบุคคลในบ้านมีทั้งเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งให้การดูแล เอาใจใส่ และเป็นตัวอย่างให้เด็กเรียนรู้ เช่น ผู้หญิงมีหน้าที่ทำงานบ้าน ทำอาหาร จัดหาอาหาร เตรียมเสื้อผ้าของใช้ให้กับผู้ชาย และมดได้เรียนรู้จากตาและลุง รวมทั้ง น้าชายในบทบาทหน้าที่ของผู้ชายในการทำงานนอกบ้าน การซ่อมแซมเครื่องใช้ในบ้าน เป็นต้น

ขณะที่ครอบครัวของพร เด็กได้เรียนรู้บทบาทของเพศหญิงเพียงอย่างเดียว เนื่องจากเด็กอยู่กับมารดาเพียงลำพัง และเด็กมีลักษณะการติดแม่สูง เด็กปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นได้ยาก จากการสังเกตพบว่า ด.ญ.ฝ้ายจะชอบเล่นคนเดียว ไม่สนใจในทั้งบุคคลอื่นและมีพฤติกรรมที่ชอบคลุกคลีกับผู้ใหญ่และไม่เล่นกับเด็กผู้ชาย

ครอบครัวของมาลี เด็กได้เรียนรู้บทบาทของเพศหญิง และเพศชายที่เหมือนกัน เรื่องการหาเลี้ยงครอบครัว และภาระในบ้าน เช่นการทำอาหาร ดูแลบ้าน และดูแลตา น้าชาย อย่างไรก็ตามมาลีเรียนรู้ในลักษณะการพึ่งตนเอง ปล่อยให้เด็กให้มีอิสระในการทำกิจกรรมต่างๆด้วยตนเอง ทำให้เด็กปรับตัวเพื่อช่วยเหลือตนเองได้ดี และพัฒนาบทบาทของตนเองในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้

นอกจากนี้สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็กที่สำคัญ นอกจากมารดา และผู้ใหญ่ในบ้าน คือ โรงเรียนและสื่อมวลชน ดังนี้

1) โรงเรียน เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น และเรียนรู้บทบาทของตนเองจากเพื่อนและคำสั่งสอนของครู เด็กได้เรียนรู้จากเพื่อน เช่น การเล่นแบบเด็กชาย การพูดกับเพื่อน และเด็กได้รับการสั่งสอนจากครู ในเรื่องบทบาทหน้าที่ของเด็กคือ เด็กชายต้องเป็นผู้เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่นที่อ่อนแอกว่า ส่วนเด็กผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อย ไม่เล่นรุนแรง และการใช้คำพูดที่เหมาะสมกับเพศของตน

2) สื่อมวลชน คือ โทรทัศน์ เด็กได้ตัวแบบของผู้ชาย เช่น การต่อสู้ การใช้คำพูดเลียนแบบ หรือการแสดงท่าทางการเดิน เป็นต้น ส่วนเด็กผู้หญิงได้ตัวแบบ เช่น การใช้คำพูด การแต่งกาย การเดินตามจังหวะ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวนั้น มารดาซึ่งเป็นเพศหญิงทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ส่วนที่ขาดหายไป คือ บิดา ซึ่งพบ ในครอบครัวของมารดา คือ ฤดี และพร การมีตัวแบบเพศชายขาดหายไป เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวมีเพียง มารดา และบุตรเท่านั้น แม้ว่าในครอบครัวของฤดี มีบ้านของน้องชายอยู่ในบริเวณเดียวกัน แต่ไม่ค่อยมีความผูกพันและความสนิทสนมกัน จากการที่ไม่มีตัวแบบของเพศชายในบ้าน อาจเป็นผลให้เด็กไม่สามารถเรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆของผู้ชาย ขาดความเข้าใจเพศชายและการปฏิบัติตนเป็นผู้ชายที่ดีในอนาคต ซึ่งในครอบครัวที่ไม่มีผู้ชายนั้น มารดาจึงเป็นบุคคลสำคัญที่เด็กได้เรียนรู้บทบาทในด้านต่างๆมากที่สุด

ในทางตรงกันข้าม ในครอบครัวของมารดา คือ มาลี สุดา จิตรา และคำนิ้ง มีสมาชิกอื่นที่เป็นเพศชายด้วย เช่น ตา น้องชาย พี่ชาย เป็นตัวแบบเพศชายในการปฏิบัติตนตามบทบาทของผู้ชาย เช่น การเป็นพ่อ การเป็นลูกชาย การเป็นตัวแบบของหัวหน้าครอบครัว การเป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นต้น บทบาทหน้าที่และการปฏิบัติตนดังกล่าว เด็กได้มีโอกาสเห็นแบบอย่างจากผู้ใหญ่ในครอบครัว จึงสามารถเรียนรู้บทบาทหน้าที่ต่างๆของผู้ชายได้แม้ขาดบิดา

3.4 การพัฒนาความรู้สึกผูกพันรักใคร่ในครอบครัว

จากการศึกษา เด็กในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว พบว่า เด็กมักได้รับความรัก ความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและความห่วงใยจากมารดามากที่สุด และเด็กก็แสดงออกถึงความผูกพันรักใคร่กับมารดามากด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมารดามีความใกล้ชิดและเลี้ยงดูเด็กมาตั้งแต่เกิด จนกระทั่งปัจจุบัน สำหรับในครอบครัวที่มีสมาชิกอื่นๆ เช่น ตา ยาย ลุง ป้า น้าสาว หรือน้าชาย บุคคลดังกล่าวได้แสดงออกถึงความรักกับเด็กมากด้วย การที่บุคคลต่างๆแสดงออกซึ่งความรักใคร่ในตัวเด็ก อาจเป็นเพราะว่า บุคคลเหล่านั้นต้องการทดแทนความรักของบิดาที่เด็กขาดหายไป จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กผู้ชายบางคน เช่น ด.ช จาน แสดงพฤติกรรม "ติดแม่" คือ ลักษณะที่เด็กไม่ยอมห่าง หรือไม่ไปไหนโดยปราศจากมารดา ตัวอย่างเช่น

เมื่อทางโรงเรียนมีกิจกรรมทัศนศึกษา โดยพาเด็กไปเที่ยวสวนสัตว์ ผู้วิจัยได้เดินทางไป ด้วย พบว่า ค.ช งาน ไม่ได้ไปเที่ยวกับทางโรงเรียน เมื่อผู้วิจัยไปหาคำหนึ่งที่บ้านและถามถึงสาเหตุ มารดาตอบว่า "งานไม่ยอมไป ให้เขาไปเขาก็ไม่ไป บอกว่ารอไปเที่ยวกับแม่" เมื่อถาม ค.ช งาน ๗ ตอบว่า "ไม่ไป ไม่ไป" มารดาเสริมคำพูดว่า "เขาไม่ยอมไปไหน ไปไหนต้องไปด้วยกัน" หรือ ขณะที่งานดูโทรทัศน์ พร้อมกับมารดา และตา นางสาวเดินเข้ามาชวนงานไปดูไฟที่สนามหลวง งานถาม มารดาว่า "แม่ไปหรือเปล่า" นางสาวตอบว่า "แม่เขาไม่ได้ไป งานไปกับน้ำ 2 คน" งานจึงตอบว่า "ถ้าแม่ ไม่ไป งานก็ไม่ไป เอาไว้รอไปพร้อมแม่นะ"

ในครอบครัวที่แตกแยก โดยการหย่าร้างหรือแยกกัน เด็กไม่เคยรู้จักและไม่ได้ รับรู้ถึงความผูกพันรักใคร่ของบิดา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก มารดาส่วนใหญ่ไม่ต้องการติดต่อกับ ครอบครัวของสามี ดังนั้นบิดาในความรู้สึกของเด็กจึงไม่มีความสำคัญมากกว่ามารดา ตัวอย่าง เช่น

ค.ช นูม มารดาไม่เคยเอ่ยถึงเรื่องบิดา จนกระทั่งเด็กเริ่มเข้าโรงเรียนและเด็กได้ เรียนรู้และเห็นเพื่อนมีพ่อ เด็กได้กลับมาถามมารดาเรื่อง พ่อ มารดาจะตอบเด็กว่า "พ่อไปอยู่กับแม่ เหมือนที่หนูอยู่กับแม่ หนูอยู่กับแม่ได้ไหม" เด็กรับคำและไม่สนใจถามอีก

จากการสังเกตและพูดคุยกับเด็ก เด็กไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองขาดพ่อ เช่น เมื่อถึง วันพ่อ ครูพูดกับเด็กเรื่อง พ่อ และให้เด็กไปกอดและไหว้พ่อ นูมพูดกับครูว่า "หนูไม่มีพ่อ" ครูก็ ตอบเด็กว่า "ไม่มีพ่อก็กอดกับแม่ได้" เด็กก็รับคำ และจากการสัมภาษณ์แม่ พบว่า เมื่อถึงวันพ่อ ค.ช นูม พูดกับมารดาว่า "ครูจู้ว่านูมไม่มีพ่อ นูมมีแม่ตาเป็นพ่อเป็นแม่" แล้วนูมก็กราบที่ตัก มารดา

ในขณะที่เด็กบางคนรู้จักบิดาและย่า แต่ก็ไม่มีความผูกพัน อาจเนื่องจาก พฤติกรรมการแสดงออกของพ่อที่มีต่อเด็ก ตัวอย่างเช่น

ค.ญ มุก มารดาปล่อยให้เด็กได้พบกับบิดาโดยไม่กีดกัน แต่มุกไม่เคยไปหาหรือนอน ที่บ้านบิดาเลย ส่วนใหญ่บิดาเป็นฝ่ายมาหาที่หน้าบ้าน เมื่อพบกันสิ่งที่เด็กได้รับจากบิดา คือ เงิน จาก การพูดคุยกับมุก ผู้วิจัยเห็นมุกกินขนม จึงถามว่าซื้อมาจากไหน มุกตอบว่า "ร้านโน้น ป้าป้าให้เงินมา

20 บาท มุกชื่อขนม 1 บาท " และบางวันผู้วิจัยเห็นมุกถือเงิน 10 บาท ออกมาเล่น ผู้วิจัยถาม " แม่ให้เงินมุกมากินขนมหรือ " มุกปฏิเสธแล้วบอกว่า บิดาเป็นคนให้

ด.ญ มด มารดาจะกีดกันไม่ให้พบบิดา และในขณะที่เดียวกันบิดาเคยมาเยี่ยมแต่เด็กไม่สนใจจนบิดาเลิกมาเยี่ยม แต่ยามาเยี่ยมแทนพร้อมกับนำขนมและสิ่งของมาให้ เมื่อยามมาหา มักจะเล่าเรื่องของบิดาให้เด็กฟัง เช่น เรื่องพ่อมีลูกใหม่ มารดาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เด็กตอบว่าเขาว่า " มดไม่เคยมีน้อง มีมดคนเดียว " และจากการพูดคุยกับมด เมื่อผู้วิจัยถามมดเกี่ยวกับพ่อ เด็กจะเงิบไม่คุยกับผู้วิจัยและหันไปสนใจสิ่งอื่นรอบตัว และผู้วิจัยทราบจากมารดาว่า เด็กไม่เคยถามหรือสนใจเกี่ยวกับบิดาเลย และลูกสาวจะสนิทสนมรักและผูกพันกับป้า(พี่สาวจิตรา)และลุง (พี่เขยจิตรา)มาก เวลาที่ลุงกับป้าไปเที่ยวไหนจะพาไปด้วย มดเรียก ลุง ว่า " พ่อ " ซึ่งเมื่อผู้วิจัยคุยกับมดและถามถึงวันหยุดที่ผ่านมาไปเที่ยวที่ไหนบ้าน มดตอบว่า " พ่อพาไปเที่ยวห้าง " เมื่อผู้วิจัยเล่าให้มารดาฟัง มารดาก็บอกว่า "มด เรียกพี่เขยว่า พ่อ และเรียกพี่สาวว่า แม่... เพราะทั้งสองคนไม่มีลูกจึงรักมดเหมือนลูกสาว " นอกจากนี้บ่อยครั้งมดเรียกมารดาด้วยชื่อเล่นเฉยๆ

ด.ญ ฝ่าย มารดาไม่เคยเอ่ยและพูดถึงบิดาให้เด็กฟัง และในขณะที่เดียวกันฝ่ายซึ่งเป็นเด็กที่ยังไม่มีความสนใจซักถาม หรือพูดถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบิดา

ส่วนในครอบครัวที่บิดาถึงแก่กรรม มารดาเล่าเรื่องราวความรักของบิดาให้เด็กฟังโดยไม่ปิดบัง และจากการสังเกตสถานที่อาศัย ผู้วิจัยพบว่า มารดามีรูปภาพของบิดาติดบนฝาผนังของบ้าน หรือตั้งอยู่ในตู้ ดังนั้นความรู้สึกต่อบิดาจึงเป็นความรู้สึกในทางที่ดี เช่น

เมื่อผู้วิจัยพูดคุยกับ ด.ช งานบุตรของคำนึ่ง เรื่องสมาชิกในครอบครัว งานตอบผู้วิจัยว่า " บ้านผม มีตา มีแม่ พ่อตายไปแล้ว ยายก็ตายไปแล้ว แล้วมีน้ำตัน " เมื่อผู้วิจัยถามสาเหตุการตายของพ่อ งานตอบผู้วิจัยว่า " แม่บอกว่า พ่อเป็นมะเร็ง (ทำท่าคิด)...มะเร็งในตับ " เมื่อผู้วิจัยถามต่อว่าเคยเห็นพ่อหรือไม่ งานตอบว่า " เคยเห็นในรูป พ่อตายมานานแล้ว "

จากข้อมูลที่งานตอบนั้นตรงกับสิ่งที่มารดาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า " งานถามถึงพ่อเป็นอะไร ทำไมตาย " มารดาตอบว่า " พ่อไม่สบายมาก หมอรักษาไม่หาย "

ส่วนในครอบครัวของ ค.ช เบียร์ บุตรของสุดา มารดาตั้งรูปบิดาไว้ในตู้และบอกให้ลูก
กับรู้ว่า บิดาไปอยู่บนสวรรค์ และเบียร์อยู่กับแม่ อากง และอาม่า ซึ่ง ค.ช เบียร์ เป็นเด็กเงิบไม่ชอบ
พูดหรือซักถาม เบียร์จะถูกสอนให้เรียกอากง (ตา) ว่า "พ่อ"

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า เด็กส่วนใหญ่มีความผูกพันกับมารดา
และผู้ใหญ่ที่ช่วยมารดาเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็ก เด็กบางคนได้เรียนรู้และเลียนแบบอารมณ์ของมารดา
และผู้ใกล้ชิดมาพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยของตนเอง เช่น ค.ช นูมชอบพูดเสียงดัง มีอารมณ์ขัน
ผู้วิจัยพบว่า มารดาของนูมเป็นคนพูดชัดเจน เสียงดัง มีอารมณ์ขันและคุยสนุกเหมือนกับพี่เลี้ยง
ของนูม เป็นผู้หญิงที่รูปร่างอ้วนและเสียงดัง เช่น เวลาเรียกเด็ก " ใ้นูม มึงเห็นไอ้...หรือเปล่า "

ในขณะที่เดียวกัน ค.ช เบียร์ เป็นเด็กเรียบร้อย เงียบขรึม ไม่กล้าแสดงออก เชื่องช้า มีนิสัยบางอย่าง
คล้ายอากงซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูใกล้ชิด แต่ไม่เหมือนมารดาที่เป็นผู้หญิงปราดเปรี้ยว กระตือรือร้น
มีความมั่นใจในตนเองสูง หรือ ค.ญ มต เป็นเด็กที่เงิบ ไม่ค่อยชอบเล่นกับกลุ่มเพื่อนหลายคน
เรียบร้อย ลักษณะคล้ายกับมารดาที่เป็นคนเงิบ พูดน้อย ใจดี เป็นต้น

การแสดงออกที่เด็กแสดงต่อบุคคลที่รู้สึกผูกพัน จากการวิเคราะห์พบว่า

1) เด็กเชื่อฟังและทำตามคำสั่งสอนหรือคำสั่งของมารดา ตัวอย่างเช่น

ค.ช นูม เมื่อถึงเวลานอน มารดาสั่งให้ปิดโทรทัศน์และเข้านอน นูมขอดูโทรทัศน์ต่อ
มารดาไม่ยอมและพูดว่าจะไม่รักและไม่พูดด้วย ค.ช นูมกลัวมารดาไม่รักจึงยอมเข้านอนกับมารดา หรือ
เมื่อนูมกำลังเล่นของเล่นอยู่ แล้วน้องชาย (ลูกน้าชาย) มาขอเล่นด้วย ค.ช นูมไม่ยอมแบ่ง แต่เมื่อ
มารดาเห็นและพูดว่า " นูมแบ่งของเล่นให้น้องเล่นด้วย " นูมแสดงท่าทางไม่พอใจและบ่นเสียงทิ่มพ้ำ
แต่ก็ยอมทำตามมารดาสั่ง

ค.ช จาน มารดาพาไปห้างและซื้อชุดนอนมาให้ มารดาให้ลูกลองใส่ชุดนอน จานเลย
ขอแม่ใส่นอนเลย มารดาไม่อนุญาตให้ใส่ตัวอื่นก่อนเพราะต้องซักชุดนอนก่อนจึงใส่ได้ ค.ช
จานพยายามอ้อนวอน เมื่อมารดาขืนขืนไม่อนุญาตจานยอมใส่ชุดนอนตัวอื่นก่อน

ค.ญ มุก เมื่อมารดาเรียกมาอาบน้ำ มุกเดินมาและเขาไปในบ้านเพื่ออาบน้ำ แต่พบที่
สาวกำลังอาบน้ำอยู่ที่เดินมานอกแม่ แม่บอกให้นั่งรอมุกก็ปฏิบัติ สักครู่เมื่อเห็นที่สาวอาบน้ำเสร็จมุกก็
เดินเข้าไปในบ้านไปอาบน้ำ

2) เด็กจะแสดงออกด้วยการพยายามใกล้ชิดของความมั่นใจต่อความผูกพันที่มีต่อกัน เช่น การแสดงความรักโดยการโอบกอด หอม และการซึ่กถามถึงความรักที่มารดามีต่อตน การแสดงออกถึงความผูกพันโดยมีพฤติกรรมต่างๆ ตัวอย่างเช่น

ค.ช บอม เข้านอนพร้อมแม่ ก่อนนอนมารดาเล่าให้ฟังว่า " บอมจะถามเสมอว่า แม่ตา รักหนูหรือเปล่า " และมารดาก็ตอบ " รักสิ ไม่รักแล้วจะเลี้ยงเธอ " ค.ช บอมบอกมารดาว่า " หนูก็รักแม่ตา " แล้วก็โอบกอด และหอมแก้มมารดา

ค.ช จาน เป็นเด็กที่ติดมารดามาก เมื่อมารดาไปในที่ที่สามารถพาเด็กไปด้วยได้ก็จะพาไปเสมอทุกแห่ง เมื่อทางโรงเรียนมีกิจกรรมทัศนศึกษาไปเที่ยวสวนสัตว์ ผู้วิจัยเดินทางไปด้วย พบว่า ค.ช จาน ไม่ได้ไปเที่ยวกับทางโรงเรียน ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยไปหามารดาที่บ้านและถามสาเหตุ มารดาตอบว่า " จานไม่ยอมไป ให้ไปเขาก็ไม่ไป บอกว่ารอไปเที่ยวกับแม่ " เมื่อผู้วิจัยถามจานว่า " ทำทำไมไม่ไป มีเพื่อนๆ ไปหลายคน ครู (ชื่อผู้วิจัย) ก็ไปด้วย " จานตอบว่า " ไม่ไป ไม่ไป " มารดาตอบเสริมว่า " เขาไม่ยอมไปไหน ไปไหนต้องไปด้วยกัน "

จากการสังเกตพบว่า เด็กมีพฤติกรรมที่ต้องการให้มารดาแสดงออกถึงความรักกับตนมาก และต้องการความใกล้ชิดจากมารดา ทั้งนี้เนื่องจากมารดาไม่เห็นความสำคัญต่อการแสดงความรักทางร่างกายกับเด็ก หรือมารดาไม่มีเวลา เด็กส่วนใหญ่เรียกร้องความสนใจจากมารดาและบุคคลอื่น เช่น การร้องไห้ ตัวอย่างเช่น

ค.ญ มุก มารดาประกอบอาชีพค้าขายและมีงานยุ่งทั้งวัน ส่วนตอนเย็นหรือวันหยุดมักจะนัดเพื่อนออกไปสังสรรค์นอกบ้าน และปล่อยให้สมาชิกในครอบครัว เป็นผู้ดูแลลูกๆ จากการที่ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของเด็กพบว่า มุกแสดงออกต่อผู้อื่นโดยการเข้ามาใกล้ชิด เช่น การเข้าไปกอดครู หรือเมื่อเห็นผู้วิจัยจะเดินเข้ามาหาและดึงมือไปกุมและบางครั้งเห็นเพื่อนเข้ามากอดผู้วิจัย ค.ญ มุกก็เดินเข้ามากอดเอวบ้าง หรือในขณะที่มารดากำลังคุยกับผู้วิจัยหน้าห้องเรียน มุกออกมายืนเกาะประตูดู แต่มารดาไม่สนใจหันไปทักทาย เมื่อผู้วิจัยคุยกับมารดาเสร็จ มารดาก็ลากลับโดยไม่สนใจทักทายลูกพอผู้วิจัยเข้าไปในห้องเรียนเห็นมุกนั่งร้องไห้ให้ผู้วิจัยถามถึงสาเหตุ มุกตอบว่า " คิดถึงแม่ "

ในขณะที่เดียวกันเด็กที่มารดาให้ความรักมาก เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่เอาแต่ใจตนเอง และไม่มีเหตุผล เช่น

ด.ญ. ฝ่าย เมื่ออยู่โรงเรียนจะไม่สนใจทำกิจกรรมร่วมกับครู เมื่อเห็นผู้วิจัยนั่งอยู่ก็เดินเข้ามาหาและมองดู บางครั้งเข้ามากอด เมื่อผู้วิจัยบอกให้เข้าไปร่วมกิจกรรมกับเพื่อน ฝ่ายก็เดินไปนั่งบนเก้าอี้ฝั่งตรงข้าม แล้วใช้เท้ายันโต๊ะ ผู้วิจัยเตือนให้เอาเท้าลง ฝ่ายเฉยและมองหน้าผู้วิจัย เพื่อนข้างๆ เห็นก็ยกเท้าลงให้ ฝ่ายก็ยกเท้าขึ้นมาใหม่ ผู้วิจัยแก้มองเฉยไม่สนใจมอง สักครู่ฝ่ายยกเท้าลงแล้วลุกเดินไปยืนเกาะประตูมองเหม่อไปด้านนอกห้องเรียน หรือ เมื่อผู้วิจัยนั่งสนทนากับมารดาที่ฝ่ายที่หน้าห้องเรียน ฝ่ายมายืนเกาะประตูมองและเข้ามาหามารดา แล้วพูดขึ้นว่า "แม่กลับบ้าน" มารดาตอบว่า "แม่ไม่ได้มารับกลับ กลับตอนเย็น ตอนนี่แม่มีธุระคุยกับคุณครู ฝ่ายไปนอนก่อนเดี๋ยวแม่นั่งตรงนี้ อย่านอนกับแม่นะ พูดให้เชื่อ ไปลูก ไป" ฝ่ายเฉยทำหน้าที่แบกถ้วยร้องไห้ มารดาจึงพูดต่อ "ลูกอย่าทำอย่างนี้นะ แม่ไม่รักฝ่ายเดี๋ยวให้ย่าหมาย (น้าการ) ดีเลย" ฝ่ายสั่นหัว พูดว่า "ไม่เอา แม่กลับบ้าน" มารดาก็พูดย้ำเรื่องกลับบ้านในตอนเย็น สักครู่ครูเดินมาพาฝ่ายไปในห้องและมารดาก็ไม่สนใจแล้วลาผู้วิจัยกลับไปทำงานต่อ

นอกจากนี้ยังมีเด็กที่แสดงความผูกพันกับผู้ใหญ่ เช่น ตา ยาย และญาติ เท่ากับมารดา เช่น

ด.ช. เบียร์ ได้รับการดูแลและความรักจาก อากงและอาม่า อย่างใกล้ชิดตั้งแต่เกิดและสำหรับอากงนั้น ด.ช. เบียร์ เรียก "พ่อ" อากง เป็นผู้ดูแลเบียร์ตั้งแต่เช้า เรื่องการจัดหาอาหารเช้า - เย็น , การรับ - ส่ง ที่โรงเรียน , ดูแลรักษาความสะอาด , พูดคุย เล่นและสอนเบียร์ ซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้สนทนากับอาจารย์ประจำชั้น และสนทนากับอากง ทำให้ผู้วิจัยพบว่าเบียร์มีลักษณะนิสัยเหมือนอากง คือ เรียบร้อย , เคารพยำเกรงผู้ใหญ่ , และใจเย็นขี้น

ด.ญ. มด เป็นหลานคนเดียวในบ้านสมาชิกทุกคนรักและดูแลตามใจมด โดยเฉพาะป้าและลุง ซึ่งไม่มีลูกทำให้รักและดูแลมดเหมือนลูก มดจึงติดลุงกับป้ามาก เวลาว่างมดจะไปอยู่และเล่นที่บ้านลุงกับป้าที่อยู่ในบริเวณใกล้กัน เวลาที่ลุงกับป้าไปธุระหรือต่างจังหวัดก็พามดไปด้วยเกือบทุกคน มดเรียกลุงว่า "พ่อ" และเรียกป้าว่า "แม่...."

ด.ช. บวม เมื่อมารดาพาไปเที่ยวนอกบ้าน เช่น ตลาด บวมเห็นของเล่นแล้วอยากได้จึงขอให้มารดาซื้อให้ เมื่อมารดาเห็นราคารู้สึกว่าราคาแพง มารดาจะพูดกับบวมว่า "ไม่เอา ราคามันแพง บวมก็รับฟังและเข้าใจ พร้อมพูดกับมารดาว่า " ถ้าแม่มีเงินเยอะๆ แม่ซื้อให้หนูนะ " ญาติมักสอนบุตรชายเสมอเรื่อง การรู้จักควบคุมอารมณ์ เช่น เมื่ออยากได้อะไรให้บอกกับมารดาดีๆ อย่านแสดงอาการร้องไห้ กระตืบเท้า หรือ ร้องกรี๊ด ถ้ามารดามีเงินหรือราคาไม่แพงมารดาจะซื้อให้ มารดาจะสอนเด็ก

ให้รับรู้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และเด็กได้รับฟังคำสอนเสมอ ทำให้เด็กเข้าใจและยอมรับสิ่งที่ตนมี

2.5 การสอนให้เด็กยอมรับ และเข้าใจในสภาพครอบครัว

จากการศึกษา พบว่า มารดาในครอบครัวกรณีศึกษาสอนให้เด็กยอมรับ และเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว โดยเฉพาะในเรื่อง การประหยัด ผู้วิจัยพบว่า เด็กรับรู้ถึงภาระรับผิดชอบของมารดา ซึ่งมารดาสอนให้เด็กปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไข

จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า ในมารดาที่ประกอบอาชีพมีเงินเดือนประจำ เด็กได้เงินไปโรงเรียนวันละประมาณ 5 - 10 บาท และ มารดาบอกเด็กใช้ชื่อขนมของกิน และสิ่งที่มีประโยชน์มากกว่าชื่อของเล่น เช่นเดียวกันเมื่อมารดาพาเด็กไปเที่ยวข้างนอก มารดาไม่ชื่อของเล่นให้เด็ก แต่มารดาชื่ออาหารให้เด็กรับประทานอย่างอิสระ เช่น

ด.ช จาน เปิดกระเป๋าและหยิบแบงก์กาไม่ออกมาอวดมารดาและตา เมื่อตาเห็นถามว่า " ชื่อมาทำไมแบงก์กาไม่ กาแม่ คราวหลังไม่ต้องชื่อมา ไม่มีประโยชน์ " ในขณะที่เดียวกัน เมื่อ ด.ช จานทำดินสอหัก มารดาพูดว่า " เดี่ยวแม่ชื่อดินสอให้ใหม่ "

พร พานูตรสาวไปตลาดนัด แล้วมารดาเลือกซื้อกางเกงราคาถูก 1 ตัว เมื่อ ด.ญ ฝ่ายเห็นมารดาซื้อกางเกงก็อยากได้บ้าง เมื่อฝ่ายบอกความต้องการมารดาจึงเลือกกางเกงขาด้านราคาถูกให้ลูก 1 ตัว

ฤดี พานูตรชายไปเที่ยวข้างนอก และเมื่อเด็กเห็นของเล่นบอกขอให้มารดาซื้อให้ เมื่อฤดีเห็นราคาจึงพูดกับบุตรว่า " ไม่เอา มันแพงราคา 199 บาท เอาเงินไปซื้อขนมดีกว่า " ด.ช นูม มองและ ตอบว่า " ถ้าแม่มีเงินเยอะๆ แม่ซื้อให้หนูนะ " เมื่อมารดาเห็นของเล่นราคาถูกหน้าที่ทำงาน เช่น รถพลาสติกราคา 39 บาท มารดาจะซื้อมาให้บุตรชาย

ในทางตรงกันข้าม มารดาที่ประกอบอาชีพค้าขายมีรายได้สูง มารดาใช้จ่ายเงินง่ายและชื่อของที่ต้องการโดยไม่มีกัลังเล มารดาตามใจบุตรในเรื่องการรับประทาน เด็กมีเงินใช้จ่ายที่โรงเรียนประมาณวันละ 15 - 20 บาท มารดาให้เงินเด็กใช้อย่างเต็มที่ประมาณวันละ 100 บาทในวันหยุดสำหรับซื้ออาหารต่างๆ รับประทาน ตัวอย่างเช่น

จิตราซื้อของเล่น หรือหนังสือนิทานต่างๆ ให้ลูกสาวตามความต้องการ สำหรับเสื้อผ้า มารดาพาบุตรไปซื้อที่ห้างสรรพสินค้าและมารดาซื้อเสื้อผ้าที่ดูใจโดยไม่คำนึงถึงราคา เมื่อบุตรเห็นเสื้อผ้าสวยก็ร้องขอให้มารดาซื้อให้ มารดาและผู้ใหญ่จะตอบสนองความต้องการเด็กทันที จากการสังเกตเสื้อผ้าของ ด.ญ มด ทุกชุดจะสวยงามและราคาสูงพอสมควร

การสอนให้เด็กรู้จักการประหยัดนั้น สังเกตได้ว่า มารดามักสั่งสอนและให้คำแนะนำเด็กในเรื่องการซื้อของ และการใช้เงินอย่างมีประโยชน์ โดยทุกๆครั้งที่มารดาซื้อของให้เด็กหรือให้เงิน มารดามักพูดเรื่องการใช้จ่ายเงินให้คุ้มค่าเสมอ นอกจากนี้มารดาไม่มีการวางแผนหรือต่อรองกับเด็ก เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ดี มารดาให้เหตุผลว่า ฐานะอย่างตนเองไม่สามารถต่อรองกับเด็กได้

2.6 การฝึกการช่วยเหลือตนเอง : เน้นการพึ่งตนเองให้เร็วที่สุด และการช่วยเหลือเด็กมากเกินไป

การอบรมเลี้ยงดูของมารดา พบว่า มารดาเน้นฝึกให้เด็กรู้จักช่วยเหลือและพึ่งตนเองให้เร็วที่สุด และการช่วยเหลือเด็กมากเกินไป โดยมารดามีลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังนี้

1) การฝึกให้เด็กพึ่งตนเองให้เร็วที่สุด เนื่องจากมารดาต้องมีการะหน้าที่ในการทำงานประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง ลูก และสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นเวลาสำหรับดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิดจึงมีไม่เต็มที่ ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวฤดี มีสมาชิกจำนวน 3 คน คือ มารดา ฤดีและบุตรชาย ฤดีทำงานในวันจันทร์ - ศุกร์ โดยออกจากบ้านตั้งแต่ 7.00 น. และกลับถึงบ้านเวลา 17.00 น. ส่วนมารดาฤดีทำงานเป็นนักการ ซึ่งเริ่มทำงานตั้งแต่ 07.30 - 20.00 น. จึงไม่สามารถดูแลแทนฤดีได้ ช่วงเวลาที่ฤดีมีให้บุตรชาย คือ ช่วงเช้าประมาณ 1 ชั่วโมง ก่อนไปทำงานและส่งบุตรชายไปโรงเรียน และช่วงเย็นหลังกลับจากทำงานเรื่อยไปจนถึงเวลาเข้านอน รวมทั้งวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์เท่านั้น ในช่วงเวลาที่เหลือเด็กได้รับการดูแลจากโรงเรียนและพี่เลี้ยงที่มารดาจ้างเลี้ยงเด็ก

ครอบครัวของมาลี มีสมาชิกในครอบครัวหลายคน คือ ตา ยาย น้าสาว หลาน 2 คน น้องสาว และน้องชาย และทุกคนต่างมีภาระหน้าที่การงานของตนเอง มาลีใช้เวลาช่วงเช้าตั้งแต่ 09.00 - 24.00 ในการขายอาหาร ร่วมกับน้าสาว ซึ่งก่อนเริ่มขายมาลีต้องเตรียมอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ และหลัง

ขายอาหารมาลีก็ต้องเก็บอุปกรณ์ ส่วนช่วงเย็นมาลีต้องไปจ่ายตลาด เพื่อเตรียมของสำหรับขายในวันต่อไป ในบางวันช่วงเวลาค่ำมาลีมักใช้เวลาไปเที่ยวกับเพื่อน แทนการอยู่กับบ้านกับบุตรสาวทั้งสอง ปล่อยให้บุตรอยู่ในการดูแลของผู้ใหญ่ คือ ยาย , น้าสาว และสมาชิกอื่นในครอบครัว

ครอบครัวของค่านึง มีสมาชิกในครอบครัวหลายคน และมีตาทำหน้าที่คอยดูแลบุตรชาย สำหรับค่านึงใช้เวลาส่วนใหญ่ทำงานนอกบ้าน ตั้งแต่เวลา 08.00 - 17.00 น. และมีอาชีพเสริม คือ รับจ้างซักรีดในช่วงเวลาเย็น ค่านึงจึงมีเวลาดูแลบุตรช่วงเช้าก่อนส่งบุตรไปโรงเรียน และช่วงเย็นหลังเลิกงานรีบไปจนถึงเวลาเข้านอน รวมทั้งวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ในช่วงเวลาที่เหลือเด็กได้รับการดูแลจากโรงเรียนและตา

จากภารกิจหน้าที่ของมารดาตั้งที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า มารดามีเวลาในการดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนเด็กน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับเวลาที่มารดาต้องทำงานประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว รวมทั้งค่าใช้จ่ายสำหรับตนเองและบุตร ดังนั้นมารดาจึงจำเป็นต้องฝึกให้เด็กรู้จักการช่วยเหลือและพึ่งตนเองให้เร็วที่สุดในเรื่องต่างๆ ที่เด็กอายุ 4 - 6 ปีสามารถปฏิบัติได้ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระส่วนหนึ่งของมารดา นอกจากนี้พบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิกอื่นอยู่ด้วย เช่น ตา , ยาย , น้าสาว สมาชิกเหล่านี้มีส่วนช่วยในการฝึกเด็กร่วมกับมารดา

จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กในครอบครัวแตกแยกมารดาเลี้ยงดูเด็กให้พึ่งตัวเองมากโดยไม่มีการแสดงความรักให้เด็กได้รับรู้ เด็กมีพฤติกรรมการแสดงออกกับผู้อื่น เช่น

มาลี มีบุตรสาว 2 คน มาลีเลี้ยงบุตรทั้ง 2 คนในลักษณะการพึ่งตัวเองในทุกๆด้าน และไม่แสดงออกถึงความรักด้วยกิริยา ท่าทาง หรือวาจา ดังนั้น ด.ญ มุกจึงเป็นเด็กที่ชอบคลุกคลีและสนิทสนมกับบุคคลอื่นง่าย ๆ เช่น การโอบกอด สัมผัส การพูดคุยซักถาม หรือแสดงการมอง จ้อง ผู้ที่ตนสนิทด้วยเพื่อเรียกร้องความสนใจ

2) การช่วยเหลือเด็กมากเกินไป จากการศึกษาพบว่า มารดาที่มีอายุน้อย และในครอบครัวมีสมาชิกหลายคน คือ จิตรา กับมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยไม่มีสมาชิกอื่นในครอบครัวช่วยเหลือ คือ พร มารดาทั้ง 2 คน อบรมเลี้ยงดูบุตรในลักษณะการช่วยเหลือเด็กมากเกินไป และไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง ตัวอย่างเช่น

จิตรา มีเวลาให้กับลูกเต็มที่ เนื่องจากในครอบครัวมีสมาชิกหลายคนทั้งคู่ดูแลในเรื่อง การจัดเตรียมอุปกรณ์ และของใช้สำหรับค้าขายส้มตำ ดังนั้นจิตราจึงเอาใจใส่ ช่วยเหลือลูกอย่างใกล้ชิด และทำสิ่งต่างๆ ให้กับลูกด้วยตนเอง เช่น การจัดเตรียมเสื้อผ้า , แต่งตัว , ใส่ถุงเท้า - รองเท้า และการอาบน้ำ ทาแป้ง หวีผม ตลอดจนช่วยลูกแปรงฟัน ในขณะที่เดียวกัน หน้าที่เล็กๆน้อยๆในบ้านที่เด็กสามารถทำได้ จิตราและสมาชิกในครอบครัวก็ทำเอง โดยมารดาให้เหตุผลว่า "ทุกคนในบ้านโตเป็นผู้ใหญ่หมดแล้ว สามารถทำงานในบ้านเอง ไม่ต้องให้มดทำ เพราะเขายังเด็กอยู่ "

พร อาศัยอยู่ ตามลำพังกับลูกสาว การที่พรไม่ค่อยมีเวลาดูแล เอาใจใส่ลูกได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากในวันทำงานมารดาต้องรีบพาลูกไปส่งโรงเรียนแล้วไปให้ทันทำงาน ตั้งแต่ 07.30 - 17.00 น ทำให้มารดาต้องปฏิบัติสิ่งต่างๆ อย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกัน ลูกสาวของพร เป็นเด็กที่มีลักษณะเรื่องช้า และช่วยเหลือตนเองได้ไม่เต็มที่ พรจึงช่วยเหลือบุตรในทุกๆ อย่าง แม้ว่าบางครั้ง มารดาปล่อยให้ลูกลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง แต่เมื่อเด็กทำได้ช้าไม่ทันเวลา มารดาจึงช่วยเหลือทุกครั้งไป

มารดาที่ช่วยเหลือเด็กมากเกินไป และไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง พบว่าเด็กที่มาจากอบรมการเลี้ยงดูของในลักษณะดังกล่าว มีนิสัยเกียจคร้าน เห็นแก่ตัว เชื้อยชาและดื้อรั้น เช่น ค.ญ มด และ ค.ญ ฝ่าย ตัวอย่างของพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก เช่น

เมื่อครูประจำชั้นสั่งให้เด็กนักเรียนในห้องช่วยกันทำความสะอาด และจัดโต๊ะหลังจากการรับประทานอาหารเสร็จแล้ว เด็กๆทุกคนในห้องต่างก็ช่วยกันยกโต๊ะ - เก้าอี้ , เช็ดโต๊ะ , กวาดพื้น เป็นต้น แต่ ค.ญ มด กลับเดินมาหยิบผ้าเช็ดหน้า ขันน้ำ แปรงสีฟันของตนเอง และนั่งหน้าห้อง โดยไม่เข้าไปช่วยเหลือเพื่อน จนเพื่อนเห็นและเข้ามาเตือน มดก็แสดงอาการเฉยเมย ดังนั้นเพื่อนจึงไปบอกครู เมื่อครูเดินเข้ามาเตือนมดให้ไปช่วยเพื่อนๆ มดจึงค่อยๆลุกขึ้นอย่างไม่เต็มใจและเดินเข้าไปยกเก้าอี้ 1 ตัว จากนั้นก็ยืนเฉยมองเพื่อนๆ

ค.ญ ฝ่าย ยืนมองผู้วิจัยนั่งเขียนหนังสืออยู่ ขณะนั้นนางพยาบาลเดินเข้ามาทำความสะอาดห้อง นางพยาบาลตะโกนบอกให้ฝ่ายนำถาดอาหารที่กินเสร็จแล้ว ไปไว้ในภาชนะมั่งให้เรียบร้อย แต่ฝ่ายก็ยังยืนเฉยไม่สนใจ ผู้วิจัยจึงพูดย้ำคำพูดของพยาบาลอีกครั้ง ฝ่ายมองหน้าและยังเฉยเมย สักครูใหญ่พยาบาลเดินเข้ามาหา และพูดขึ้นด้วยน้ำเสียงดุๆ พร้อมดึงแขนฝ่ายพาไปที่ถาดอาหาร ฝ่ายจึงค่อยๆปฏิบัติตามคำสั่งโดยดี

นอกจากนี้ พบว่า เด็กมีลักษณะพึ่งพิงผู้อื่นสูง ขอบอดด้อย และ ไม่กล้า แสดงออก ขาดความอดทน รวมทั้ง มีความเชื่อมั่นในตนเองต่ำ เช่น

ด.ช เบียร์ กำลังเล่นของเล่นอยู่ ลักครมีเพื่อนมาแย่งของเล่นในมือไปเล่น เมื่อเบียร์ ถูกเพื่อนแย่งของการแสดงออกของเบียร์ คือ ยืนเฉยและร้องไห้ หรือเมื่ออยู่บ้าน มารดาขอให้เด็กวาด ภาพ ด.ช เบียร์จะเริ่มคำถาม "วาดอะไร วาดอย่างไร และทำอย่างไรต่อละ วาดไม่เป็น ต้องวาดมือ ใหม่ วาดไม่เป็น แล้ววาดอะไรต่อละ" ซึ่งลักษณะคำถามที่เด็กถามเป็นคำถามที่แสดงออกถึงลักษณะ เด็กที่ขาดความมั่นใจในตนเองสูง

ด.ช จาน ขณะที่กำลังเดินไปห้องน้ำ มีเพื่อนคนหนึ่งเดินมาผลักจานอย่างแรง จาน ร้องไห้แล้วเดินไปห้องครู หรือ เมื่อน้ำสาวชวนจานไปเที่ยวดูไฟที่สนามหลวงในวันพ่อ จานถามมารดาว่า ไปหรือเปล่า เมื่อมารดาให้ไปกับน้ำแต่มารดาไม่ไป จานก็ไม่ไป พร้อมบอกน้ำว่าจะรอไปพร้อมมารดา

จิตรา เป็นมารดาที่รัก และดูแลเอาใจใส่บุตรสาว อย่างใกล้ชิด มากเกินขอบเขต โดยการไม่ฝึกให้เด็กได้ช่วยเหลือ หรือกระทำการใดด้วยตนเอง การตามใจลูกในเรื่องการใช้จ่ายเงิน ผู้วิจัย พบว่านอกจากเด็กได้เงินมาโรงเรียนมากกว่าเด็กในครอบครัวกรณีศึกษาครอบครัวอื่นแล้ว ในวันหยุด เด็กใช้จ่ายใน 1 วันเกิน 100 บาท สิ่งที่มารดาช่วยเหลือทุกอย่าง เช่น การอาบน้ำ แต่งตัว ใส่รองเท้า นักเรียน การหยิบส่งของ ด.ญ มด จึงมีพฤติกรรมที่คือรับ เอาแต่ใจตนเอง เกียจคร้าน และ ซึ่งผู้วิจัย พบว่า พฤติกรรมนี้มักเกิดขึ้นที่บ้านมากกว่าที่โรงเรียน จากการสังเกตพฤติกรรม ด.ญ มดที่โรงเรียนและ จากการสนทนากับอาจารย์ประจำชั้น พบว่า เมื่อเด็กรับประทานอาหารเช้า เด็กนักเรียนจะช่วยกันเก็บ กวาด เศษอาหาร ฤติชะ หรือยกเก้าอี้ ยกโต๊ะออกจากห้องเพื่อจัดห้องสำหรับนอน ด.ญ มด ไม่เคยช่วย เหลือเพื่อนมักหลบมานั่งด้านนอกห้อง หรือคุยกับเพื่อน เด็กจะทำก็ต่อเมื่อ ครูประจำชั้นสั่งให้ช่วย เพื่อนเท่านั้น

ฤติ เป็นมารดาที่รัก และเอาใจใส่บุตรอย่างใกล้ชิดต้องดูแลเด็กเอง แม้ว่าใน ครอบครัวของฤติจะมียายอยู่ด้วย แต่ยายต้องทำงานและกลับถึงบ้าน ประมาณ 20.30 เกือบทุกวัน ด.ช บวมจึงมีความรักและใกล้ชิดกับมารดามาก มารดาเลี้ยงบุตรให้ช่วยเหลือตนเองตามวัยของเด็ก และฝึก เด็กในสิ่งที่เด็กสามารถทำได้ด้วยตนเอง และช่วยผู้ใหญ่ในเรื่องเล็กน้อยตามกำลังความสามารถของเด็ก ลักษณะที่มารดาอบรมเด็ก มารดานำสิ่งที่เด็กกระทำหรือ เหตุการณ์จริงที่ดี และที่ไม่ดีมาอบรมเด็ก มารดามักแสดงความรักต่อเด็กด้วยการโอบกอดในเวลาอน และเด็กมักแสดงคำพูด การกระทำที่ แสดงออกถึงความรักที่มีต่อมารดา เช่น การกอด หอม หรือ ถามถึงความรักที่มารดามีต่อตนเอง บวมจึง เป็นเด็กที่ เรียบร้อย ใจดี พุดจาไพเราะ มีเหตุผล ชอบช่วยเหลือผู้อื่น

พร เลี้ยงลูกด้วยความรัก เอาใจใส่ และช่วยเหลือบุตรมาก เนื่องจาก ด.ญ ฝ้าย เป็นเด็กที่ เื่องช้า และอายุน้อยที่สุดในห้อง การช่วยเหลือตนเองยังไม่ดีพอ ในขณะที่เดียวกันที่ พรเป็นผู้หญิงที่คล่องแคล่ว ว่องไว ใจร้อน พรจึงเลี้ยงฝ้ายโดยเน้นการช่วยเหลือบุตรและไม่ปล่อยให้บุตรทำอะไรตามความสามารถ เพราะเด็กมักปฏิบัติซ้ำ ไม่ทันใจมารดา

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว ประกอบด้วยปัจจัยที่มีผลทางอ้อมและโดยตรง มีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลทางอ้อมต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว : ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกคู่ครองและการหย่าร้าง

2. ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว ได้แก่

2.1 การอบรมเลี้ยงดูและความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมของมารดา

2.2 ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของมารดา และครอบครัวเดิมของมารดาและภาวะรับผิดชอบของมารดา

2.3 ความสัมพันธ์กับอดีตสามีหรือครอบครัวของอดีตสามีก่อนการหย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม และความรับผิดชอบต่ออดีตสามี

2.4 บุคลิกภาพของมารดา และบุคลิกภาพของเด็ก

2.5 การมีเด็กวัยเดียวกัน หรือเพศเดียวกันอยู่ในบริเวณบ้าน

1. ปัจจัยที่มีผลทางอ้อมต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว : ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกคู่ครองและการหย่าร้าง

จากการวิจัย พบว่า มารดากรณีศึกษามีลักษณะของการพบและการเลือกคู่ครองแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ทั้งนี้ผลของการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวที่แตกต่างกัน ทำให้ลักษณะบุคลิกของมารดาไม่เหมือนกันด้วย ซึ่งอาจส่งผลรวมไปถึงความคิดในการตัดสินใจเริ่มต้นชีวิตครอบครัว และการตัดสินใจหย่าร้างหรือแยกกันกับสามี ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวที่หย่าร้าง แยกกัน และพื้นฐานครอบครัวพ่อแม่ปรองดองกัน มีลักษณะการเลี้ยงดูลูกแบบให้อิสระในการคิดและตัดสินใจนั้น การเริ่มต้นชีวิตครอบครัวของมารดากรณีศึกษามีลักษณะดังนี้

ว่า ครอบครัวที่หย่าร้าง แยกกัน และพื้นฐานครอบครัวพ่อแม่ปรองดองกัน มีลักษณะการเลี้ยงดู ลูกแบบให้อิสระในการคิดและตัดสินใจนั้น การเริ่มต้นชีวิตครอบครัวของมารดากรณีศึกษา มีลักษณะดังนี้

มาลี เริ่มต้นชีวิตการมีครอบครัวกับผู้ชายในละแวกเดียวกันที่มาลีได้รู้จัก โดยที่ผู้ชายเดินผ่านหน้าร้านอาหารและชอบชวนมาลี จนกระทั่งเข้ามาพูดคุยสนิทสนมจนกลายเป็น แฟนกันในระยะเวลาในการคบกันไม่ถึง 1 ปี และตัดสินใจอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้แต่งงานขณะที่มาลีมี อายุ 23 ปี ซึ่งก่อนหน้านั้นมาลีเรียนหนังสือจบการศึกษาเพียงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วออกมา ช่วยมารดาขายอาหารโดยไม่คิดที่จะเรียนต่อ

จิตรา เริ่มต้นชีวิตการมีครอบครัวกับผู้ชายที่เพื่อนร่วมชั้นเรียนแนะนำให้รู้จัก กันในขณะที่จิตรากำลังเรียนหนังสืออยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ดังนั้นจิตราจึงตัดสินใจลาออกจากโรงเรียนกลางคันโดยที่ทางบ้านไม่ได้ห้ามปราม และอยู่กับแฟนโดยไม่ได้แต่งงานขณะที่มีอายุ 17 ปี ซึ่งมีระยะเวลาในการคบกันไม่ถึง 1 ปี จนกระทั่งเริ่มตั้งครรภ์บุตรสาว 2 ปีหลังจากนั้นจึงแต่งงาน

มาลี และจิตรา นั้น มีระยะเวลาในการคบกับสามีก่อนสมรสไม่ถึง 1 ปี และอายุเริ่มสมรส ของมารดาอยู่ในระยะวัยรุ่น คือ 17 และ 23 ปี โดยลักษณะการพบสามีของจิตราคือ เพื่อนที่ โรงเรียนแนะนำให้รู้จัก และมาลี คือ บ้านอยู่ใกล้กันเจอกันทุกวัน ขณะมีชีวิตคู่ได้อาศัยอยู่ กับ ครอบครัวของสามี ซึ่งในช่วงแรกชีวิตคู่ดำเนินไปอย่างราบรื่นและเริ่มมีการทะเลาะกันบ้าง เนื่องจากสามีไม่ดูแลเอาใจใส่ และไม่มีความรับผิดชอบ ชอบเที่ยวเตร่ ทิ้งให้ภรรยาอยู่กับพ่อแม่สามี เมื่อเวลาผ่านไปชีวิตสมรสของมารดาทั้งสองคือ มาลี และจิตรา ก็เริ่มมีปัญหาที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย จนกลายเป็นสาเหตุของชีวิตคู่ที่ล้มเหลวลง ด้วยระยะเวลาในการ อยู่ร่วมกันประมาณ 5 - 6 ปี

จากการที่มาลีและจิตราตัดสินใจอยู่ร่วมกับสามีตั้งแต่อายุน้อยและคบหากันด้วยระยะเวลาที่สั้น รวมทั้งไม่ได้ศึกษานิสัยใจคอกันอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นลักษณะความคิดและตัดสินใจจึงเป็นไปตามอารมณ์มากกว่าเหตุผล ทำให้การเลือกคู่ครองจึงพิจารณาจากความรู้สึกและความพอใจ ของตนเองเป็นหลัก เป็นผลให้ชีวิตคู่ของคน 2 คนที่มีพื้นฐานครอบครัวที่แตกต่างกันและมีพื้นฐาน นิสัยต่างกัน รวมทั้งไม่มีการปรับตัวเข้าหากัน อาจส่งผลให้ เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาการทะเลาะ เบาะแว้งเล็กน้อยๆ และรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นปัญหาที่มารดาไม่สามารถทนได้เป็นผลให้เกิดการ

แตกแยกของครอบครัวในที่สุด ซึ่งหลังจากแยกกันมารดาทั้ง 2 คน คือ มาลีและจิตรา ได้กลับมาอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ตามเดิม

ครอบครัวที่หย่าร้างกัน และพื้นฐานครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน คือ ฤดี และพร มารดา ทั้ง 2 คนมีระยะเวลาในการคบกับสามีต่างกัน ดังนี้ ฤดี มีระยะเวลาคบกับสามี 3 - 4 ปี และอายุเริ่มสมรส 27 ปี โดยลักษณะการพบสามี คือ เพื่อนที่ทำงานด้วยกันแนะนำให้รู้จัก ส่วนพรมีระยะเวลาคบกับสามี 2 เดือน และอายุเริ่มสมรส 20 ปี โดยลักษณะการพบกับสามีคือ สามีเป็นเพื่อนกับพี่สาว ๆ แนะนำให้รู้จัก จากการที่พื้นฐานครอบครัวพ่อแม่หย่าร้างกัน พบว่า มารดาทั้งสองคนรับรู้ถึงเหตุการณ์ระหองระแหงและขัดแย้งกันของพ่อแม่ตลอดมาตั้งแต่เล็กจนถึงระยะวัยรุ่น ซึ่งพฤติกรรมของพ่อทั้ง 2 ครอบครัวเหมือนกัน คือ ตีแม่แล้วทะเลาะตบตีแม่ ส่งผลให้บรรยากาศในครอบครัวมีแต่ความเครียดและความขัดแย้งของพ่อแม่ครอบครัวจึงไม่มีความสุข การที่พ่อแม่ไม่สนใจเอาใจใส่ ให้ความรักความอบอุ่นใกล้ชิดลูก ทำให้ลูกต่างคนต่างเอาตัวรอดและดำเนินชีวิตของตนเอง ขาดความผูกพัน รักใคร่ระหว่างพี่น้องและแสวงหาความรักจากบุคคลอื่น จนกระทั่งครอบครัวของพ่อแม่แยกทางกันนั้น บุตรจึงไม่ห้ามปรามและรู้สึกดีใจที่ความขัดแย้งในครอบครัวยุติลง จากการที่ฤดี และพร ต้องรับรู้และเผชิญปัญหาครอบครัวที่ขัดแย้งของพ่อแม่ ส่งผลต่อลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพ ดังนี้

ฤดี เป็นคนที่เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว เป็นกันเอง คุยสนุก มองชีวิตเป็นเรื่องสนุก มีความมั่นใจในตนเองสูง กล้าตัดสินใจ เวลาอยู่บ้านชอบเก็บตัวไม่ค่อยออกไปเที่ยวนอกบ้าน แต่เมื่ออยู่ที่ทำงานมีเพื่อนเยอะ

พร เป็นคนที่เข้มแข็ง มีความเป็นกันเอง คุยสนุก มีเพื่อนฝูงเยอะ ไม่ชอบอยู่คนเดียว บางครั้งชอบพูดในทำนองกล่าวโทษตนเองและครอบครัว มีความมั่นใจในตนเอง กล้าตัดสินใจ อดทน

เนื่องจากฤดี และพร ต้องรับผิดชอบและตัดสินใจด้วยตัวเอง ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิต , ลักษณะการเลือกคู่ครอง , การใช้ชีวิตแต่งงาน จนกระทั่งหย่าร้าง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ชีวิตครอบครัวเริ่มต้นมาจากการตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง , ใช้ระยะเวลาสั้นในการศึกษานิสัยใจคอกันและกัน รวมทั้งขาดบุคคลที่ใกล้ชิดที่คอยแนะนำและให้คำปรึกษาหรือที่อดทน เช่น พร ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า " ที่ตัดสินใจอยู่ร่วมกับแฟนเพราะลักษณะเขาดูเป็นผู้ใหญ่ พุดจาดี ทำทางอบอุ่น คิดว่าเขาคงสามารถ

ว่า " ที่ตัดสินใจอยู่ร่วมกับแฟนเพราะลักษณะเขาเป็นผู้ใหญ่ พุดจาตี ทำทางอบอุ่น คิดว่าเขาคงสามารถดูแลคุ้มครองเราได้" จากคำพูดแสดงว่า พร มองคนจากลักษณะภายนอกที่แสดงให้เห็นแล้วจึงตัดสินใจเลือกบุคคลนั้น ซึ่งมารดาไม่มีบุคคลที่ใกล้ชิดในครอบครัวให้คำแนะนำและเป็นທີ່ปรึกษาในเรื่องการเลือกคู่ครอง ดังนั้นการทำสิ่งใดๆจึงต้องเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังพบว่า ในครอบครัวที่สามีถึงแก่กรรมนั้น มารดามีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ราบรื่นตั้งแต่ก่อนการสมรส มารดาให้ความสำคัญกับการศึกษา, การประกอบอาชีพหารายได้จนเจือครอบครัว, การเลือกคู่ครอง และการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ในการเลือกคู่ จึงทำให้ชีวิตสมรสดำเนินไปด้วยดีและมีความสุข ตัวอย่างเช่น

สุดา เรียนจบในระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นต้น (ป.ว.ช) เมื่ออายุ 18 ปี และเข้าทำงานบริษัทในตำแหน่ง นักบัญชี รวมระยะเวลา 5 ปี หลังจากนั้นสุดาได้รู้จักและคบหากับสามีเป็นเวลา 1 ปี จึงตัดสินใจแต่งงาน ซึ่งขณะนั้นสุดามีอายุ 23 ปีและสามีอายุ 28 ปี และใช้ชีวิตครอบครัวอย่างมีความสุข

คำนึ่ง เรียนจบในระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ป.ว.ท) เมื่ออายุ 20 ปี และเข้าทำงานบริษัทในตำแหน่ง นักบัญชี รวมระยะเวลา 8 ปี ในระหว่างนั้นได้รู้จักกับเพื่อนของพี่ชายและคบหากันแบบพี่น้อง เนื่องจากเพื่อนพี่ชายเป็นคนดี มีความประพฤติดี และเป็นผู้ใหญ่ พ่อแม่คำนึ่งสนับสนุนให้รักกัน คำนึ่งเชื่อฟังพ่อแม่จึงตัดสินใจแต่งงานกับสามี เมื่อคบกับสามีเป็นเวลา 1 ปี ขณะที่คำนึ่งมีอายุ 28 ปีและสามีอายุ 40 ปี และใช้ชีวิตครอบครัวอย่างมีความสุข

สุดาและมาลีนั้น มีการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน คือ ศึกษาเล่าเรียนจนจบ แล้วทำงานหาเงิน จากนั้นเริ่มมองหาคู่ครองที่เหมาะสม โดยใช้วิจารณ์ญาณหลายอย่างประกอบกัน เช่น นิสัยใจคอ หน้าตาการงาน ความขยันและรับผิดชอบ มีความเป็นผู้ใหญ่ ไม่กินเหล้าสูบบุหรี่ เป็นต้น รวมทั้งการเชื่อฟังผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์การดำเนินชีวิตมากกว่า แล้วจึงตัดสินใจแต่งงาน ซึ่งผลที่ได้รับคือชีวิตคู่ดำเนินไปอย่างมีความสุข แต่เมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชีวิตการแต่งงาน คือ สามีถึงแก่กรรม พบว่า สามีได้สร้างทรัพย์สินไว้ให้เพื่อจุนเจือครอบครัว หลังจากที่สูญเสียสามี มารดาทั้ง 2 คนและบุตรได้กลับมาอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ตามเดิม และสมาชิกในครอบครัวมีส่วนช่วยในการรักษาสุขภาพจิตใจของมารดา

สรุป ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกคู่ครองและการหย่าร้าง มีดังนี้

- 1) การคบหาและศึกษานิสัยใจคอซึ่งกันและกันในระยะเวลายันสั้น
- 2) การเริ่มต้นชีวิตแต่งงานเมื่ออายุน้อย
- 3) ความเชื่อมั่นในความคิดของตน
- 4) การมองคนจากลักษณะภายนอก เช่น พุดจาดี , ท่าทางอบอุ่น , ดูเป็นผู้ใหญ่ เป็นต้น
- 5) การแทรกแซงจากครอบครัวของฝ่ายชาย
- 6) ความไม่เป็นตัวของตัวเองของฝ่ายชาย , ขาดความรับผิดชอบ , ไม่ดูแลเอาใจใส่ครอบครัว , เจ้าชู้ , ดื่มเหล้า , เทียวเตร่กลับบ้านไม่ตรงเวลา , ชอบทำร้ายร่างกาย
- 7) ความขัดแย้งในเรื่องเล็กน้อยและสะสมมากขึ้น จนเกิดการทะเลาะวิวาทถึงขั้นตบตีหรือทำร้ายร่างกายกัน
- 8) การขาดบุคคลคอยให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาในการดำเนินชีวิต

2. ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว

2.1 การอบรมเลี้ยงดูและความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมของมารดา

มารดากรณีศึกษาจำนวน 6 คน มาจากครอบครัว ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างพื้นฐานต่างกัน 2 ประการ ซึ่งส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างเห็นได้ชัด คือ มารดาที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ปรองดองกัน และมารดาที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน

- 1) มารดาที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ปรองดองกัน คือ มาลี , จิตรา , สุธา และคำนิง จากการสัมภาษณ์มารดาทั้ง 4 คน ได้ข้อค้นพบว่า ในการดำเนินชีวิตของมารดาตั้งแต่เล็กได้รับการเลี้ยงดูและความเอาใจใส่ที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวของมาลี มีเชื้อสายจีน พ่อแม่เป็นคนขยันทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูบุตรจำนวน 4 คน ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาดูแล เอาใจใส่ลูกๆ ปล่อยให้พี่สาวเป็นผู้ดูแลมาลีกับน้องๆตั้งแต่เล็กจนโต ทำให้มาลีต้องช่วยเหลือและดูแลตนเองเรื่อยมาพร้อมกับช่วยน้ำดูแลเลี้ยงน้อง เมื่อโตขึ้นมาลีจึงเป็นคนที่เข้มแข็ง อดทน มีความมั่นใจและเป็นตัวของตัวเองสูง กล่าวพูดกล้าทำในสิ่งที่ตนเองคิดว่าถูกต้อง

ครอบครัวของจิตรา เป็นครอบครัวที่อยู่กันอย่างอบอุ่น พี่น้องรักใคร่
ปรองดองและสนิทสนมกัน เนื่องจากมีอายุที่ไล่เลี่ยไม่ห่างกันมากนัก พ่อแม่ของจิตราเลี้ยงลูกทุกคน
แบบตามใจและให้อิสระในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง เป็นผลให้จิตราเริ่มต้นชีวิตครอบครัวในขณะ
วัยรุ่นและยังเรียนหนังสือไม่จบ

ครอบครัวของสุดา มีเชื้อสายจีน พ่อแม่สุดาเป็นคนขยันทำมาหากิน เลี้ยง
บุตรจำนวน 3 คน จากการที่พ่อแม่ต้องช่วยกันทำงานจึงไม่มีเวลาที่เอาใจใส่ดูแลลูกได้เต็มที่ สุดาซึ่งเป็น
บุตรสาวคนโตจึงต้องมีหน้าที่ดูแลน้องชาย 2 คนแทน เป็นผลให้สุดามีบุคลิกเป็นผู้ใหญ่ เข้มแข็ง เด็ด
เดี่ยว มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

ครอบครัวคำนึ่ง เป็นครอบครัวที่อบอุ่น มีพี่น้องหลายคน พ่อแม่คำนึ่งเลี้ยง
ดูบุตรทุกคนให้รักใคร่ปรองดองและช่วยเหลือกัน ซึ่งเวลาที่สั่งสอนพ่อแม่มักนำธรรมะเข้ามามีส่วนร่วม
ในการอบรมบุตรทุกคนรวมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งให้ลูกๆได้เห็น เป็นผลให้คำนึ่งเป็น
คนใจดี เข้มแข็งแจ่มใส ชอบทำบุญ มีความอ่อนน้อม เป็นกันเองกับผู้อื่น

มารดาที่ครอบครัวหย่าร้าง แยกกัน ลามถึงแก่กรรม และมีพื้นฐานครอบครัวพ่อแม่
ปรองดองกันได้พานบุตรกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวพ่อแม่ตามเดิม และดำเนินชีวิตด้วย
การทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงบุตร และสมาชิกบางคนในครอบครัว ซึ่งสมาชิกใน
ครอบครัวมีส่วนในการรักษาสภาพจิตใจและช่วยอบรมเลี้ยงดูบุตร เช่น ตา, ยาย, นางสาว,
พี่สาว, น้องชาย เป็นต้น รวมทั้งช่วยลดภาระในการหาเลี้ยงครอบครัวด้วยตัวคนเดียว นอกจากนี้
ในครอบครัวที่มีสมาชิกผู้ชาย เช่น ตา, น้าชาย หรือลุงนั้น ทำให้เด็กมีตัวแบบของเพศชาย ในเรื่อง
การปฏิบัติตนของเพศชาย, บทบาทเพศชายในฐานะต่างๆ เช่น ในฐานะพ่อ, ในฐานะลูกชาย และ
ตัวแบบด้านชีวิตสมรส

2) มารดาที่มีพื้นฐานครอบครัวพ่อแม่หย่าร้าง . ในการดำเนินชีวิตของมารดาตั้งแต่
เล็กได้รับการเลี้ยงดูในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ การช่วยเหลือตัวเองในทุกๆด้าน ส่งผลให้เมื่อ
มารดาได้กลับมาอาศัยอยู่กับแม่ตามเดิมถึงแม้จะอยู่รวมครอบครัวเดิมแต่ความสนิทสนมและ
ความผูกพันกันแทบไม่มี ลักษณะการดำเนินชีวิตเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ไม่มีการมาทำกิจกรรมใน
บ้านร่วมกัน และมารดา คือ ฤดี ต้องทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง โดยมีการจ้างพี่เลี้ยง

ช่วยดูแลบุตรด้วย ส่วนในครอบครัวที่มารดาคือ พร ได้แยกออกมาเช่าห้องพักอยู่ตามลำพังกับบุตร ขณะที่พรต้องรับภาระเอง ในเรื่อง การหาเลี้ยงตนเองและบุตร , การอบรมเลี้ยงดูบุตร , ค่าใช้จ่ายต่างๆ รวมทั้งการรับ - ส่งบุตร เนื่องจากภาระดังกล่าวไม่มีบุคคลอื่นในครอบครัวเข้ามาช่วยเหลือ

ดังนั้นเมื่อมารดามีชีวิตครอบครัวดำเนินไปในลักษณะที่ไม่ราบรื่น เป็นที่น่าสังเกตว่ามารดาทั้ง 2 คน มีความอดทนอย่างสูงที่จะประคับประคองชีวิตคู่ให้ดีที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เหมือนกับครอบครัวของพ่อแม่ในอดีตที่ผ่านมา แต่ปัจจัยที่ทำให้ชีวิตสมรสประสบความล้มเหลว คือ การเข้ามาแทรกแซงของแม่สามี ซึ่งรักลูกชายมากและลูกก็เชื่อฟังแม่ ไม่สนใจเอาใจใส่ภรรยาและบุตร แต่ปฏิบัติตามคำสั่งแม่โดยการไปมีภรรยาใหม่ซึ่งเป็นผู้หญิงที่แม่เลือกให้ เช่น ครอบครัวฤดี ในทำนองเดียวกัน สามีของพรก็ได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างตามใจจากพ่อแม่ ทำให้สามีของพรมีนิสัยชอบเที่ยวเตร่ ไม่ทำงานทำการ ชอบขอเงินทางบ้าน รวมทั้งไม่มีความอดทน ดังนั้น สามีของพรจึงไม่มีความเป็นผู้ใหญ่และความรับผิดชอบเพียงพอต่อการใช้ชีวิตคู่ ท้ายที่สุดผลที่เกิดขึ้นคือ ครอบครัวแตกแยก จากการสังเกตครอบครัวของมารดาทั้งสองนั้น พบว่า มารดาต้องทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตร และหาเลี้ยงครอบครัวคือ ตนเอง และบุตร โดยไม่มีสมาชิกในครอบครัวช่วยเหลือ รวมทั้งตัวแบบของเพศชายขาดหายไป เนื่องจากไม่มีผู้ชายในครอบครัว

2.2 ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของมารดาและครอบครัวเดิมของมารดา และภาระความรับผิดชอบของมารดา

มารดาภรณ์ศึกษา ประกอบอาชีพ 2 ประเภท คือ อาชีพค้าขาย ได้แก่ ขายอาหารและขายส้มตำ อาชีพรับจ้างในบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ บัญชี , พนักงานพิมพ์ดีด , ประชาสัมพันธ์

จากการสัมภาษณ์มารดาที่ประกอบอาชีพค้าขาย คือ มาลีและจิตรา มารดาทั้งสองคนมีรายได้ต่อเดือนที่เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวของตนเองและสำหรับเลี้ยงดูบุตรอยู่ในเกณฑ์สูงกว่ามารดาที่ประกอบอาชีพรับจ้างและรายได้หมุนเวียนตลอดเดือน ดังนั้นอาจเป็นสาเหตุให้มารดาจ่ายเงินเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กซึ่งเด็กใช้จ่ายเงินสำหรับซื้ออาหาร , ขนม , ของเล่น , เครื่องเขียน ที่โรงเรียนและที่บ้านอย่างอิสระตามความต้องการ นอกจากนั้นมารดามีเงินสำหรับใช้จ่ายเพื่อความสุขส่วนตัว เช่น การเที่ยวเตร่

ซื้อเครื่องประดับและเสื้อผ้า , ของเล่นและหนังสือราคาแพงสำหรับลูก เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า มารดาที่มีรายได้สูงนั้น มีเวลาเลี้ยงดูบุตรน้อย เช่น มาลี เนื่องจากใช้เวลาในการทำมาหากินและเที่ยวเตร่กับเพื่อน แทนการให้เวลาใกล้ชิดเอาใจใส่และอบรมเลี้ยงดูลูก และการที่ในครอบครัวมีสมาชิกอื่นช่วยดูแลเด็ก เป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้มารดาวางใจและมองข้ามความสำคัญในเรื่องเวลา ดังนั้น ผลกระทบต่อตัวเด็ก คือ

- 1) เด็กมีการใช้จ่ายเงินอย่างไม่รู้คุณค่า
- 2) เด็กรับประทานอาหารเช้าที่ไม่มีประโยชน์
- 3) เด็กขาดการพัฒนาความรักผูกพันกับแม่ และส่งผลถึงความรักที่มีให้บุคคลอื่น

ในทางตรงกันข้ามสำหรับ จิตรา ถึงแม้มีรายได้สูงแต่จิตราใช้เวลาเลี้ยงดูเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด จิตราเลี้ยงลูกตามแบบตามใจและช่วยเหลือในทุกเรื่อง เช่น การรับประทาน , การซื้อเสื้อผ้าของใช้ , ซื้อหนังสือนิทานราคาแพง , การอาบน้ำและแต่งตัว เป็นต้น ซึ่งผลของการช่วยเหลือลูกทุกอย่าง ทำให้ ด.ญ มด มีลักษณะนิสัยที่เห็นแก่ตัว ไม่มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น

จากการสัมภาษณ์ มารดาที่ประกอบอาชีพรับจ้าง คือ กุติ , สุดา , คำนิง และพร ซึ่งมีรายได้ประจำเป็นรายเดือน สังเกตได้ว่า รายได้ของมารดาอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง มารดาเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในบ้าน และค่าใช้จ่ายส่วนตัวของตนเองและบุตร ดังนั้นมารดาจึงต้องจัดสรรปันส่วนให้เพียงพอกับรายจ่ายในเรื่องต่างๆแต่ละเดือน เวลาที่มารดาใช้จ่ายเงินจึงต้องพิจารณาถึงความสำคัญและความจำเป็นของสิ่งที่ใช้จ่าย เป็นผลให้มารดาสั่งสอนบุตรให้รู้จักการประหยัดและรู้จักใช้จ่ายเงินในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น คำนิงรู้สึกพอใจและตามใจลูกเรื่องการรับประทานหรือซื้อเครื่องเขียนมากกว่าซื้อของเล่นที่ไม่มีประโยชน์

นอกจากนี้ยังพบว่า มารดาที่สามีถึงแก่กรรม เช่น สุดา นอกจากมีรายได้จากงานประจำแล้ว ยังมีรายได้จากทรัพย์สินของสามีที่ทิ้งไว้ให้อีก ดังนั้น สุดาจึงมีเงินสำหรับใช้จ่ายในกรณีที่มีรายได้ประจำไม่เพียงพอ ส่วนคำนิงนอกจากรายได้จากงานประจำแล้ว คำนิงก็มีรายได้จากการทำอาชีพเสริม คือ รับจ้างซักรีด

จากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับภาวะที่รับผิดชอบเรื่องต่างๆในครอบครัว พบว่า มารดาประกอบอาชีพรับจ้างมีการรับผิดชอบในครอบครัวมากกว่า ทั้งนี้เพราะ มารดาที่ค้าขายมีรายได้นมุนเวียนทุกวัน และได้กำไรมากหลังหักค่าใช้จ่าย รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวยังประกอบอาชีพอื่นด้วย เช่น ครอบครัวมาลินีนอกจากแม่ มาลี น้ำสาว แบ่งช่วงเวลากันค้าขายอาหารแล้ว พ่อและ

น้องชายก็ประกอบอาชีพรับเหมามาประจำ ส่วนครอบครัวจิตรา นอกจากแม่จิตราช่วยกันขายส้มตำแล้วมีรายได้จากร้านที่ให้เช่าขายอาหาร พ่อก็มีอาชีพขับรถของธนาคารด้วย จากที่กล่าวมา มารดาที่ประกอบอาชีพรับจ้างมีการรับผิดชอบมากกว่า ผู้วิจัยพบว่า มารดาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวรับภาระรับผิดชอบครอบครัว ตนเองและบุตร ดังนั้นผู้วิจัยได้พบประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) การที่มารดามีการรับผิดชอบในครอบครัวอาจเกี่ยวข้องกับแนวโน้มการสมรสใหม่ เนื่องจากการทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว มารดาต้องมีความอดทน เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยวและเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องต่างๆด้วยตัวเอง เป็นผลให้มารดามีความคิดที่ลึกซึ้งและมองสถานการณ์ต่างๆในมุมมองที่กว้างขึ้น มีการคิดเปรียบเทียบกับประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วเพื่อเป็นบทเรียนในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต เช่น

ฤดี ได้แสดงความคิดเห็นต่อการมีชีวิตสมรสใหม่ว่า ไม่คิดที่จะแต่งงานใหม่ ถ้ามีคนมาขอคบคบกันได้แค่เพื่อนที่รู้จักกัน เพราะเราเป็นแม่มีลูกแล้ว พ่อแม่ทางฝ่ายผู้ชายก็คงอยากให้ลูกเขาได้คนดี คงไม่อยากให้ยุ่งกับแม่มีลูก ถ้าคบแค่เป็นแฟนกัน เมื่อเขาไปเจอผู้หญิงที่สวยกว่า ถูกใจกว่า เขาจะได้ไม่ลำบากใจกับเรา เมื่อเลิกเป็นแฟนกันก็ยังเป็นเพื่อนกัน

มาลี ได้กล่าวถึงเรื่องการแต่งงานว่า การมีแฟนนั้นควรเลือกผู้ชายที่มีอายุมากกว่าหลายปี เพราะเขาจะเป็นผู้ใหญ่ มีประสบการณ์และความคิดที่ดี ส่วนผู้หญิงควรแต่งงานอายุเยอะๆจะได้มีประสบการณ์ในการมองโลกได้กว้าง มองคนได้หลายๆแบบ และการคบกันควรคบเป็นเพื่อนมากกว่าเป็นคนรัก เพราะเพื่อนสามารถคุยกัน เปิดเผยกันมากกว่า ถ้าคบแบบคนรักส่วนมากจะอายุ ไม่กล้าพูดคำหึงกันจะทำให้ไม่มีการศึกษานิสัยที่ไม่ดีของกันและกัน

2) รายได้ และการรับผิดชอบในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับการรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัดและการอบรมสั่งสอน ให้นุตรู้คุณค่าของการใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด

2.3 ความสัมพันธ์กับอดีตสามี หรือครอบครัวของอดีตสามีก่อนการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม และความรับผิดชอบของอดีตสามี

จากการวิจัย พบว่า มารดากรณีศึกษาขณะที่มีชีวิตสมรสนั้น ลักษณะครอบครัวระหว่างสมรสอาศัยอยู่กับสามี คือ ฤดี และคำนิง อาศัยอยู่กับครอบครัวสามี คือ มาลี จิตรา และพร และอาศัยอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ของตนเอง คือ สุดา โดยลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวก่อนการหย่าร้าง มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ เช่น

ในครอบครัวฤดี มารดาสามีมักเข้ามาวุ่นวายและตั้งสามีของฤดีกลับไปอยู่บ้าน ซึ่งสามีฤดีเป็นคนที่รักและเชื่อฟังมารดาจนส่งผลกระทบต่อชีวิตครอบครัวเพราะผู้หญิงคนใหม่ที่แม่หาให้สามีแทนฤดี ด้วยเหตุผลที่แม่ของสามีไม่ชอบฤดีเนื่องจากฤดีไม่มีเงิน พ่อครอบครัวแตกแยกฤดีจึงตัดขาดและไม่ติดต่อกับสามีอีกเลย

ครอบครัวของมาลี และครอบครัวของพร พ่อแม่ของสามีเป็นคนดี มีความรักและตามใจลูกชาย จนทำให้สามีของมาลีเป็นผู้ชายที่มีนิสัยชอบเที่ยวเตร่ กินเหล้า และไม่รับผิดชอบ เช่นเดียวกับครอบครัวจิตรา ซึ่งสามีจิตรา ซึ่งมีนิสัยคล้ายกับพ่อ คือ เจ้าชู้ เที่ยวเตร่ ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว

ดังนั้นเมื่อมารดากรณีศึกษาตัดสินใจหย่าร้าง แยกกันกับสามี จึงพบว่า ในเรื่อง การช่วยเหลือจากสามี พบว่า มารดาที่ครอบครัวแตกแยก เมื่อตัดขาดจากสามีแล้วไม่ยอมรับความช่วยเหลือทางการเงินจากสามี และในขณะเดียวกันก็ไม่ติดต่อขอความช่วยเหลือจากสามีอีกด้วย รวมทั้งไม่มีการกล่าวถึงหรือเล่าเรื่องราวของบิดาให้เด็กได้รับรู้ อาจเป็นเพราะว่า

1.) การมีชีวิตครอบครัวทำให้ได้ศึกษานิสัยสามี เช่น ไม่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว, รักแต่ตัวเอง ฯลฯ ถึงแม้ว่าติดต่อขอความช่วยเหลือคงไม่มีผลสะท้อนกลับมา ดังนั้นการไม่ติดต่อและตัดขาดคงเป็นสิ่งที่ดีกว่า เช่น ฤดี กล่าวไว้ว่า " ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูลูกไม่ต้องส่งมา เพราะเบียดเบียน ถ้าอยากจะให้ถึงเวลาควรจะมีและให้เอง "

2.) การมีชีวิตครอบครัวทำให้มารดาไม่ประสพการณ์และมีมุมมองที่กว้างขึ้น ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้มารดาในครอบครัวกรณีศึกษา คือ ฤดี, มาลี, จิตรา และพร มีการเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกและความคิดให้เป็นคนเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว ไม่ฟังผู้อื่น เช่น ฤดีกลายเป็นคนที่มองชีวิตเป็นเรื่องสนุกและเข้มแข็ง, มาลีกลายเป็นผู้หญิงที่มีความมั่นใจในตนเองสูง ไม่แคร์ใคร เช่นเดียวกับจิตราและพร

นอกจากนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า มารดา คือ มาลี ให้อิสระสามีในการพบปะกับบุตรสาว เนื่องจากมีบ้านอยู่ในละแวกเดียวกัน แต่ความสัมพันธ์ของพ่อกับลูกก็ไม่ได้มีความผูกพันกันลึกซึ้ง เพราะสิ่งที่พ่อให้กับลูก คือ เงิน

ในทางตรงกันข้าม เด็กในครอบครัวที่บิดาถึงแก่กรรม พบว่า เด็กได้รับรู้เรื่องราวที่ดีและความรักของพ่อที่มีต่อเด็กและครอบครัวจากคำบอกเล่าของมารดา รวมทั้งได้เห็นรูปถ่ายของบิดาขณะที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งแม้ว่าเด็กไม่มีบิดาแต่มารดา และสมาชิกอื่นในครอบครัว เช่น ตา, น้าชาย ให้ความรักและเป็นแบบอย่างให้กับเด็ก

การที่เด็กในครอบครัวกรณีศึกษาไม่สนใจซักถามเรื่องราวของบิดาเลย อาจเป็นเพราะว่า

ก. การจากเกิดขึ้นในขณะที่เด็กยังเล็กและไม่เคยพบเห็นหรือสัมผัสความรักของบิดา ดังนั้นการที่เด็กยังเล็กอยู่ทำให้ไม่รู้เรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ขณะที่เด็กโตขึ้นมารดาทดแทนให้ด้วยความรัก ความเอาใจใส่ และสอนให้เด็กรู้จักเหตุผล เช่น ฤดี ตอบคำถามบุตรเมื่อเด็กถามถึงพ่อว่า " พ่อหนูไปอยู่กับแม่เขา เหมือนกับที่หนูอยู่กับแม่ " ซึ่งเด็กเข้าใจและยอมรับ ในทางตรงข้าม บุตรสาวของพรไม่เคยถามมารดา อาจเป็นเพราะ ด.ญ ฝ่ายยังไม่สนใจและเห็นความสำคัญของพ่อ

ข. เด็กได้รับการทดแทนความรักของบิดาจากสมาชิกในครอบครัว เช่น ด.ช เบียร์ลูกของสุดา มีอากง(ตา)ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดู ให้ความรักเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และด.ช เบียร์ เรียกอากงว่า " พ่อ " หรือ ด.ญ มดลูกของจิตรา มีลุง (สามีพี่สาว)ช่วยดูแลให้ความรักเอาใจใส่ ซึ่ง ด.ญ มด เรียกลุง ว่า "พ่อ"

2.4 บุคลิกภาพของมารดา และบุคลิกภาพของเด็ก

จากการวิเคราะห์หรือมูลพบว่า บุคลิกภาพของมารดาส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ ๑ ลักษณะบุคลิกภาพของมารดาและบุคลิกภาพของบุตร

บุคลิกภาพของมารดา	บุคลิกภาพของบุตร
มารดาที่มีลักษณะว่าเงิ ยิ้มง่าย เปิดเผยพูดจาดี มีอารมณ์ขัน มีความเป็นกันเอง และใจดี	อารมณ์ดี ว่าเงิ มีอารมณ์ขัน กล้าพูดและกล้าแสดงออกในบางครั้ง เข้ากับบุคคลอื่นและกลุ่มเพื่อนได้ดี มนุษย์สัมพันธ์ดี
มารดาที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง พูดจาจะฉะฉานมีหลักการ พูดจาตรง กล้าตัดสินใจและมีลักษณะเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว	เสียบริวาร ยิ้มยาก ลักษณะเชื่องช้าไม่กล้าแสดงออก มีความมั่นใจในตนเองระดับต่ำ มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ยาก ช่วยเหลือตัวเองได้
มารดาที่มีบุคลิกอ่อนน้อม เป็นกันเอง เสียบริวาร ไม่ค่อยพูด	ลักษณะเสียบริวาร ไม่ค่อยยกกล้าแสดงออก สามารถช่วยเหลือตนเองได้พอสมควร ชอบเล่นคนเดียว ไม่ค่อยมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น

จากตารางแสดงให้เห็นบุคลิกภาพของมารดาในครอบครัวกรณีศึกษา สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ และส่งผลให้เด็กมีลักษณะของบุคลิกภาพแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้บุคลิกภาพของมารดา และบุคลิกภาพของเด็กมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละครอบครัว คือ มารดาที่มีลักษณะเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าตัดสินใจ และมองชีวิตเป็นเรื่องสนุก อาจมีบุตรที่มีบุคลิกร่าเริง มีอารมณ์ขัน เข้ากับผู้อื่นได้ง่ายและกล้าแสดงออก ในทางตรงกันข้าม มารดาที่มีบุคลิกเหมือนกัน แต่บุตรมีบุคลิกอีกแบบหนึ่ง คือ ร้ออาย เจือยชา ไม่กล้าแสดงออก ไม่มีความมั่นใจในตนเองก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การมีสมาชิกอื่นในครอบครัว , อาชีพของมารดา , ความรักและความเอาใจใส่ของมารดา เป็นต้น

2.5 การมีเด็กวัยเดียวกันหรือเพศเดียวกันอยู่ในบริเวณบ้าน

ลักษณะครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวพบว่า ในครอบครัวที่มีเด็กวัยเดียวกันหรือเพศเดียวกันในบริเวณบ้าน คือ ครอบครัวของมารดา เช่น กุติ มาลี และคำนิง ซึ่งในครอบครัวทั้ง 3 คนนั้น มารดาให้เด็กได้มีโอกาสดอย่างอิสระในการเล่นและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกัน ทำให้เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมในสังคมกับบุคคลอื่นทั้งที่เป็นญาติ เช่น ต.ญ มุก และเป็นเพื่อน เช่น ต.ช นูม และ ต.ช จาน ในเรื่องการช่วยเหลือ ความมีน้ำใจ การแบ่งปัน เป็นต้น ซึ่งทำให้เด็กมีการพัฒนาในด้านสังคมและบุคลิกภาพ ส่วนในครอบครัวของจิตรา สุตา และพร เด็กไม่มีโอกาสได้เล่นและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กวัยเดียวกัน เด็กอยู่ในสภาพที่แวดล้อมด้วยผู้ใหญ่ส่งผลให้เด็กขาดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นและการฝึกทักษะทางสังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย